

I. ANII 1990-2016

1990: În căutarea rădăcinilor

Lucram de mai mulți ani ca redactor la Serviciul bibliografic al Bibliotecii Centrale Pedagogice. Biblioteca era situată lângă Cișmigiu, pe strada Zalomit, în clădirea care aparținuse lui Istrate Micescu, vestit avocat ultranaționalist, mort în închisorile comuniste. Pe aceeași stradă se află și Casa Petőfi, casa de cultură a maghiarilor bucureșteni.

Aici m-au prins evenimentele din decembrie 1989, care vor schimba cursul istoriei din România.

Câte speranțe, câte visuri!

Curând au urmat dezamăgirile și revolta unora față de evoluția vieții politice. Blocând circulația, nemulțumiții au început să protesteze seară de seară, în Piața Universității, supranumită *prima zonă liberă de comunism*. Manifestațiile au continuat și după alegerile parlamentare din 20 mai.

În 13 iunie s-a declanșat mineriada.

Fiul meu cel mare a părăsit în grabă țara încă din a doua zi a violențelor. Oricum, de ani buni, singura sa dorință era aceea de a emigra: simțea că se sufocă. Din fericire, în acel moment avea invitația unui foarte bun prieten, stabilit de câțiva ani la Pforzheim. L-am sfătuit să se oprească la Arad, la mama mea, deoarece speram ca fratele meu vitreg să-l traverseze granița spre Ungaria; era singura mea rudă din Arad care avea mașină. Acesta însă a refuzat categoric, așa încât a trebuit să se descurce singur și, după mai multe peripeții, a ajuns cu bine în Germania, unde a cerut imediat azil politic.

A stat prin fel de fel de lagăre cu alți etnici germani. Disperat, m-a rugat să caut actele prin care să-și poată dovedi descendența germană, altminteri îl aștepta expulzarea. Aveam ceva acte pe care le prezentasem la admiterea sa la școala germană. Un stră-străbunic, născut la Pesta, s-a

numit Josephus Sachs; în 1860 s-a căsătorit cu Anna Lébak din Seghedin, probabil slovacă maghiarizată. Au trăit la Pesta și la Viena; în ce limbă s-au înțeles, va rămâne un mister. Curând, Sachs își va maghiariza și el numele, optând pentru numele de familie al soacrei sale ungueroaice. Nu aveam actele originale, ci doar xeroxuri de pe acte eliberate în Ungaria, cel mai vechi datând din 1860; erau redactate în limbile latină și maghiară. Actele nu aveau continuitate în timp și nu dovedeau fără echivoc drumul întortocheat parcurs de la Sachs la Hencz, cu atât mai mult cu cât, la rândul lor, autoritățile române românizaseră numele maghiare, atât în perioada interbelică, cât și în perioada comunistă.

Într-un cuvânt, erau slabe speranțe ca fiul meu să-și poată dovedi descendența germană. Am plecat totuși la Arad în căutarea unor eventuale alte acte. Mama a găsit un extras din registrul de căsătorii din Budapesta pe anul 1941, precum și un vechi extras al certificatului meu de naștere, ce indica adresa din Budapesta a părinților: Úllői út nr. 173. Din cele două acte rezulta mai degrabă descendența maghiară, dar și apartenența mea la religia reformată, apartenență de care nu știusem nimic. Educația religioasă, problemele religioase au fost complet ignorate de ai mei, care nu mergeau niciodată la biserică, nu se rugau, nu se închinau, nu exista nici o biblie în casă. Lucrau și duminica, cusutul fiind o sursă suplimentară de câștig, indispensabilă supraviețuirii. Nici pe mine nu m-a preocupat vreodată acest subiect. Știam doar că bunica era catolică și îmi povestise că la ceremonia de comuniune purtase o rochiță albă. Nu știa românește. În familie s-a vorbit exclusiv maghiara până când, în 1948, mama s-a recăsătorit cu un român care nu știa deloc unguerește; acesta, constatând că, după aproape doi ani, eu și fratele meu mai mare nu progresaserăm deloc în învățarea limbii române, i-a cerut mamei să ne înscrie la școala românească, lucru considerat cu atât mai oportun cu cât fusese numit directorul unei școli generale de pe strada Oituz și i s-a dat spre folosință casa rezervată directorului, situată lângă școală.

Așa am învățat românește.

*

În speranța găsirii altor acte, am decis să fac un drum până la Oradea. La câțiva kilometri de Oradea se găsea comuna în care m-am născut din întâmplare, în timpul refugiului mamei mele, cartierul din Budapesta în care locuise din 1941 fiind evacuat. Avea deja un copil mic, era însoțită de bunica, în timp ce tata lucra la o fabrică din Leipzig. La opt zile după nașterea mea, mama s-a reîntors în orașul răvășit de război, am supraviețuit cu toții unei ierni cumplite și bombardamentelor. Apoi, în aprilie 1945, după ocuparea Budapestei de către trupele sovietice, ne-am întors la casa părintească din Arad, orașul în care se născuse mama, apoi și ceilalți frați.

Ajungând în comuna mea "natală", primul drum l-am făcut la primărie. Mi s-a arătat registrul stării civile - înregistrarea nașterilor: atât numele, cât și prenumele meu erau grafiate în maghiară, exceptând numele românesc Minodora, pe care mama l-a descoperit în calendarul de perete al gazdei sale temporare; i-a plăcut atât de mult acest nume, încât a hotărât să devină cel de-al doilea prenume al meu, după Hilda, nume ales de tata. La rubrica *Observații* era scris ceva pe care n-am avut răgazul să-l citesc, dar trebuie să fi fost dispoziția administrativă prin care numele ungurești erau românizate și mi se elibera un nou certificat de naștere cu ocazia întocmirii buletinului de identitate. Vechiul certificat de naștere se preda cu această ocazie, lucru de care îmi amintesc încă. A urmat apoi o vizită la preotul reformat al comunei, rugându-l să caute în arhivele sale înregistrarea botezului. Nu, nu putea face acest lucru, deoarece toată arhiva bisericii a fost confiscată în anii 1950. Mi-a dat însă o adeverință scrisă de mână.

După vreo doi ani am solicitat autorităților revenirea la numele de născută. Divorțasem între timp, fără să solicit și schimbarea numelui Burcin; acum era un bun prilej de schimbare a numelui, doar că nimeni nu era capabil să-mi spună ce demersuri trebuiau făcute în acest sens, nici măcar cei de UDMR. După un an de zile de băjbâieli pe la diverse autorități,

am obținut numele de născută prin decizie administrativă, și nu prin hotărâre judecătorească.

*

Revenită la Arad, am aflat că nu aveam dreptul să traduc și să legalizez niciunul dintre acte; n-am reușit să fac nici măcar o copie xerox - xeroxul fiind o raritate pe vremea aceea, deci practic, inaccesibil. Fiului meu nu i-au folosit la nimic cele trimise; funcționara care verifica naționalitatea i le-a rupt în față. De fapt, autoritățile germane erau total nepregătite în fața valului de refugiați estici, nu aveau nicio strategie, știau doar că trebuie respinși cât mai mulți solicitanți; faptul că fiul meu vorbea fluent limba germană nu a contat chiar deloc.

Pe când se afla în tabăra de refugiați din Oldenburg, a fost înștiințat că i-a fost respinsă cererea de azil. *“Eram prea prost și naiv să contest decizia”*, mi-a spus el mai târziu. Apoi a stat prin fel de fel de lagăre mizerabile cu azilanți de diverse nații, până a fost anunțat că trebuie să părăsească Germania. În final, n-a părăsit-o, dar și-a mai irosit câțiva ani din viața, îndurând fel de fel de umilințe, până va deveni cetățean german.

Dacă în cazul lui, verdictul de respingere era oarecum de așteptat, el neavând nume german, au fost și mii de cazuri de hărțuire a celor cu nume germane, cărora li se pretindeau acte peste acte pentru a-și dovedi originea. Un asemenea caz este relatat de scriitorul Géza Szávai în uimitoarea sa carte *Ierusalimul secuiesc*. Este vorba de un cunoscut scriitor german transilvănean, redactor de editură, căruia autoritățile statului german i-au cerut să demonstreze că este de origine germană; singura dovadă admisă a fost aceea că bunicul său figura pe lista fanfarei germane.

După mai mulți ani, s-au relaxat condițiile care făceau posibilă rămânerea într-o țară occidentală, mai ales după acceptarea țării noastre în Uniunea Europeană. Cei descurcăreți, fără să cunoască măcar limba țării respective, fără să aibă vreo calificare sau vreo ocupație, reușeau să stea cu lunile sau chiar cu anii în Occident; pretind și ajutoare sociale pe care le și

primesc. “Acum, uite, orice neisprăvit poate să vină la ciordit, fără nicio grijă, și eu, din salariul meu îi plătesc ajutorul social”, concluziona revoltat fiul meu.

1991: Pastorul Zoltán Z.-A.

La puțin timp după întoarcerea din Oradea, l-am căutat pe pastorul reformat Zoltán Z.-A., pe lângă parohia căruia treceam zilnic, începând din anul 1979, atunci când am cumpărat un apartament pe Calea Victoriei, la intersecția cu strada Nuferilor, actuala stradă Berthelot. Preotul mi-a făcut o impresie puternică. Deși trecuse de 55 de ani, păstra o înfățișare de actor de cinema; m-a primit cu un zâmbet larg, bucuros că i-a călcat pragul un nou enoriaș, și dornic să mă includă imediat în programul de confirmare. Nu m-am lăsat sedusă de carisma și insistența sa, nu aveam nici timp, nici chemare pentru așa ceva, dar, pentru prima dată în viață, am început să merg la slujbele religioase. Am donat bibliotecii reformate câteva zeci de cărți în limba maghiară pe care le cumpărasem de-a lungul anilor, dar și un dicționar maghiar-german din perioada interbelică ce aparținuse tatălui meu. Mă oferisem chiar să reorganizez biblioteca parohiei.

Interesul pentru istoria maghiarilor bucureșteni s-a datorat întâmplării.

În toamna anului 1991, Zoltán Z.-A. a reînființat cercul cultural-științific *Ferenc Koós*, cerc ce fusese fondat de preotul reformat Sándor Nagy în 1925; acesta voia să strângă în jurul său studenții maghiari din București, dar și alți intelectuali. Mai funcționase o scurtă perioadă de timp în perioada comunistă, și anume din septembrie 1976 până în 4 martie 1977. Cu câțiva ani în urmă, o ziaristă care participase la ședințele cercului în acea perioadă, îmi mărturisise că registrul ce cuprindea numele și semnătura participanților, ajunsese la Securitate.

1992: Cine a fost pastorul Ferenc Koós?

După reluarea activității cercului ce își desfășura ședințele lunare în clădirea Calvineum-ului, am participat la o prelegere despre viața și activi-

tatea preotului care a dat și numele cercului. Nu auzisem de el până atunci. De altminteri, nici despre maghiarii din București nu știam mai nimic. Știam doar că există Casa de Cultură *Petőfi*, deoarece era situată chiar lângă biblioteca la care lucram; mergeam destul de des să împrumut cărți de literatură. Mai știam că există un liceu maghiar, ziariști, editori sau cercetători maghiari; cunoșteam personal mai multe persoane de la Institutul de Științe Pedagogice sau Editura Didactică și Pedagogică, una dintre acestea fiind din Arad. La serviciu, o colegă binevoitoare mă informase că Bucureștiul a fost plin de servitoare și prostituate unguroaice care se plimbau prin Cișmigiu, lucru care mi se părea incredibil și nu i-am dat importanță. Totuși, de unde știa aceste lucruri? Și, bineînțeles, am fost atenționată să nu vorbesc ungurește la telefon, precum și că maghiarii mănâncă pâine românească și trebuie să știe românește. Cu privire la această ultimă pretenție nu aveam probleme: stăpâneam limba română chiar mai bine decât persoana care mă atenționase.

Cine a fost pastorul Ferenc Koós? A trăit între 1828-1905, și a păstorit comunitatea reformată bucureșteană timp de 14 ani, între 1855-1869. Preotul Zoltán Z.-A. mi-a împrumutat cele două volume de memorii ale acestuia, publicate în 1890, câștigându-mi încrederea deplină. Erau volume rare, nu se mai găseau în nicio bibliotecă din București. Ediția retipărită în anul 1971 fusese masiv cenzurată. Preotul înființase societatea *Hunnia* (devenită Societatea Ungară din București, iar în final, Asociația culturală *Petőfi* de acum), editase prima gazetă în limba maghiară din București (1860), ridicase o școală și o biserică în actuala Piață a Palatului, biserică dărâmată în 1959. Eram impresionată: în fața ochilor mei se deschidea o lume nouă, nebănuită până acum.

1993 - 1994: Participarea la două sesiuni de comunicări științifice

Poate că nu s-ar mai fi întâmplat nimic deosebit în viața mea, dacă nu ar fi sosit pe adresa Bibliotecii Centrale Pedagogice o invitație de la Biblioteca

județeană din Sf. Gheorghe, (datată 15 ianuarie 1993), pentru a participa la prima sesiune de comunicări științifice a Asociația bibliotecarilor din România, secția Bibliotecarilor maghiari, sub genericul *Cărți și publicații periodice în limba maghiară în bibliotecile din România*. Organizatorii doreau ca lucrările să se încadreze în sfera următoarei problematici: cartea maghiară patrimonială; contribuții la bibliografia cărților în limba maghiară.

Se solicita și numele persoanei care va participa la sesiune, precum și titlul lucrării, până la data de 1 martie. Sesiunea urma să aibă loc în zilele de 10-11 iunie. Toate cheltuielile erau suportate de organizatori.

Data-limită fusese deja depășită în momentul în care mi s-a înmănat invitația de către directorul bibliotecii, dar nu acest lucru era cel mai mare impediment, ci timpul foarte scurt rămas la dispoziția mea pentru a redacta o lucrare.

Din fericire, alegerea subiectului nu era o problemă: am știut din prima clipă că mă voi referi la prima gazetă maghiară bucureșteană, și anume *Monitorul maghiar de București* din 1860 (*Bukuresti Magyar Közlöny*). Nu consideram însă suficientă prezentarea unei singure publicații, cu atât mai mult cu cât colecția respectivă dispăruse din București, după cum aveam să constat în urma primelor cercetări. Aveam însă un punct de pornire: gazeta fusese prezentată de clujeanul Károly Engel în Almanahul revistei *Korunk* pe anul 1974. Autorul menționa și titlurile a încă două publicații bucureștene apărute până la Primul Război Mondial: *Bukuresti Híradó* și *Bukaresti Közlöny*. Îmi propusesem să extind cercetările pentru întregul secol al XIX-lea. Acest lucru nu era așa simplu cum părea; pe de o parte bibliografia descriptivă a lui Nerva Hodoș, Al. Sadi Ionescu etc., editată în mai multe volume de către Academia Română, era deficitară și erau omise câteva titluri maghiare, iar pe de altă parte trebuiau parcurse sute de pagini pentru a le depista.

După mai bine de 20 de ani de la aceste prime cercetări, răsfoind din nou bibliografia lui Nerva Hodoș am observat că fuseseră smulse paginile 81-96, adică exact paginile care trebuiau să includă patru publicații

maghiare corespunzătoare literei B (Bukaresti, Bukuresti...). Barbaria de a smulge pagini din cărțile aflate în biblioteci nu era chiar un fapt singular, dar nu știu cum, în acest caz mi s-a părut premeditat. Și din Enciclopedia României, apărută în perioada interbelică, fuseseră smulse câteva pagini care, ca din întâmplare, se refereau tot la maghiari.

Am avut mai mult noroc căutând în catalogul periodicelor vedetele *Bukaresti* și *Româniai*; astfel am depistat calendarele și anuarele maghiare apărute în secolul al XIX-lea.

Într-un final, am reușit să stabilesc o listă cu 10 titluri, incluzând și două anuare (ale comunității reformate maghiare și ale Societății Ungare din București), precum și *Calendarul* istoricului Endre (Andrei) Veress din 1890; acesta din urmă era inclus în Dicționarul bibliografic al soților Răduică, apărut în 1981.

Voi continua și în anii următori să studiez anuarele și calendarele - ignorate de toți cercetătorii maghiari - deoarece conțin câteva informații valoroase care nu se regăsesc în alte surse.

Deoarece lucrarea despre periodicele bucureștene nu prea avea tangență cu profilul bibliotecii pedagogice la care eram angajată și pentru a evita orice fel de discuții pe această temă, am mai redactat o altă lucrare, de data aceasta de istoria cărții maghiare aflate în bibliotecă.

Deși studiul despre presa maghiară bucureșteană era modest, constând dintr-o scurtă prezentare a conținutului celor zece titluri de periodice, făcusem un mare pas înainte în depistarea de noi titluri, necunoscute până acum; un titlu provenea din surse secundare și, la fel ca prima gazetă maghiară, nu se mai găsea în București. O gazetă importantă prin durata apariției sale în primul rând (1875-1885) se găsea în colecție incompletă, dar din ea aflăm că Károly Szathmáry Pap (Carol Popp de Szathmari), pictorul și fotograful Curții Regale, a primit cetățenia română în anul 1880. Am descoperit și gazeta efemeră editată de preotul misionar Márton Czelder, rivalul, apoi dușmanul lui Ferenc Koós; după primul număr apărut la București în 1866, a mai publicat patru numere la Galați, orașul în

care a ridicat o biserică și o școală, ambele în 1863. În gazeta sa a publicat și melodii populare ceangăiești.

Începea să se contureze o istorie a maghiarilor nu doar din București, ci și din Vechiul Regat român. Pentru perioadele în care nu apăruseră gazete, golul îl umplea parțial cartea de amintiri a preotului Koós.

Așa a demarat cel mai ambițios proiect al vieții mele, pornind aproape de la zero.

Eram foarte fericită!

Pe atunci însă nici nu bănuiam măcar că voi scrie vreodată o istorie a maghiarilor bucureșteni.

I-am înmânat și preotului Zoltán Z.-A. un exemplar din studiul dactilografiat.

Pentru acest studiu – completat în anul următor, după citirea primei gazete maghiare – am primit Premiul I din partea Asociației bibliotecarilor maghiari și o mică sumă de bani. Studiul va fi publicat la Sf. Gheorghe în 1995, în volumul *Örökség és feladat*, cu ocazia aniversării a 110 ani de la înființarea Asociației Culturale a Maghiarilor Ardeal (EMKE); se găsește între paginile 112-139, sub titlul *Presa maghiară bucureșteană din sec. al XIX-lea*. Volumul nu a inclus și celălalt studiu, cel de istorie a cărții maghiare, prezentat de asemenea la sesiunea de comunicări, astfel încât acesta s-a pierdut.

*

Studierea primei gazete maghiare a fost doar începutul unui drum plin de incredibile obstacole și de crunte dezamăgiri care, deși n-au reușit să mă doboare, totuși mi-au afectat iremediabil sănătatea fizică și psihică.

Printre participanții la prima sesiune de comunicări s-a aflat și László P., politician cu funcții de răspundere în UDMR, domiciliat în Cluj. Deoarece exista posibilitatea să pot găsi la Cluj gazeta cu pricina, l-am rugat să verifice acest lucru. - *Nicio problemă, m-a asigurat. Vă voi trimite chiar microfilmul.*

După mai multe telefoane și lungi așteptări, am înțeles că trebuie să renunț la serviciile lui László P. și să caut o altă soluție pentru a reuși să

citesc gazeta. Eram totuși nedumerită: de ce mi-a promis ceva, deși știa prea bine că nu se va ține de promisiune?

Studierea primei gazete maghiare era absolut necesară pentru a-mi forma o părere proprie; totodată aveam motive să presupun că articolul lui K. Engel fusese cenzurat în perioada comunistă. În consecință, am întreprins cercetări pentru a afla în ce oraș pot găsi această primă gazetă, dar și alte câteva titluri care lipseau sau se găseau în colecții incomplete. Am depistat-o la Biblioteca Teleki din Tg. Mureș, Biblioteca documentară Bethlen din Aiud și Biblioteca Centrală Universitară din Cluj. Alte informații noi n-am primit; oricum, unei colege din Cluj i-au trebuit trei luni pentru a-mi trimite un răspuns, după ce a studiat *foarte atent* fișierul.

O deplasare în provincie era pentru mine o problemă extrem de complicată, pentru că presupunea cheltuieli de drum și de cazare. Din cauza salariului meu rușinos de mic, pentru mine era prea scump chiar și un bilet de tramvai sau xeroxarea unei pagini. Există însă și soluția obținerii unui microfilm. Instituția care putea să solicite microfilmul din Cluj era Biblioteca Academiei. Am sperat în ajutorul pastorului Zoltán Z.-A. pentru a formula o cerere oficială adresată conducerii Bibliotecii Academiei, în calitate de reprezentant al comunității reformate și urmaș al pastorului Koós. Deja o redactasem eu. A fost de acord. Am plecat mulțumită, anunțându-l că voi continua cercetarea presei maghiare din București din perioada interbelică, pentru a prezenta o altă lucrare în anul următor.

Am așteptat răbdătoare microfilmul mai bine de jumătate de an.

Între timp, am petrecut sute de ore la Bibliotecă, citind presa din perioada 1901-1941. Am depistat 10 titluri pentru perioada 1901-1918, cea mai importantă dintre descoperiri fiind *Marele calendar al maghiarilor din România (Romániai Magyarok Nagy Képes Naptára, 1905-1916)*, editat de ziaristul Zoltán Poliány, calendar omis de soții Răduică din Dicționarul pe care l-au publicat în 1981, dar și în cel publicat mai târziu, în 1995, după cum voi constata ulterior. Volumul muncii la care mă înhămasem voluntar poate fi sugerat prin faptul că, spre exemplu, doar la începutul secolului al

XIX-lea, apăruseră două gazete serioase, având continuitate în timp (1901-1908; 1908-1916), ambele totalizând peste 1.000 de numere.

Am descoperit și bibliografia periodicelor alcătuită de István Monoki pentru perioada 1919-1940, fără de care ar fi fost practic imposibil să depistez alte 76 de titluri, cu atât mai mult cu cât bibliografia periodicelor editată de Academia Română nu ajunsese decât la anul 1924.

Era un volum de muncă imens, o întreprindere aproape nebunească, o muncă dură de pionierat, deoarece nimeni nu se ocupase de niciunul din aceste periodice, nu scrisese nimeni nici măcar un articol despre vreunul dintre ele, iar despre vreo sinteză nici nu putea fi vorba.

Demararea acestei cercetări era cu atât mai nebunească cu cât eu frecventasem exclusiv școli românești, deci îmi lipseau bazele culturii maghiare. Pe de altă parte, nu mai vorbisem ungurește de mai bine de 30 de ani decât ocazional, și, nu în ultimul rând, nu aveam nici pregătire de istoric. Ceilalți participanți la sesiunile de comunicări mă numeau de altminteri *românca*, iar de-a lungul anilor, în contactele mele cu maghiarii eram privită cu aroganță, deoarece nu frecventasem școala maghiară.

În prelucrarea datelor, interesul meu s-a concentrat pe istoricul școlii și al învățământului maghiar, cu atât mai mult cu cât lucram la o bibliotecă pedagogică și astfel puteam evita pericolul de a nu primi aprobarea de a participa la sesiunea de comunicări din 1994. Cercetarea devenea tot mai fascinantă, pe măsură ce constatam că presa oferea șansa nesperată de a obține o imagine de ansamblu a istoriei maghiarilor nu doar din București, ci din întreg spațiul extracarpatic românesc. Existau date precise despre înființarea de școli (cu adresele acestora, precum și nume de învățători, preoți și elevi), construirea de biserici, apariția unor anuare dispărute definitiv între timp, înființarea de asociații și comunități religioase și, nu în ultimul rând, fotografiile unor personalități, clădiri de școli, biserici etc.

O adevărată comoară!

Eram în posesia unor date unice, pe care, după toate probabilitățile, nu le mai cunoștea nimeni: în pragul Primului Război Mondial, maghiarii

din Vechiul Regat român, cetățeni străini la acea dată, aveau biserici și școli în București, Ploiești, Giurgiu, Pitești, Turnu Severin, Târgoviște, Galați, Brăila și Buzău. În București erau 1.224 de elevi în șase școli confesionale reformate și catolice, iar alți 615 de elevi învățau în provincie. Alți numeroși elevi maghiari frecventau școlile germane, dar mai ales cele românești.

Am descoperit totodată o altă personalitate marcantă a maghiarilor – preotul reformat Sándor Nagy, care a activat în perioada interbelică. Rolul său a fost cu atât mai important cu cât catolicii maghiari fuseseră practic reduși la tăcere, li se confiscaseră pentru totdeauna școlile, iar în biserici, una recuperată târziu iar alta nou-construită în Colentina, s-a predicat doar sporadic în limba maghiară. Preotul Sándor Nagy a editat și *Gazeta confesională* (Egyházi Újság, 1929-1941), gazeta maghiară cu cea mai lungă apariție din această perioadă.

S-a ivit însă imediat o altă problemă: din colecția respectivei gazete lipseau anii 1929-1932, iar 48 dintre cele 82 de articole ale pastorului despre destinul diasporei maghiare din spațiul extracarpatic românesc fuseseră publicate între anii 1931/32.

L-am vizitat din nou pe Zoltán A.-Z.; mi-a declarat că parohia are colecția gazetei respective, dar să mai am ceva răbdare până după sărbătorile de Paști. L-am asigurat că voi consulta colecția în incinta parohiei. După sărbători însă, preotul nu a găsit niciodată timpul necesar pentru a-mi pune la dispoziție colecția. La un nou termen de întâlnire pe care îl stabilise, nici măcar nu se afla în clădire. Într-un târziu am realizat că încercările mele nu aveau nicio șansă de reușită: sub diverse pretexte, preotul nu îmi va pune la dispoziție niciodată colecția respectivă.

Mi s-a părut destul de stranie toată situația. Lucram gratuit și eram dispusă să sacrific timp și bani în interesul comunității. Chiar și Statutul recent înființatei Asociații culturale *Petőfi* prevedea cunoașterea istoriei maghiarilor bucureșteni.

Din ce motive oare se ignora această prevedere?

Din întâmplare, o cunoșteam pe șefa serviciului administrativ de la Biblioteca Academiei și am rugat-o să verifice dacă a sosit cumva microfilmul așteptat din provincie. I-am explicat ce demersuri s-au făcut în acest sens. Mi-a declarat că înregistra toate cererile venite pe adresa Bibliotecii și niciodată nu s-a primit o astfel de cerere, deci nu avea cum să sosească din provincie niciun microfilm.

Am rămas descumpănită. Trebuia să clarific urgent această situație cu Zoltán Z.-A. Era vădit încurcat și dădea din colț în colț. Eu eram furioasă și i-am spus direct: “N-ați trimis cererea, ci ați aruncat-o la coș!”. Da, așa făcuse, dar l-a șocat agresivitatea mea. Toți sunt umili în fața preoților și nimeni nu îndrăznește să le ceară socoteală niciodată.

A fost o a doua lovitură pe care am primit-o de la cel care ar fi trebuit de fapt să mă sprijine.

Ce să se fi întâmplat? Această întrebare mi-am pus-o ani de zile și n-am reușit să găsesc un răspuns clar. Am doar bănuieli, coroborând cu celelalte situații halucinante pe care le voi trăi în următorii 20 de ani. Cea mai plauzibilă explicație ar fi că, după ce i-am mărturisit preotului intențiile mele, acesta s-a consultat cu Lajos (Ludovic) D., apreciat istoric maghiar din București, angajat al Institutului de istorie *Nicolae Iorga*. Acesta cunoștea cu siguranță conținutul *primejdios* al primei gazete bucureștene și vedea în mine un potențial pericol, deoarece abordam o temă interzisă încă din anul 1982, aceea a istoriei locale. Totodată intenționez să dau publicității unele informații despre care nu era indicat să se scrie, ca de pildă, despre existența unei întregi rețele de școli confesionale maghiare din Vechiul Regat român. Apoi făceam referiri la conflictele dintre români și maghiari, deși, potrivit indicațiilor partidului comunist, cele două nații prietene și-a unit mereu forțele în lupta lor comună împotriva claselor exploatare. Și culmea imprudenței, îndrăzneam să scriu despre asimilarea forțată a ceangăilor din Moldova, or, potrivit istoriei oficiale a românilor, doar maghiarii i-au asimilat pe români, nu și invers, iar ceangăii maghiari nici n-au existat vreodată, potrivit istoriografiei oficiale.

Totuși, perioada comunistă se încheiase de câțiva ani, iar eu credeam că există libertatea cuvântului.

Să se fi dat *ordin secret pe unitate* ca cercetările mele să fie zădărnicate?

De atunci se pare că am devenit *persona non grata*.

Era doar începutul.

Am rupt relațiile cu preotul, implicit și cu biserica reformată. Vor trece aproape două decenii până ce voi depista într-o colecție de documente calitatea de colaborator al Securității a preotului Zoltán Z.-A. De fapt, fuseseră mai multe zvonuri de-a lungul anilor în acest sens, și chiar cotidianul maghiar din București a publicat prima dată această știre, însă nu reținusem data apariției articolului.

Mi s-a reproșat că denigram maghiarimea, dezvăluind certurile continue dintre enoriașii de vază ai comunității și preoții care păstoreau cele două biserici: reformată și catolică.

După moartea lui Zoltán Z.-A., am reluat legăturile cu biserica. Pentru noul preot n-a fost nicio problemă să-mi permită consultarea *Gazetei confesionale*, prilej cu care am constatat că și din această colecție lipseau primii patru ani (1929-1932), la fel ca din colecția existentă la Biblioteca Academiei.

*

Totuși în această perioadă în care mie mi se puneau bețe în roate, s-a cristalizat intenția conducerii Asociației culturale *Petőfi* de a publica un anuar. Eu nu am fost solicitată să scriu nimic, ceea ce nici n-ar fi fost chiar de mirare, deoarece la acea dată doar trei persoane din conducerea Asociației cunoșteau preocupările mele de valorificare a moștenirii maghiare. Anuarul a apărut în 1995, având ca redactor responsabil de volum pe Ibolya Gy., angajată la secția maghiară a Editurii Didactice și Pedagogice; din comitetul de redacție făceau parte noul director al Editurii Kriterion, președintele Asociației *Petőfi* și profesorul Szabolcs M., de la Catedra de Hungarologie. Articolele s-au concentrat pe prezentarea activității

Asociației în perioada 1991-1993, iar două articole valorificau materialele lăsate de Pál Takács, fost dascăl, apoi director al școlii maghiare din perioada ante- și postbelică, și anume: istoria învățământului limbii materne și activitățile cultural-muzicale din București între anii 1856-1944. Fostul dascăl avusese însă posibilități mult prea limitate de informare, iar de acces la Biblioteca Academiei nici nu se putea pune problema, astfel încât aceste materiale modeste erau pline de greșeli de datare și de omisiuni. Totuși, după 20 de ani, materialul său despre învățământul limbii materne, material completat de către ginerele său pentru perioada comunistă și postcomunistă, a fost postat pe site-ul Liceului *Ady Endre*, cu erori cu tot.

*

Eram tot mai convinsă că istoria maghiarilor trebuia scrisă și publicată. Pentru mine devenise o adevărată datorie de onoare.

Astfel încât m-am prezentat cu o a doua lucrare de 50 de pagini dactilografiate la a doua sesiune de comunicări științifice din anul 1994, sesiune desfășurată la centrul de conferințe din Ilieni, o mică localitate de lângă Sf. Gheorghe.

Centrul fusese înființat și organizat în mod exemplar de către preotul Béla Kató; tot acestuia i se datora și înființarea satului de copii orfani din localitate; în 2013, acesta a devenit episcop reformat de Ardeal.

După susținerea lucrării, unul dintre participanți, Ferenc S., profesor de limba maghiară într-o comună din județul Covasna, m-a abordat, întrebându-mă dacă aş fi de acord să-mi publice lucrarea la o editură din Ungaria. S-a oferit să traducă el însuși textul românesc și să facă toate demersurile necesare în vederea prezentării la un concurs de proiecte pentru obținerea finanțării necesare. Succesul era în afară de orice îndoială, mă asigura acesta, deoarece cunoștea o doamnă redactor de carte din Budapesta. Am fost imediat de acord, știind că la noi lucrurile merg foarte încet și foarte prost. Profesorul fusese și la prima sesiunea de comunicări și,

împreună cu o bibliotecară din comuna Cernat, prezentase istoria a cinci biblioteci comunale din perioada 1798-1907.

După încheierea sesiunii, am plecat pe cont propriu la biblioteca Teleki din Tg. Mureș. Am reușit în sfârșit să citesc prima gazetă maghiară apărută în București. Alte speranțe legate de depistarea unor titluri noi sau găsirea unor colecții complete nu s-au împlinit. Mă interesa în mod deosebit *Marele calendar ilustrat al maghiarilor din România* (1905-1916), deoarece din colecția bucureșteană lipseau 6 numere. Mult mai târziu, în timp ce redactam lucrarea *Maghiarii în universul românesc* (Magyarok román világban, 2009), mi-a împrumutat cineva numărul pe anul 1912, destul de deteriorat, dar extrem de interesant. Peste alți câțiva ani, am aflat că numărul pe anul 1906 este în posesia Bibliotecii documentare din Miercurea Ciuc, dar nu am reușit să ajung acolo.

Intuiția mea nu dăduse greș: analiza acestei prime gazete dezinforma în primul rând prin omisiune. Date și fapte extrem de importante fuseseră ocltate. Astfel, fusese omis fragmentul din jurnalul de călătorie al învățatului János Jerney despre metodele de deznaționalizare a ceangăilor din Moldova, nu se făcea nicio referire la existența școlilor maghiare din București și Ploiești, dar nici a celor germane frecventate și de maghiari, cu condiția să nu-și vorbească limba maternă (*nur Ungarisch nicht sprechen*). Nu era menționat nici Institutul catolic Sfânta Maria de pe strada Pitar Moș, “splendida mănăstire” întemeiată în 1859, clădire rămasă până astăzi fără însemnul de *Monument istoric*. Sunt omise și cele două articole care prezintă activitatea didactică de la Școala de agricultură a medicului veterinar Farkas Lukács. Engel, a evitat, de asemenea să ofere date concrete despre polemicile gazetei maghiare cu gazetele românești, acuzațiile care li se aduceau ungarilor, și care, de fapt, au determinat în final, suspendarea sa.

La întoarcere, am reluat cercetările de la Biblioteca Academiei, petrecând acolo alte sute de ore. Cele două studii trebuiau completate cu fotografiile clădirilor ridicate de maghiari în Vechiul Regat român. Am xeroxat și câteva zeci de pagini cu liste de elevi, preoți, învățători, fotografii

individuale sau de grup, foile de titlu ale unor gazete, fotografii de clădiri, hărți etc. Deoarece prin xerocopiere se obțineau imagini foarte proaste, am plătit un fotograf, angajat al bibliotecii, însă calitatea imaginilor a rămas la fel de slabă. Toate fotografiile/xeroxurile aveau menționate adresele vechi ale clădirilor, precum și sursele.

Cu o hartă a orașului și cu fotografiile clădirilor în mână, am pornit la identificarea acestora. Doar câteva îmi erau cunoscute: Casa de cultură *Petőfi* de pe strada Zalomit, clădirile mai noi ale parohiei și bisericii reformate de pe strada Lutherană, biserica din Șoseaua Viilor, cimitirul calvin din Șoseaua Giulești. Știam, de asemenea, că biserica și parohia reformată, școala și clădirea de locuințe din Piața Palatului fuseseră demolate în 1959. Am constatat că și casa de rugăciune reformată din Vatra Luminoasă a avut aceeași soartă.

Rezultatul a fost impresionant. Am identificat școlile reformate din strada Sf. Voievozi și strada Sf. Ștefan, clădirea veche a Calvinium-ului din str. Lutherană (1940), școlile și bisericile catolice din străzile Cantacuzino, Cuza Vodă și din cartierul Colentina. Neidentificând școala catolică de fete de pe strada Scaune, am concluzionat că a fost demolată.

Fotografierea tuturor acestor clădiri, dar și a unor lucrări de artă sau morminte am încredințat-o unui fotograf profesionist de la cotidianul maghiar, dându-i salariul meu pe o jumătate de lună. Fotografii a dispărut cu bani cu tot. După două luni și nenumărate insistențe, mi-a adus un teanc de fotografii făcute de mântuială și cu o mare risipă de material; le-am valorificat doar parțial după 15 ani.

Nu am dispus de posibilități materiale pentru identificarea clădirilor din provincie (Târgoviște, Brăila, Galați, Craiova etc.).

1995: Marea păcăleală (1)

Până în iunie, i-am trimis lui Ferenc S. toate materialele pe care reușisem să le strâng. Mă informase că a luat legătura cu Györgyi P., redactor la o editură din Budapesta, și lucrează de zor la corecturi. Apoi au

urmat luni de adâncă tăcere din partea sa, lucru ce m-a îngrijorat și mi-a trezit suspiciuni. Începusem să mă îndoiesc de buna sa credință, cu atât mai mult cu cât nu mi-a mai răspuns la nicio scrisoare și nu mi-a trimis nici traducerea promisă.

1996: Marea păcăleală (2)

Prin intervenția unui coleg de breaslă, în ianuarie 1996, am primit în sfârșit un răspuns extrem de nervos, scris chiar pe observațiile redactorului de carte din Budapesta. Se simțea atât de jignit de insistențele mele, încât aproape că îmi reproșam neîncrederea în el, dacă nu mi s-ar fi părut prea ciudate observațiile redactorului. Pe 27 august mi-a înapoiat parțial materialele pe care i le dădusem, însoțite de o traducere. M-a pedepsit însă, și nu mi-a mai restituit niciodată lexiconul de istorie a cărții al lui Virgil Olteanu, precum și câteva fotografii, unele unicat.

Așa-zisa sa traducere mi-a provocat un șoc. Din cele 50 de pagini de text, mai rămăseseră 20. Chiar dacă puteam recunoaște mai multe date din lucrarea mea, totul era falsificat, denaturat, înțeles greșit, plin de enormități. A ignorat complet concepția, redactarea, rigoarea științifică a studiului meu. Două enormități se aflau chiar pe prima pagină. Una se referea la școlile evreiești din București; doar că în aceste școli nu s-a predat niciodată în limba maghiară, maghiara nefiind nici măcar disciplină facultativă. Apoi afirma că în Vechiul Regat, *“bineînțeles, că în multe localități, chiar și la țară, funcționau școli reformate în limba maghiară”*.

La rugămintea mea de a-mi înapoia documentele în integralitate, nu am mai primit niciun răspuns.

Pe 27 septembrie 1996, am primit însă un răspuns din Budapesta. Într-un fel, scrisoarea mea a liniștit-o pe Györgyi P., deoarece îi era extrem de neplăcut să restituie cuiva manuscrisul, dar în acest caz și-a dat seama că amândouă am fost victimele domnului Ferenc S.. Apoi a reconstituit momentele importante ale colaborării sale cu F.S., dar și cu Ibolya F., o arhivară

din orașul unguresc Zalaegerszeg, care se ocupase o vreme de școlile maghiare din Vechiul Regat român; îi fusese recomandată tot de Ferenc S..

Amănuntele relatate de Györgyi P. îmi erau total necunoscute. Am aflat abia acum că a fost contactată de Ferenc S. în urmă cu circa trei ani. Acesta i-a vorbit despre intenția sa de a publica o carte despre istoria școlilor maghiare din Vechiul Regat român. Cartea urma să aibă doi autori; un studiu amplu elaborat de Ferenc S., studiu bazat pe o serioasă documentație, precum și traducerea studiului “unei învățătoare din București” (adică eu, F.S. anulându-mi studiile universitare), studiu ce conținea date unice și originale. Cele două studii erau completate cu fotografii ce ilustrau viața școlilor maghiare din Regatul român.

Studiul arhivării trebuia să alcătuiască partea a II-a a cărții. După ce Györgyi P. a reușit să dea de urma ei și să-i precizeze verbal sarcinile care îi reveneau, precum și termenul de predare a lucrării, deoarece pe Ferenc S. îl cunoștea de multă vreme și se aflau în relații de prietenie, contrar uzanțelor, s-a prezentat la concurs cu acest proiect de carte despre școlile maghiare din Vechiul Regat român înainte de a se fi aflat în posesia manuscriselor. Acest lucru se întâmpla în 1994, deci probabil după Sesiunea de comunicări științifice de la Ilieni. Ocazia era unică, deoarece cu prilejul evenimentelor legate de împlinirea unui mileniu de școală maghiară, diverse fundații din Ungaria acordau fonduri bănești destul de consistente pentru editarea și tipărirea unor cărți. Curând fondurile au și fost obținute, doar că termenele de predare convenite cu cei doi nu erau respectate. După încercări repetate de a-i contacta, Györgyi P. a aflat că Ibolya F. obținuse o bursă și a plecat în Germania; ulterior a și renunțat la proiect. N-a avut mai mult noroc nici cu Ferenc S.. În primăvara anului 1995, după nenumărate rugăminți, a primit o mică parte din material. Spera ca în vară, atunci când urma să facă o vizită în Ardeal, va primi întreg materialul promis. A primit însă un material nepublicabil și i-a trimis lui F.S. observațiile sale. Dar îngrijorarea sa cea mai mare decurgea din faptul că nu primise amplul studiu al acestuia, și nici traducerea integrală a materialului scris de doamna din București (adică de

mine). A încercat să-i acorde o nouă păsuire lui F.S., dar acesta a anunțat-o că renunță la colaborare, deoarece nu dispune de timpul necesar pentru realizarea unui asemenea proiect.

Astfel, Györgyi P. s-a văzut nevoită să restituie banii primiți. A părăsit și redacția cu puțin timp înainte de a-mi trimite această scrisoare explicativă.

Așa s-a ales praful din această oportunitate unică!

Totuși, Györgyi P. mi-a propus să-i trimit prin poștă materialul românesc pentru a cere părerea publicistului György Beke, emigrat în 1989, cu care se afla în relații foarte bune.

Mulțumindu-i pentru bunele sale intenții, mi-am asumat greșeala de a fi început o colaborare cu Ferenc S. fără să-l fi cunoscut, dar oferta sa era de nerefuzat, chiar dacă prezenta riscuri. Din nefericire, nu îndrăznesc să-i trimit materialele prin poștă, deoarece mi-au dispărut de mai multe ori chiar și scrisorile trimise în străinătate sau cele pe care urma să le primesc, inclusiv două invitații de vizită. Pe de altă parte, după părerea mea, un profesor de țară nu avea cum să scrie un amplu studiu despre școlile maghiare din Regatul român, deoarece nu doar că nu-l preocupase niciodată această temă, dar n-ar fi avut nici posibilitatea și nici timpul necesar să se documenteze într-o mare bibliotecă universitară, ținând cont de locul său de domiciliu.

Rememorând întâmplările de acum aproape 20 de ani, mi se par foarte, foarte ciudate tertipurile acestui profesor de țară, care s-a străduit foarte mult ca nu cumva să apară ceva din ce am scris eu despre istoria maghiarimii din Vechiul Regat român.

1997-1998: Eșecuri (1)

Lucrurile s-au împotmolit aici.

Dar nu aveam liniște. Aș fi dorit totuși să completez cele două studii, extinzând cercetările la Budapesta. La Biblioteca Széchényi se află, printre altele, colecția aproape completă a uneia dintre cele mai interesante gazete:

Bukuresti Hiradó (1876-1885), redactată de către un ziarist profesionist din Ungaria. Obstacolul cel mai mare pe care nu-l puteam depăși ar fi fost cheltuielile de cazare. Știam că biblioteca dispunea de o cameră de oaspeți și speram să pot beneficia de ea, dar am fost refuzată. Și nu-mi puteam permite să plătesc cazarea la un hotel.

Am mai încercat publicarea celor două studii tot la Budapesta; a apărut doar primul studiu într-o revistă a bibliotecilor, dar acest lucru nu mă interesa. Restul materialelor mi-a fost returnat, cu excepția câtorva fotografii.

Am luat legătura și cu scriitorul și publicistul János Szász din București pentru a găsi o soluție. După ce a citit materialele, s-a arătat încântat și mi-a sugerat să mă adresez lui Andor H., fostul redactor-șef adjunct al celebrului săptămânal *A Hét*. Acesta nu doar că m-a ignorat, dar nici nu avea de gând să-mi mai restituie materialele trimise. El fusese secretar de stat la Ministerul Culturii în primul guvern postdecembrist, apoi se implicase în viața culturală și universitară a Clujului, oraș în care s-a și stabilit.

Cine eram eu ca să-l deranjez? Nimeni!

Și nici nu-l interesa istoria maghiarilor din diasporă.

*

În 1998, a apărut al doilea anuar al Asociației *Petőfi*. De data aceasta redactorii publicației s-au axat pe istoria bisericilor maghiare din București. Nu știu în ce măsură decizia referitoare la conținutul anuarului a fost influențată în vreun fel de preocupările mele referitoare la istoricul comunităților maghiare din Vechiul Regat român, preocupări cunoscute de către unii lideri ai Asociației. Volumul se deschidea cu un articol al istoricului Lajos Demény despre începuturile școlii reformate maghiare, articol bazat pe cercetări în arhivele Episcopiei Reformate din Cluj, dar și din Ungaria. Urmau prezentările succinte ale istoriilor bisericilor reformate, catolice, evanghelice și unitariene din București, precum și ale bisericilor reformate din Ploiești și Pitești, mai multe dintre articole fiind scrise de preoții

cultelor respective. Nu puteam să nu remarc că articolul cel mai discutabil, plin de erori, era cel despre biserica reformată, scris de preotul Zoltán Z.-A. Chiar lista predecesorilor săi era plină de greșeli, iar școlile reformate din strada Sf. Voievozi și Sf. Ștefan, clădiri rămase încă în picioare la data respectivă, nici măcar nu erau menționate, probabil sub pretextul că articolul său se referea doar la istoria bisericii. Autorul menționase în bibliografie cartea de memorii a ziaristului Zoltán Poliány, căruia însă i-a scris greșit numele: Pollányi. Mult mai bine informat era articolul publicistului Árpád Árvay; cercetările sale despre istoria bisericii catolice n-au putut fi publicate sub comunism și au fost scoase la lumină de fiul său, inginerul Zsolt Árvay.

Pe mine nu mă contactase nimeni, nu-mi ceruse nimeni să scriu ceva.

2000-2002: Eșecuri (2)

Anul 2000 a fost un an de răscruce în viața mea. M-am pensionat, pierzând astfel dreptul de acces la Biblioteca Academiei. Într-un fel mă consolasem că nu prea mai puteam face nimic pentru a-mi publica cercetările. În situația dată, mă preocupa găsirea unei slujbe în mediul privat sau chiar în străinătate, pentru a putea supraviețui. Inflația uriașă din perioada guvernării Convenției Democrate mi-a înjumătățit pensia mizerabilă, echivalentă cu 60 de euro. Dar deziluziile au continuat; am găsit doar o slujbă temporară la o editură, plătită derizoriu. Făcusem o încercare chiar la Centrul Cultural Ungar; aflasem întâmplător că ar exista un post liber. Directorul Centrului mă întreba obsesiv de unde am aflat despre acest post. Nu-l interesa nimic altceva, decât numele celui care mă recomandase.

Cine eram eu să aspir la un post?

Nimeni.

Fiul meu cel mic se pregătea și el să emigreze, lucru care s-a și întâmplat în anul 2003. În consecință, va trebui să-mi vând apartamentul pentru a cumpăra altul mai mic.

În perspectiva acestor schimbări, începusem să mă debarasez de toate lucrurile de care credeam că nu voi mai avea nevoie. Am vândut sute de cărți pe nimic, altele le-am aruncat. Am aruncat și toate notițele rezultate din prelucrarea publicațiilor maghiare din perioada 1860-1941.

A fost o mare greșeală, dar așa a fost să fie! Am păstrat doar fotografiile culese de prin publicații sau făcute pe teren, cele două studii prezentate la sesiunile de comunicări științifice, dar și câteva zeci de cărți maghiare.

În această perioadă agitată mi-a căzut în mână cartea lui Zoltán R. (*Chipurile orașului. Istorii de viață în București, 2002*). Îi remarcasem articolele încă din perioada comunistă, când era angajat în mass-media. Acum devenise deja profesor universitar. L-am rugat să ne întâlnim: mă interesa părerea sa despre studiile mele și speram să mă sprijine ca să găsesc un editor. Cu siguranță ar fi putut să-mi dea un sfat competent, cu atât mai mult cu cât cunoștea destul de bine intelectualitatea maghiară bucureșteană. După nenumărate telefoane și amânări peste amânări, a trebuit să renunț: din nou băteam la uși închise.

Tot în anul 2002, a apărut la editura Kriterion, broșura istoricului Ludovic (Lajos) Demény: *Maghiarii în București*. Era scrisă în românește și avea doar 20 de pagini, incluzând și opt fotografii. S-a bucurat de sponsorizarea Fundației Communitas, fundație aparținând UDMR-ului, dar finanțată de Guvernul României. În afara unor amănunte din prima jumătate a sec. al XIX-lea, lucrarea părea mai degrabă o dare de seamă făcută pentru ședințele de partid de pe vremuri. Informațiile despre școlile și bisericile maghiare erau extrem de prudente, incomplete și, uneori chiar greșite. Nu menționase nici casa Török de pe Calea Victoriei, casă care adăpostise vestita cofetărie Fialkowski. Totuși a alcătuit o listă cu 33 de profesori universitari și cercetători afirmați în perioada comunistă, considerați a fi elita maghiarimii bucureștene; se includea și pe sine printre aceștia. Cartea sa nu se găsește la nicio bibliotecă din București, cu excepția Casei *Petőfi*. Dar cine a auzit de biblioteca de la Casa *Petőfi*? A și fost închisă spre sfârșitul anului 2010; dislocată din cele trei încăperi, a fost depozitată

haotic într-o hală, devenind astfel inutilizabilă. În locul ei se va deschide un restaurant vegetarian.

2003-2004: Întâlnirea cu Lajos D., arh. Neculai Ionescu-Ghinea și Adrian M.

Voiam totuși să cunosc părerea istoricului Lajos D. despre cercetările mele, așa că am îndrăznit să-i solicit o întâlnire. Urma să vină la Calvineum. L-am așteptat în stradă mai bine de o oră; în fine, a sosit, s-a uitat o clipă pe lista publicațiilor periodice analizate. Ah! credea că am alcătuit o bibliografie analitică de tipul celei începute de Biblioteca Academiei. Mi-a aruncat foile cât colo și a plecat. Se grăbea la lansarea cărții pastorului evanghelic Daniel Zikeli. Înainte de a dispărea pe ușă l-am întrebat unde pot găsi manuscrisele familiei Veress. - *Au fost distruse în timpul bombardamentelor din cel de-al Doilea Război Mondial, mi-a spus.*

Era o minciună; aproape toate se aflau la Budapesta. În urmă cu câțiva ani studiasse o parte dintre ele, iar în 1998, publicase chiar câteva pagini în traducere liberă din *Istoria românilor* a lui Sándor Veress, istorie rămasă în manuscris.

Cartea lui Daniel Zikeli, intitulată *150 de ani. Biserica lutherană București*, apărută în condiții grafice deosebite, este bilingvă (germano-română); a fost sponsorizată de Ambasada Germaniei la București. La scrierea și apariția cărții, preotul a fost sprijinit de traducători, fotografi, un arhitect, un istoric de artă etc. Germanii vor mai republica - în 2005 și 2010 - scrierile lui Raymund Netzhammer, episcop catolic de București între anii 1905-1924, scrieri de o excepțională valoare documentară pentru cunoașterea politicii statului român față de confesiunile neortodoxe. Sunt frecvente referiri și la catolicii maghiari din Vechiul Regat român, inclusiv la ceangăi.

După întâlnirea cu L. D., credeam că am epuizat și ultima mea șansa de a-mi valorifica cercetările. Mi-am pus toate materialele într-o cutie, cu excepția fotografiilor, și le-am dus la Biblioteca *Petőfi*. Le puneam la

dispoziția celui care ar fi fost interesat să le valorifice. Inginerul Zsolt Á., care preluase gestiunea bibliotecii după pensionare, m-a consolatat, asigurându-mă că oricum nu voi reuși să public nimic atâta timp cât va trăi istoricul L. D.

Câtă risipă de timp și de bani! Mă durea sufletul!

Am continuat să frecventez Biblioteca *Petőfi* ca să împrumut cărți. Într-una din zile am aflat că se pregătea un nou număr al Anuarului Asociației. În același timp, inginerul Csaba M. pregătea la rândul său editarea unei gazete cu apariție lunară (*Bukaresti Magyar Közlöny*), după ce suplimentul cu același nume din cotidianul maghiar din București își încetase apariția. Titlul reproducea numele celebrei gazete a pastorului Koós, apărute în 1860.

A venit vorba și de studiile mele ce zăceau într-un dulap. Zsolt Á., membru important în conducerea Asociației, fără să mă refuze în mod tranșat, nu dorea să public așa ceva în anuar. N-am înțeles motivele, dar, oricum, ideea nici măcar nu era tentantă.

În schimb, Richárd B., devenit președinte al UDMR - filiala București, îmi ceruse de vreo câteva ori fotografiile pe care încă le mai păstram, în vederea alcătuirii unei expoziții. L-am refuzat, deoarece, în principiu, nu credeam în eficiența expozițiilor de acest gen, iar, în al doilea rând, mă temeam că era doar un prilej pentru a se face pierdute aceste fotografii în care investisem atâta timp și atâția bani. Poate că, de fapt, nici n-ar mai fi contat, de vreme ce renunșasem la restul materialelor. M-am oferit totuși să alcătuiesc o bibliografie pentru cel care va dori să se ocupe vreodată de istoria maghiarilor din spațiul extracarpatic românesc. Zsolt Á. a fost imediat de acord.

Alcătuirea unei bibliografii de acest tip depășea sfera preocupărilor mele de până atunci, eu limitându-mă aproape exclusiv la prelucrarea periodicelor, iar de câțiva ani, practic, renunșasem să mă mai ocup de maghiarii din diasporă. Dar această renunțare lăsase o rană nevindecată. Am început căutările pentru bibliografie în calculatorul Bibliotecii *Petőfi*,

dar înaintam foarte greu. Le-am continuat destul de haotic la Biblioteca Națională, apoi la Muzeul de Istorie a municipiului București. Aici am dat peste cele trei volume ale lucrării *Atlas-Ghid. Istoria și arhitectura lăcașurilor de cult din București*, lucrare alcătuită de către un colectiv de arhitecți. Am răsfoit volumul dedicat bisericilor maghiare. Deoarece am găsit o mulțime de informații eronate, m-am hotărât să iau legătura cu unul dintre autori. Doar că editura la care apăruse lucrarea se desființase între timp. M-am oprit totuși asupra numelui arhitectului Ionescu-Ghinea, în speranța că l-aș putea depista mai ușor în cartea de telefon grație numelui său compus. Așa s-a și întâmplat. Spre surprinderea mea, a fost extrem de interesat de informațiile pe care i le-aș putea furniza, cu atât mai mult cu cât, împreună cu o colegă de breaslă, pregătea o nouă ediție a cărții sub titlul *Enciclopedia lăcașurilor de cult din București*. Alcătuiua lista viitorilor cumpărători ai noii ediții. - *Sponsori aveți?*, l-am întrebat. *Biserica ortodoxă vă oferă cumva sponsorizare?* - *O, nici vorbă*, mi-a spus, *așteaptă să primească gratuit volumele. Doar din partea Ministerului Culturii vom avea un mic sprijin financiar.*

Mi se părea aproape de necrezut faptul că bisericile din București nu se arătau interesate să sprijine acest efort uriaș, lăsându-i pe autori să se descurce singuri. Cheltuielile legate de tipărire se estimau a fi foarte mari, deoarece existau numeroase fotografii color. Peste câțiva ani, când m-am izbit și eu de probleme asemănătoare, l-am înțeles mai bine pe arhitect.

Ne-am întâlnit în câteva rânduri și a fost o colaborare extrem de fructuoasă, arhitectul fiind o persoană cu totul deosebită; a murit subit în septembrie 2008, la câteva zile după ce a avut bunăvoința să-mi dea un autograf pe Enciclopedia ce apăruse între timp.

Inițial, a fost destul de derutat atunci când l-am atenționat că pastorul Zoltán A.-Z. "*i-a oferit cu amabilitate*" mai multe informații greșite. - *De ce ar fi făcut asta?* m-a întrebat. Mă tot întreb și eu de ce a făcut asta, dar i-am arătat prima dovadă mai mult decât evidentă: fotografia inscripției de pe zidul capelei din Cimitirul Calvin din Giulești pe care se vedea clar

anul 1909, și nu 1901. Această inscripție preotul a văzut-o de mii de ori, începând din anul 1974, an în care fusese numit în București. Dar erau și alte erori: cimitirul calvin din Calea Giulești a fost sfințit în anul 1853 (și nu 1851), piatra de temelie a bisericii lui Koós a fost pusă de doamna Elena Cuza în 1863 (și nu în 1860), biserica a fost terminată în 1866 (și nu în 1865); incorect era și anul construirii primei școli maghiare. Erau și alte greșeli grosolane legate de biserica reformată din Șoseaua Viilor, afirmându-se că imobilul construit în 1939 fusese destinat școlii confesionale și abia mai târziu, în 1959, a devenit biserică.

Atlasul-Ghid avea mari lacune și în prezentarea bisericii catolice Sf. Elena din strada Cuza Vodă, cea mai gravă fiind nementiunea inscripțiilor în limba maghiară de pe cele 12 vitralii, de altminteri singura mărturie despre originea maghiară a bisericii, o adevărată bijuterie, proiectată de arhitectul Carol Cortobius. Nici astăzi *site*-ul oficial al bisericii nu amintește acest “amănunt”. O persoană foarte importantă de la Ambasada Ungariei mi-a mărturisit că atunci când a citit în cartea mea (apărută în 2009) despre existența acestei biserici, a chemat un taxi și s-a dus imediat să o viziteze. A fost poate cel mai măgulitor omagiu adus muncii mele.

Totuși, cea mai inacceptabilă dezinformare era cea despre biserica r.-catolică Sf. Anton de Padova din cartierul Colentina. Dezinformarea provenea de la parohul de atunci al bisericii, un oarecare Petre Dâm. Acesta țesuse o adevărată poveste cu privire la construcția bisericii în 1932 de către o oarecare familie Gherassy. Or biserica a fost sfințită în anul 1936, prin donațiile făcute de maghiari, după ce într-adevăr, cumpăraseră o vilă cu terenul aferent, vilă transformată în biserică după proiectul aceluiași arhitect german, Carol Cortobius. Nu știm a cui a fost vila și nu putem exclude ca fostul proprietar să se fi numit Gherassy, lucru de altminteri lipsit de importanță. Autorii Ghidului nu l-au menționat nici pe sculptorul József Fekete, realizatorul altorelifului de pe zidul clopotniței, înalt de patru metri; este adevărat că lucrarea nu a fost semnată, însă eu aveam informația

din presa maghiară a vremii. *Site-ul* actual al bisericii își culege informațiile despre istoricul său din acest *Atlas-Ghid*, și nu din ediția revizuită și adăugită a *Enciclopediei*. Cele două volume ale *Enciclopediei* aveau un preț prohibitiv, dar se puteau cumpăra volumele și separat: lăcașurile de cult ortodoxe (vol. I) și cele neortodoxe (vol. II). Discutând la un moment dat cu un tânăr preot ortodox, posesor de doctorat, am aflat că nu avea cunoștință de existența *Enciclopediei*; i-am scanat eu paginile care se refereau la biserica ultracentrală din București în care slujea. Totuși, nu sunt sigură că îl interesa foarte mult. Biserica este monument istoric și a fost rezidită de către arhitectul József Weltz.

Peste câțiva ani, în 2012, pe când strângeam date pentru ediția a doua a *Bucureștiului maghiar*, l-am vizitat pe preotul P. Dâm, în speranța că îmi va putea relatea câte ceva despre preotul Ferenc Zudor, așa cum îmi promisese la telefon, informațiile despre preoții maghiari de la biserica Bărăția fiind destul de puține. Pe biroul său se lăfia cartea mea, *Maghiarii în spațiul românesc extracarpatic românesc*. Probabil i-a dat multe insomnii această carte, deoarece era furios pe mine. Nu știa nimic despre Zudor, dar m-a întâmpinat supărat, acuzându-mă că aș fi spion al UDMR-ului. Cum am îndrăznit să afirm că biserica a fost ridicată din banii maghiarilor? Știa însă un lucru care m-a lăsat perplexă: arhiepiscopia catolică și-a bătut joc de unguri și a numit la biserica Bărăția un preot care nici nu vorbește bine ungurește.

M-am dus imediat la prima slujbă în limba maghiară de la biserica Bărăția; într-adevăr preotul, originar dintr-un sat de ceangăi de lângă Bacău, nu avea un accent prea bun. Învățase limba maghiară în timpul studiilor liceale, pe când era bursier la Budapesta, după cum aveam să aflu ulterior; progresase foarte mult în învățarea limbii maghiare de când a venit în București, m-a informat un credincios.

De câte ori mă aflam pe *teritoriul* catolicilor, trăiam senzația că voi fi îmbrâncită pe scări. La fel s-a întâmplat și atunci când doream să cercetez eventualele publicații maghiare din biblioteca Institutului catolic de pe strada

Berthelot. Am fost oprită la intrare și a fost chemată bibliotecara; auzind ce doresc, a început să vocifereze și nu mi-a permis să intru în bibliotecă.

Erorile din *Ghidul lăcașurilor de cult* au avut consecințe pe termen lung, cea mai gravă fiind aceea că au fost preluate de Gheorghe Parusi în *Cronologia Bucureștilor (1459-1989)*, carte apărută în 2007. Cronologia lui Parusi este cea mai completă din câte s-au scris, însă lipsesc din ea aproape cu totul numele ungurești; chiar cele câteva care apar, nu specifică etnia maghiară a persoanelor respective. Principala cauză trebuie să fi fost sursele extrem de puține despre maghiarii bucureșteni scrise în limba română. Pe de altă parte, autorii români evitau să menționeze originea maghiară a unor personalități culturale sau științifice proeminente, numele acestora fiind, în general, românizate.

Revenind la întâlnirea mea cu arhitectul Ionescu-Ghinea, convenisem cu acesta să depistez arhitecții din publicațiile maghiare. Copleșită de cantitatea uriașă de informații, renunșasem la acest lucru, deoarece mă lovisem și de imprecizia termenului maghiar *építész*, care putea fi tradus prin meșter constructor, inginer constructor și arhitect.

Cercetarea de la Biblioteca Academiei se lovea însă acum de niște obstacole: nu mai aveam legitimație de serviciu care mi-ar fi dat dreptul obținerii unui permis de intrare. Exista totuși o soluție: era nevoie de o cerere motivată pentru a mi se aproba un permis provizoriu. Directorului Gabriel Str. i-a pierit zâmbetul de pe față de îndată ce a aflat că voiam să consult publicații maghiare. Mi-a aprobat doar trei zile din cele șapte solicitate; una dintre ele era într-o zi de sâmbătă. Apoi alt ghinion: am pierdut mai bine de două ore, așteptând sosirea la serviciu a depozitarului în custodia căruia se aflau publicațiile solicitate. A aștepta una sau chiar două ore pentru a primi publicațiile cerute era un lucru obișnuit, însă acum eram în criză de timp. Pe de altă parte mă temeam că nu voi mai primi un alt permis provizoriu. După alți câțiva ani, un director înțelept a deschis larg porțile bibliotecii prin acordarea de permise provizorii contra cost, practic pentru oricine. Nu erau foarte mulți amatori de studiu: sălile de lectură erau

destul de pustii, cel puțin în prima parte a zilei. Ele s-au mai populat abia după izbucnirea scandalului de plagiat al unui prim-ministru.

Enciclopedia redactată de Ionescu-Ghinea va apărea în 2005; eram menționată la *Note bibliografice*, la capitolele despre bisericile maghiare.

*

Îi mărturisisem arhitectului peripețiile prin care am trecut încercând să-mi public cercetările. M-a sfătuit să cer sprijinul tânărului istoric Adrian M. de la Muzeul de Istorie a municipiului București, deoarece acesta cu siguranță mă va publica în revista Muzeului, revistă cu apariție anuală, intitulată *București. Materiale de istorie și muzeografie*.

Așa s-a și întâmplat. În convorbirea avută cu acesta, auzind că este vorba de niște materiale care ar depăși 100 de pagini, cu zeci de fotografii, mi-a recomandat să mă rezum la 20-22 de pagini. Am convenit să renunț la fotografiile și întreg studiul să fie publicat într-un singur număr. Revista având apariție anuală, era riscant să-l public în două numere succesive, cu atât mai mult cu cât prima parte fusese deja publicată, e drept că în limba maghiară.

A fost o decizie înțeleaptă.

Această recomandare a avut drept consecință unificarea celor două studii, făcând posibilă fluidizarea faptelor relatate și eliminarea unor repetiții. Acum am realizat ce mare greșală am făcut aruncându-mi toate notițele. Deși a trebuit să mai petrec ore bune la Biblioteca Academiei, unele date vor rămâne irecuperabile pentru totdeauna. Eram convinsă că nimeni după mine nu va mai răsfoi toată presa maghiară din perioada 1860-1941.

Cei doi români sus-menționați, un arhitect și un istoric, au avut astfel un rol crucial în afirmarea mea ulterioară și le mulțumesc încă o dată pe această cale. Fără înțelegerea și bunăvoința lor, toată muncă mea ar fi rămas aruncată la coșul de gunoi. I-am întâlnit din întâmplare, și, din păcate, destul de târziu.

Fără a avea măcar un studiu publicat în românește, nu puteam merge mai departe, nu puteam să bat la ușile editurilor pentru a-mi publica

variante extinsă a lucrării, incluzând și zeci de fotografii de o valoare documentară de excepție.

În toamna anului 2004, înainte de a pleca pentru șase luni la Montreal, am predat sinteza mea la Muzeul de Istorie. După puțin timp, am fost anunțată printr-o scrisoare electronică de faptul că directorul Muzeului nu a aprobat publicarea, sub pretextul numărului prea mare de pagini. De fapt, directorul era antimaghiar. Adrian M. a reușit cu greu să-l convingă de necesitatea publicării unui astfel de material, ca unic izvor de informații în limba română despre comunitatea cea mai numeroasă de străini din București. Într-un final, s-a aprobat publicarea, dar pierdusem încă un an.

2005: Apare studiul *Presa maghiară bucureșteană (1860-1941)*

Studiul a apărut în noiembrie 2005, sub titlul *Presa maghiară bucureșteană (1860-1941)*, la paginile 92-111. Drepturile de autor s-au rezumat la primirea unui exemplar gratuit din numărul respectiv.

Am făcut imediat mai multe xerocopii pe care le-am împărțit personalităților din comunitatea maghiară din București. În naivitatea mea, eram convinsă că vor fi nu doar extrem de interesate de cele citite, dar și dispuse să sprijine publicarea unei cărți. Printre aceste personalități s-au numărat preoții celor trei culte religioase maghiare, directoarea liceului maghiar, președintele UDMR-ului local, președintele Asociației *Petőfi*, profesorul Szabolcs M. de la catedra de Ungarologie a Universității București etc. Acestuia din urmă chiar i-am sugerat ca un cadru universitar să-și asume sarcina de a scrie istoria maghiarilor din diaspora extracarpatică românească. A respins însă ideea: - *Ar fi prea mult de lucru.* - Bine, i-am replicat eu, *dar ceea ce a făcut un preot (adică Sándor Nagy) nu poate face un profesor universitar?*

Surpriză! Strădaniile mele nu au avut niciun ecou, iar xerocopiile au ajuns probabil la coșul de gunoi; cei care le-au primit au păstrat tăcerea și nici măcar nu le-au transmis altor membri ai comunității. Ulterior, am avut

o convorbire cu fostul director al școlii, Rudolf P., profesor de istorie. Nu auzise de revista *București* și îi era pur și simplu frică să discute cu mine.

N-am înțeles acest comportament ciudat.

În 4 octombrie 2010, organizația non-guvernamentală *Bucureștii vechi și noi* a postat pe internet un fragment din lucrare fără să mă anunțe și fără să-mi dea numele. Este legal? Poate. Dar nu și moral.

2006: Marea păcăleală (3). Furt intelectual

Am hotărât să merg mai departe.

Reținerile și chiar o anumită ostilitate a intelectualității maghiare m-au contrariat, dar m-au și îndârjit: trebuia să public o carte cu orice preț. Era un subiect prea fascinant ca să-l abandonez din nou tocmai acum.

La începutul anului am luat legătura cu Tibor B., angajat al Radiodifuziunii Române, secția maghiară, colaborator la mai multe ziare, dar și posturi de radio și TV din Ungaria, un jurnalist cu un CV impresionant, la care se adăuga și aura de oponent al regimului ceaușist. Mi-a promis că va obține o sponsorizare de la Fundația Illyés în vederea publicării unei cărți. Am avut deplină încredere în el. Înaintea unei noi plecări în Canada, i-am înmânat lui Tibor B. varianta extinsă a lucrării mele pe suport magnetic ce cuprindea textul propriu-zis al lucrării, însoțit de cca. 70 de fotografii, facsimile, alte anexe etc. Era singura persoană care avea această variantă.

Au urmat mai multe luni de așteptare. La întrebările mele repetate din lunile mai și iunie, Tibor B. a susținut că nu s-a primit încă niciun răspuns de la fundație, cererea mea n-a fost încă analizată. Gazeta bucureșteană în care semna articolele de fond își încetase apariția în luna iunie.

*

Pe la începutul lunii iulie am revenit în țară. La puțin timp după revenire, am fost contactată de conf. univ. Marian P. de la Universitatea București, Facultatea de Jurnalism. Citise articolul meu din publicația

București și a trecut ceva vreme până a reușit să-mi afle numărul de telefon. Era extrem de interesat de studiul meu și dorea să-l publice în *Revista română de istoria presei*; din păcate, nu putea publica și zecile de fotografii. Până la urmă, din diverse cauze, studiul n-a mai fost publicat. Mi-a publicat însă forma prescurtată a unui alt studiu despre *Destinul imigranților canadieni în mass-media (Revista română de jurnalism și comunicare, nr. 1-2 și 3, 2008)*. Studiul a fost postat și pe internet. Pentru mine se spulberase definitiv mitul canadian. Am rămas impresionată de demersurile sale, de deschiderea și toleranța sa, atitudine pe care o mai întâlnisem doar la istoricul Adrian M. și la arhitectul Ionescu-Ghinea. Am păstrat această legătură prețioasă și în următorii ani m-a invitat de două ori la Facultatea de Jurnalism să țin câte o prelegere despre presa maghiară bucureșteană.

Abia pe la mijlocul lui noiembrie am reușit să mă întâlnesc cu Tibor B. pentru a-mi restitui suportul magnetic înmânat la începutul anului; părea suspect de grăbit. Nu eram conectată la internet deoarece abonamentul era prea scump pentru mine, astfel că eram nevoită să-mi drămuiesc minutele contra-cost petrecute pe internet la diverse centre care apăruseră ca ciupercile după ploaie. Neprimind niciun răspuns de la Tibor B., am căutat pe *site-ul* fundației Illyés (Illyés Alapítvány); am găsit imediat lista câștigătorilor sponsorizărilor: fuseseră 2.152 de cereri din România, dintre care s-au aprobat 936 în ședințele din 3 mai și 30 iunie. Pentru București s-au aprobat 100.000 de forinți pentru editarea de publicații (pentru editura Kriterion și Asociația Prietenii cărții, o asociație-fantomă, gestionată de Tibor B., și înregistrată într-o clădire în ruină de pe strada Franceză nr. 6).

Dar și fundația *Communitas* aprobase niște fonduri pentru maghiarii bucureșteni, în ședința din 5 mai 2006: 5.000 lei pentru publicația *Bukaresti Magyar Közlöny*, 2.500 lei pentru Asociația *Petőfi*, 20.000 pentru publicațiile lui Hugó Ágoston și 17.000 pentru Editura Kriterion.

Deci Tibor B. mă indusese în eroare.

Mi-am procurat și colecția gazetei *Bukaresti Magyar Közlöny* pentru perioada cât lipsisem din țară. Mă aștepta o altă surpriză neplăcută: două

imagini din lucrarea mea erau reproduse în gazetă (nr. 1-2 și nr. 4), fără indicarea sursei. Eu luasem imaginile din calendarul *Bukaresti Magyarság Képes Naptára* pe anul 1932. L-am sunat imediat pe Tibor B., dar a negat vehement furtul: a fost la Biblioteca Academiei și le-a xeroxat. Din câte constatasem eu, foarte puțini maghiari au călcat prin Biblioteca Academiei și în niciun caz aceștia nu au fost ziarști, cu excepția lui Márton László S., pe vremea când se pregătea să fie numit consul la Salonic, deci în anii 2011/12. Pe de altă parte, de ceva vreme, spre deosebire de situația existentă în urmă cu 10 ani, se introduseseră taxe în valută pentru reproducerea și difuzarea de imagini, astfel încât, din această cauză, eu însămi voi renunța ceva mai târziu să-mi completez colecția de fotografii sau facsimile.

Și ar mai fi ceva. Oare cum reușise să depisteze calendarul ilustrat al maghiarilor bucureșteni din 1932 de vreme ce nu avusese niciodată preocupări legate de istoria presei maghiare interbelice, iar în studiul meu (apărut în 2005) nu-l menționasem; primele referiri la el se aflau exclusiv în materialele pe care i le-am înmânat pe suport magnetic.

L-am mai întrebat și de prețul estimativ al publicării unei cărți pe cheltuiala mea. A avansat o sumă enormă, care, e drept, putea varia în funcție de condițiile grafice, numărul de exemplare etc.

Am realizat prea târziu cât am fost de naivă crezând prostește în cine nu trebuia. Și, că de fapt, nici nu-i convenea ca lucrarea mea să câștige vreun concurs de sponsorizare, ci unicul său scop era să extragă din ea date și imagini inedite pentru gazeta al cărei redactor-șef era, să profite cât mai mult de pe urma muncii și a naivității mele.

Eram atât de revoltată, încât m-am hotărât să nu las lucrurile așa. Pentru început, am adresat mai multe scrisori electronice asociațiilor civice și profesionale maghiare.

Prima sesizare a fost la Gyula L., președintele Asociației *Petőfi*, cu atât mai mult cu cât primise și el o xerox copie a studiului publicat cu un an în urmă. Îl acuzam de furt intelectual pe ziaristul Tibor B., redactor-șef al gazetei *Bukaresti Magyar Közlöny*. Condiția, clar exprimată în scris, pe care

o pusesem lui Tibor B., condiție cunoscută și de Csaba M., director administrativ și secretar general de redacție al gazetei respective, era aceea de a nu folosi în alte scopuri fotografiile, precum și alte date inedite, rămase încă nepublicate. Această condiție a fost încălcată, după cum am constatat cu destulă întârziere, fiind plecată din țară timp de șase luni.

Gyula L. mi-a răspuns prompt, dar fără să-și asume nicio responsabilitate:

Stimată Doamnă Hencz Hilda!

Mă simt onorat, că mi-ați împărtășit necazul dumneavoastră legat de furtul intelectual comis de cuplul Tibor B. și Csaba M. Mă surprinde faptul că un ziarist de talia lui Tibor B. se pretează la un asemenea act contrar eticii profesionale. Nu-mi dau seama cum ar trebui să procedați în cazul de față. Cred că o sugestie utilă v-ar putea da senatorul György Fr., jurist cu competență profesională incontestabilă. În acest scop, vă sugerez să luați legătura personal cu președintele Richárd B.

Cu părere de rău pentru nedreptatea și incorectitudinea suferită și în speranța găsirii unei soluții juste, vă transmit urările mele de bine. Cu respect...

Răspunsul său m-a înfuriat și i-am răspuns obraznic într-o convorbire telefonică. La acea dată nu știam că, de fapt, Gyula L. nici nu mai era președintele Asociației, lucru pe care trebuia să mi-l comunice de la bun început.

Îi reproșam faptul că răspunsul său “este stupefiant și nu mă voi mulțumi cu el. Probabil vă bateți joc de mine trimițându-mă în instanță. Sper să nu ajung până acolo... Nu ați făcut altceva decât să băgați gunoiul sub preș și să vă scuturați o povară neplăcută de pe umeri, lăsându-mă pe mine să mă descurc cum pot, și să fiu pasată de la o persoană la alta... În acest timp, domnul respectiv poate multiplica și folosi materialele mele, fără ca cineva să-l deranjeze cu ceva. Îndrăznesc să vă întreb dacă i-ați dat măcar un telefon să-l întrebați ce s-a întâmplat... Și încă ceva: maghiarimea bucureșteană chiar nu poate face nimic ca eu să pot publica o broșură în propriul ei interes, lăsându-mă pradă tuturor escrocilor proveniți din rândurile sale?

Trebuie să vă mai amintesc că germanii din București își cunosc mai bine interesele și au publicat o carte despre biserica evanghelică, în condiții grafice remarcabile.

Credeți că eu trebuie să tac și să mai aștept 12 ani ca să pot publica o broșură, așa cum mi-a recomandat cu obrăznicie domnul Tibor B.?”

I-am solicitat o mediere în cadrul Consiliului Director al Asociației *Petőfi*, de față cu cei doi responsabili de la gazeta *Bukaresti Magyar Közlöny*, dar și persoana care a prelucrat datele pe calculator, specialistă în editarea imaginii, pentru a le putea demonstra că Tibor B. mi-a furat munca. Rămânând o naivă incurabilă, conflictul îl vedeam încheiat doar printr-un protocol scris. Deși eram autodidactă în utilizarea calculatorului, pentru mine dovada era mai mult decât evidentă, deoarece nu poate exista o xerocopie absolut identică cu a mea, care să aibă aceleași imperfecțiuni, cu anumite pete, umbre etc.

Am trimis o altă sesizare la Radiodifuziune, locul de muncă al lui Tibor B., pe adresa lui Hugó Á., membru în Consiliul de Administrație, dar și la Asociația ziariștilor maghiari din România, precum și la cotidianul *Magyar Szó*.

Hugó Á. l-a avertizat imediat pe Tibor B.: erau prieteni buni și lucrau la aceeași instituție. Acesta m-a amenințat:

“Doamnă, nu vă înțeleg gestul! A trecut vremea reclamațiilor bazate pe minciuni! Faptul că n-ați trimis învinuirile tocmai învinuitului, vă descalifică. Și nu pricep cu niciun chip de ce vă lansați în “profeții”, și mă acuzați fără niciun temei că am de gând să vă valorific materialele în propriul meu interes?! Aștept să vă dovedeți afirmațiile, cum că aș fi furat extrase din lucrarea Dvs. nepublicată și le-aș fi reproduș în BMK, nr. 1-2. În măsura în care nu veți putea dovedi în mod credibil acest lucru, vă voi da în judecată pentru calomnie, decredibilizare și injurie”.

Înainte de Crăciun, a primit sesizarea mea și Ágnes M., șefa lui Tibor B., în care îi relatam capcana abilă pe care mi-a întins-o acesta pentru a

intra în posesia studiului. Eu puteam să-i dovedesc vinovăția, deoarece furtul a lăsat urme de neșters prin editarea imaginii pe calculator. *“Aștept opinia Dvs., analizarea acestui caz în cadrul unei comisii de disciplină, de asemenea orice alte sugestii pentru rezolvarea conflictului în interiorul comunității maghiare din București”*, încheiam scrisoarea.

Ágnes M. a dezavuat în principiu gestul lui Tibor B. și era dispusă să caute o soluție: *“Am citit scrisoarea și consider că aveți perfectă dreptate, este un act nepermis, mai ales că este vorba de un ziarist în cunoștință de cauză în privința semnificației unui asemenea gest. Sigur că aș dori să rezolvăm acest conflict între noi, dar nu neapărat. Noi nu dispunem de comisie de disciplină, (acum este în curs de constituire), dar vă mărturisesc că nici acolo nu aș vrea să ajungem. (Mai există o comisie de onoare la Asociația Ziaristilor Maghiari din România. Fiind un sfârșit de an dificil pentru mine, vă rog să-mi acordați puțin timp de gândire. M-ar interesa și cum vedeți Dvs. rezolvarea?”*

Alegând calea amiabilă de rezolvare a conflictului, i-am cerut doamnei Ágnes M. să-mi ofere posibilitatea de a demonstra vinovăția lui Tibor B. prin probe materiale, în fața unor specialiști în editarea de imagini pe calculator. Concluziile ar urma să fie consemnate într-un proces-verbal. Dar pot accepta și alte soluții rezonabile, chiar dacă sunt destul de sceptică cu privire la sancționarea jurnalistului-escroc, având în vedere prestigiul de care se bucură, precum și sumele aiuritoare cu care a fost sprijinită această gazetă submediocră.

N-am mai primit niciun răspuns nici de la Ágnes M., nici de la ceilalți.

Fără răspuns a rămas și sesizarea adresată directorului Departamentului Producție Editorială din cadrul Radiodifuziunii.

2007: În căutarea unui sponsor

Frustrată, am mai făcut o ultimă încercare la Richárd B., președintele UDMR-ului – filiala București. Nu primise scrisoarea mea electronică,

deoarece deconectase de mai mult timp internetul. A fost foarte amabil, dar a refuzat să se implice în conflict, deoarece el însuși avusese un conflict cu ziaristul respectiv. M-a asigurat însă că se va ocupa el însuși de redactarea unui contract și de publicarea lucrării. Trebuia însă în prealabil să vorbească cu președintele UDMR-ului pe țară pentru a se încuviința fondurile necesare. Îmi va da un răspuns cât mai curând posibil. Nu a fost însă de acord să discut și eu cu președintele UDMR-ului.

Răspunsul lui nu a sosit niciodată. Când l-am sunat după vreo 2-3 luni, a susținut că nu are cum să mă ajute, de vreme ce am refuzat să-i predau studiul pe care doream să-l public.

În final, Tibor B. n-a fost atins nici cu o floare pentru furt intelectual și abuz de încredere, iar eu pierdusem încă un an fără rost.

Ziarist talentat și abil, arma preferată de intimidare a lui Tibor B. era amenințarea cu acționarea în judecată. Știa că acest lucru îl va descuraja pe păgubit, deoarece prea puțini își permitau luxul angajării unui avocat. Îl amenințase în mod public și pe Richárd B. O imprudență! Acesta era bine văzut de conducerea centrală a UDMR-ului, care i-ar fi pus la dispoziție gratuit un avocat bun. Amenințarea sa a fost publicată în *Bukaresti Magyar Közlöny* (nr. 4, 2005). Supărarea ziaristului venea de la acuzația lui Richárd B. că prin editorialele sale ar fi provocat panică și revoltă printre cei mai de seamă politicieni ai partidului de guvernământ; era vorba de Partidul Social Democrat, condus la data aceea de către prim-ministrul Adrian Năstase. Din această cauză s-ar fi întrerupt tratativele lui Richárd B. pe lângă Guvern, legate de acordarea unui sprijin material pentru Asociația *Petőfi*. Ziaristul a solicitat însă informații de la birourile de presă ale președinției și guvernului, și totul s-a dovedit a fi o minciună: partidul de guvernământ nici măcar nu auzise de respectiva publicație. Tibor B. bănuia că supărarea lui Richárd B. a fost determinată mai degrabă de faptul că nu fusese inclus în caseta redacțională, deși avea *meritul* de a fi găsit o tipografie dispusă să publice gazeta maghiară.

PERSONA NON GRATA

Din același articol mai putem afla că respectiva gazetă are doar câteva sute de cititori și este distribuită gratuit pensionarilor pe la biserici. Totuși, ea apărea în 1.000 de exemplare și avea numeroși sponsori: fundațiile *Communitas* și *Illyés*, fundația Beatrice a omului de afaceri Géza K., o întreprindere din Budapesta și o donatoare din București. A apărut între ianuarie 2004 și iunie 2006, și nu se găsește în nicio bibliotecă din București.

Nu doar Tibor B. a fost tentat să-și însușească studiul meu. A stârnit și interesul lui Győző Zs., lector la Departamentul de Hungarologie al Universității București, care a făcut o xerocopie de pe exemplarul lăsat de mine la biblioteca Casei *Petőfi*. Întrebându-l despre motivele interesului său, a fost foarte evaziv; l-ar fi dat cuiva din Ungaria pentru a fi tradus. A refuzat să-mi dea orice alte detalii.

Nu-mi rămâne decât să bănuiesc că studiul a fost făcut cadou (sau chiar vândut) vreunui student din România sau Ungaria pentru lucrarea de licență sau chiar de doctorat, potrivit unui practici curente din ultimii ani, când în plin centrul Capitalei se puteau citi anunțurile celor dispuși să întocmească lucrări de licență contra cost. Studiul meu fiind publicat, oricine avea acces la el, iar plagiatul era aproape imposibil de depistat.

*

În concluzie, trebuia să găsesc neapărat un sponsor, persoană privată, și nu o fundație. Curând, am aflat că ar exista un potențial sponsor maghiar; grație lui, s-a publicat o micromonografie a unei comune din Secuime de către o profesoară de la liceul maghiar. Era vorba de Géza K., directorul general al unei întreprinderi de panificație. L-am contactat prin luna martie, prin intermediul secretarei sale. Mi s-a solicitat o argumentație. Am trimis-o imediat. După două luni de așteptare nu primisem încă niciun răspuns.

Deși reținerile omului de afaceri erau explicabile deoarece eram o necunoscută, totuși speram să fiu chemată cel puțin la o întrevvedere. Și doream un răspuns clar de acceptare sau de respingere a sponsorizării.

În fine, s-a stabilit o întâlnire pe 19 iunie, când se va lua și o decizie cu privire la sponsorizare. Deosebit de amabil, Géza K. a fost de acord cu sponsorizarea. A fost de acord și ca lucrarea să fie bilingvă, traducătoare fiind Georgeta H., o persoană cu care mai colaborase, și îi ceruse deja părerea despre studiu. Dorea ca lucrarea să apară sub formă de album, având dimensiuni mai neobișnuite (22 x 30 cm), dar în felul acesta ar fi fost suficient spațiu pentru așezarea în pagină a textelor paralele în limbile maghiară și română, precum și pentru fotografii. Ulterior vom stabili cum va arăta coperta.

A doua zi m-am întâlnit cu Georgeta H., urmând să mă contacteze în zilele următoare. N-am mai primit însă niciun telefon. Dar era vară, era foarte cald, era sezonul concediilor. Doar eu stăteam acasă, așteptând un telefon. După circa trei luni de tăcere, am sunat-o.

Surpriză! Mi-a spus că s-a mutat la Cluj, iar lucrarea mea a dat-o unei alte traducătoare; de altminteri, ea făcea traduceri din maghiară în română, nu și invers. Nu găsisse de cuviință să mă înștiințeze.

Mi-au sosit prin poșta electronică și primit primele 10 pagini din traducere. Era un dezastru! Traducătoarea respectivă nu înțelesese pur și simplu textul românesc.

Lucrurile au intrat oarecum în normalitate în momentul în care ziarista Edit L. a preluat traducerea; ne-am întâlnit de câteva ori ca să ne punem de acord asupra unor termeni sau expresii.

2008: În pași de melc

În ianuarie lucrarea este gata pentru tehnoredactare, activitate încredințată de către sponsor graficianului Gabriel G. Pentru prefață am apelat la Adrian M. Deși articolul său nu era original, ci doar un colaj din articole sau cărți publicate anterior, era deosebit de interesant; se referea la *Ardeleanul în imaginarul bucureștean modern*. Lungimea prea mare a prefeței, încărcată excesiv cu datele statistice ale recensămintelor din diverse perioade, fără

nicio relevanță însă pentru maghiari, au exasperat-o pe traducătoare și mi-a cerut în termeni extrem de duri ca prefațatorul să-și scurteze textul. În principiu, avea dreptate, dar eu mă aflam între ciocan și nicovală.

S-a convenit totodată ca studiul lui Adrian M. să devină postfață, urmând ca Edit L. să scrie ea însăși prefața.

În acest timp, presupuneam că se lucra la tehnoredactarea cărții. Am devenit îngrijorată doar atunci când, după vreo două-trei luni, o cunoștință m-a atenționat că tehnoredactarea pe calculator a circa 100-200 de pagini nu durează mai mult de câteva zile, și nu câteva luni. În general, este făcută de către un grafician experimentat, cu suficientă dexteritate și simț artistic pentru o punere în pagină corespunzătoare. Eu nu luasem legătura cu graficianul, nu promisem datele sale de contact; oricum, credeam că este din provincie.

Pe de altă parte, Adrian M. mă îndemna să nu mă mai las călcată în picioare, să fiu mai hotărâtă și să cer un termen-limită pentru publicarea cărții, deoarece or fi banii sponsorului, dar munca este a mea. În caz contrar, să renunț, și să găsesc o altă editură. El publicase deja mai multe cărți la edituri de prestigiu și avea experiență în domeniu. Mă aflam din nou în impas. Trecuse mai bine de un deceniu de când îndurasem același calvar al căutării fără succes a unui editor.

În fine, spre sfârșitul lunii mai, primesc lucrarea tehnoredactată prin poștă electronică. O dezamăgire cumplită: fotografiile de dimensiunea unor timbre, înghesuite aiurea, prea multe pe aceeași pagină, facsimile ilizibile din cauza dimensiunilor mici, și chiar câteva fotografii omise. Cuvintele maghiare erau greșit despărțite în silabe, iar coperta încă nu fusese concepută.

Am transmis observațiile mele. Răspunsul a sosit după câteva săptămâni: sponsorul deocamdată nu se afla în țară și va trebui să mai aștept circa o lună. Atunci vom fi convocați toți cei implicați în apariția cărții și se va lua o decizie.

Au trecut însă din nou lunile de vară cu căldurile sale îngrozitoare, timp în care eu nu m-am mișcat din oraș, așteptând întâlnirea promisă.

Întâlnirea a avut loc pe la mijlocul lui septembrie. Ne-am strâns cu toții: sponsorul, traducătoarea, graficianul, editorul, tipograful. S-a stabilit să colaborez direct cu graficianul (era bucureștean, de altminteri), inclusiv în ceea ce privește coperta. Urma și o veste neplăcută: cartea nu va apărea în anul în curs, deoarece în următoarea perioadă spațiile tipografice vor fi ocupate cu tipărirea de calendare, almanahuri, agende etc.; o dată mai probabilă ar fi în luna ianuarie, poate chiar în luna februarie.

Nici eu, nici graficianul nu aveam experiența necesară în tehnoredactarea și editarea unei cărți, niciunul din noi nu mai făcuserăm niciodată așa ceva. Nu exista nici redactor de carte care să coordoneze întreaga activitate. Doar noi doi aveam responsabilitatea pregătirii cărții pentru tipar.

M-am apucat de una singură să fac machetarea cărții, deși nu mai făcusem niciodată așa ceva. Ghinion, nici graficianul nu mai făcuse așa ceva. Eram deci, doi nepricepuți, dar interesul ca să apară cartea era al meu. Machetarea făcută de mine s-a dovedit a fi soluția cea mai bună; mi-a permis să tematizez ilustrațiile și să le dedic câte o pagină: Clădirea Societății Maghiare din București, Cimitirul Calvin, Școlile reformate, Biserica Bărăția, Școlile catolice, Expoziția Națională Jubiliară, Biserica reformată din Șoseaua Viilor, Consulatul austro-ungar etc. Un spațiu special am acordat Bisericii Sf. Elena, așezând cele 12 vitralii în cascadă. Fotografii excelente ale vitraliilor și ale fațadei bisericii au fost făcute de către fratele meu; și-a luat trepedul și ne-am dus amândoi pe strada Cuza Vodă.

Am profitat de faptul că sponsorul era de religie catolică și i-am cerut permisiunea ca măcar cele trei pagini dedicate acestei biserici să apară color. A fost de acord. Tehnoredactorul a preferat nuanțe mult mai închise ale vitraliilor, ceea ce le-a mai luat din splendoare.

Spațiul generos a permis vizualizarea clară atât a clădirilor vechi (cu precizarea sursei), așa cum arătau în momentul construirii lor, dar și imaginea actuală a aceleași clădiri, în cazul în care aceasta exista încă. Erau documente unice, care nu mai fuseseră publicate niciodată, rodul unei munci imense și al unei așteptări de aproape 15 ani.

Graficianul refuzase să prelucreze ilustrațiile vechi, afirmând că ar trebui să fie prea bine plătit pentru așa ceva, și ar dura și prea mult. Era într-o permanentă stare euforică, și, în timpul corecturilor, transferul unei singure imagini în pagina de carte îi lua câteva ore. Făcusem inițial și eu câteva retușuri, atât cât mă pricepusem, dar nu știam să lucrez în programul său de tehnoredactare. Foaia de titlu a fost în întregime opera sa. Coperta a fost tot creația sa, respectând sugestiile mele: un mozaic de fotografii selectate de mine.

După textul propriu-zis, urma *Lista alfabetică a presei maghiare bucureștene (1860-1941)*, câteva facsimile (începând cu prima gazetă maghiară din 1860), fotografiile ale bisericilor reformate din provincie, fotografiile de grup, imagini din sălile de clasă catolice, o hartă pe care erau marcate proprietățile comunității maghiare din centrul Capitalei etc.

Prin bunăvoința arhitectului N. Ionescu-Ghinea, am putut reproduce fotografia de senzație ce reprezenta clădirea Legațiunii austro-ungare, clădirea "împușcată" la Revoluție, situată în Piața Palatului. O altă fotografie de senzație o consider pe cea a parohiei și a bisericii reformate din Ploiești (1862), cea mai veche biserică reformată din Vechiul Regat, rămasă în picioare până astăzi. Deoarece preotul din Ploiești mi-a ignorat rugămintea de a-mi trimite electronic fotografia clădirii, am făcut un drum până acolo, însoțită de aparatul de fotografiat. În alte orașe de provincie nu aveam posibilitatea să merg.

Cartea includea de asemenea lista alfabetică a meseriașilor maghiari din perioada interbelică (prima pagină din listă fusese "împrumutată" de Tibor B. pentru gazeta sa).

Avea prefață și postfață; în total, 83 de pagini și cca. 90 de ilustrații.

Spre sfârșitul anului 2008, i-am predat graficianului cartea pe un *stick* pentru a opera ultimele retușuri la cele patru coperti înainte de a o preda la tipografie.

În final, totul a ieșit foarte bine.

În ciuda nenumăratelor piedici izvorâte din rea-voință sau doar din prostie, până la urmă a fost mai bine că cercetările mele nu s-au publicat în 1996. Această variantă nu doar că era mai coerentă, dar am avut posibilitatea de a valorifica toate articolele preotului Sándor Nagy, scrise în anii 1930 în gazeta comunității reformate, dar publicate în anul 2000, sub titlul *Maghiarimea din Regat (Regáti magyarság)*. Cu vreo 15 ani în urmă, mai mult de jumătate din aceste articole îmi erau inaccesibile din cauza colecției incomplete ce se afla în București.

Conceperea cărții în cele două limbi - maghiară și română - era de asemenea un atu deloc de neglijat.

Într-un fel, era o victorie, amară ce-i drept, dar o victorie!

Mai aveam însă de așteptat apariția cărții.

2009: Apare cartea *Maghiarii în universul românesc*

Așteptarea era chinuitoare. Trăiam cu teama că nici de data aceasta nu va apărea cartea din cine știe ce motive, astfel că pe la mijlocul lunii februarie m-am decis să scriu o istorie completă a maghiarimii bucureștene.

Cartea a apărut totuși în data de 19 martie 2009. Vestea mi-a dat-o traducătoarea. Apoi secretara sponsorului m-a înștiințat că lansarea va avea loc la Casa *Petőfi* abia peste două luni.

Așa s-a și întâmplat. Lansarea care a avut loc în sala fără ferestre și au participat sub 30 de persoane. Nu au participat nici istoricii Lajos D. sau Antal L. de la Universitate, nimeni de la liceul maghiar sau de la Hungarologie (însă exemplarul pe care l-am donat a dispărut curând fără urmă), nimeni din mass-media de limbă maghiară, deși mai multe persoane de la emisiunile maghiare de radio și TV știau de apariția sa.

Deși erau în sală și câțiva români, printre care Adrian M., organizatorii nu s-au sinchisit și au vorbit doar unghurește. Adrian M. era vădit supărat; mi-am cerut scuze.

Am primit 30 de exemplare ca drepturi de autor, iar Adrian M., alte 10 exemplare. Cred că acesta ar fi preferat să fie plătit, așa cum fusese și traducătoarea. Ulterior a trebuit să mai cumpăr alte 14 exemplare, iar alte 12 exemplare mi-au fost donate peste vreo doi ani de către sponsor: aveam câteva solicitări, mai ales din Ungaria. Vânzările nu intrau în atribuția mea, dar oricum, prețul fixat de sponsor era aproape prohibitiv, și anume 50 de lei noi pe exemplar, adică 11,5 Euro, adică 20 de exemplare reprezentau echivalentul pensiei mele pe o lună. Cartea nu apărea în librării, deci nu putea fi cumpărată pe factură fiscală nici de către biblioteci, nici de eventuale alte instituții. În această situația am decis să donez aproape toate exemplarele primite unor persoane particulare, unor biblioteci din București sau din provincie, cu precădere în acele orașe în care au existat școli și biserici maghiare, suportând totodată și cheltuielile poștale. În câteva cazuri, exemplarul expedit nu a ajuns la destinatar.

Administratorul Casei *Petőfi*, care se ocupa și cu vânzarea de publicații, primise 10 exemplare de la sponsor cu rugămintea să le vândă contra unui comision. Le-a depozitat însă pe calorifer, în spatele scaunului său, unde au rămas împachetate luni de zile, fără să anunțe pe nimeni de existența lor. A refuzat de asemenea să pună un anunț la avizierul stradal despre apariția cărții și posibilitățile de a o achiziționa. O cunoștință mi-a relatat că a dat nenumărate telefoane până a reușit să cumpere un exemplar: avea impresia că cei de acolo nu doreau să-i vândă cartea.

Nici nu se punea problema de vreo prezentare a cărții în mass-media românească, de vreme ce nu se găsea în rețeaua de librării. Totuși, sponsorul a avut o tentativă de a pune cartea în circulație. Cunoșcând-o pe gestonara librăriei ce aparținea Arhiepiscopiei catolice de pe strada Berthelot - o ungueroaică de altminteri -, i-a dat spre vânzare câteva exemplare. Aceasta a avut grijă să le dosească cu mult succes în spatele primului rând de cărți de pe raftul de jos al stelajului, astfel încât cine nu știa nimic despre existența lor le putea găsi doar din întâmplare.

Ce putea să însemne acest boicot? Cei care doseau cartea nici măcar nu o citiseră, nu cunoșteau conținutul ei. Atunci ce motive ar avea s-o ascundă?

S-a dat cumva *ordin secret pe unitate*?

Într-un târziu, m-am plâns ziaristului István Zs. de comportamentul incalificabil al maghiarilor; el conducea Oficiul pentru minorități al Guvernului. Mi-a dat dreptate, observase și el acest lucru. Mi-a prezentat el însuși cartea în cotidianul maghiar bucureștean; prezentarea nu a avut niciun ecou.

A scris o recenzie și István Bántó, articol reluat în culegerea sa apărută la sfârșitul anului 2011, la paginile 266-269, sub titlul *Pe urmele moștenirii maghiarilor bucureșteni /Bukaresti magyar örökség nyomában/*. Cu câțiva ani în urmă, citise la Biblioteca *Petőfi* și varianta prescurtată a studiului apărut în revista *București*; îmi va recenza și ulterior cărțile. De fiecare dată i-am stârnit admirația prin informațiile pe care le aduceam și prin vasta documentare ce includea și publicații românești. Recenzentul era un bun cunoscător al problemelor școlii din perioada comunistă, deoarece între anii 1958 și 1993 a fost redactorul unei gazete maghiare dedicate școlii. Autoarea "*a depus o muncă meticuloasă și temeinică*", observa el, evidențiind ineditul informațiilor și contribuția adusă la istoria maghiarilor din diasporă.

István Bántó a reușit cu mare dificultate să-și publice culegerea *Cultura maghiară în capitala română (Magyar közművelődés a román fővárosban)*. Până nu a scos bani din buzunar, nu i-a apărut cartea. Om de bună-credință, avea falsa impresie că a publicat-o în condiții avantajoase, editorul din Cluj fiindu-i prieten. A plătit 6.000 de lei (circa 1.400 Euro) pentru 300 de exemplare. A distribuit singur 100 de exemplare, iar editorul l-a asigurat că celelalte exemplare vor fi distribuite în librăriile din Ardeal, iar o parte vor fi expediate în Ungaria. Nu cunosc soarta celor 200 de exemplare, știu doar că în București n-au ajuns niciodată nici măcar exemplarele obligatorii pentru Depozitul legal al Bibliotecii Naționale; cartea nu există în nicio bibliotecă din București.

Printre cei cărora aș fi dorit să le dăruiesc cartea mea, a fost și Anna Maria B., fiica lui Pál Takács, fostul dascăl al școlii reformate. Îi cerusem și o

fotografie a tatălui ei pentru viitoarea mea carte, deoarece aceea pe care o aveam era de foarte proastă calitate. Nu a găsit niciodată timpul necesar nici pentru a ne întâlni, și nici pentru a-mi transmite electronic fotografia solicitată. Nu am înțeles motivele. Am reținut însă faptul că în podul casei sale zăceau de decenii fel de fel de documente lăsate de tatăl său pe care intenționa - oare când anume? - să le valorifice. Cel puțin parțial, fuseseră deja valorificate de către soțul său prin publicarea lor în Anuarul Asociației *Petőfi* din anul 1996; erau însă pline de greșeli de datare și se refereau doar la școala reformată. Nu știu nici dacă rezerva ei a avut legătură cu o întâmplare nefericită petrecută la începutul anilor 1990. Cineva din Ungaria îi solicitase materialele tatălui ei despre maghiarii bucureșteni cu promisiunea că le va publica. Le-a publicat, se pare, cu adevărat, dar sub propria sa semnătură. Nu am reușit să aflu cine a fost persoana care a înșelat-o. Am văzut-o prima dată în anul 2015, într-o emisiune TV în limba maghiară: participa la întâlnirea foștilor elevi ai școlii maghiare.

În afară de exemplarele donate diverselor biblioteci din București și din provincie, intenționez să donez un exemplar și Bibliotecii Naționale Széchényi din Budapesta; știam că biblioteca colecționa toate cărțile despre maghiari și că exemplarul se putea trimite gratuit prin Centrul Cultural Ungar. Deși mi se fixase o întâlnire de către directorul Centrului, am așteptat aproape două ore până ce acesta a apărut. Nu va fi nici prima și nici ultima dată când m-am simțit umilită de funcționarii acestei instituții, maghiari originari din România, de altminteri.

*

Am păstrat legătura cu Adrian M. și i-am mărturisit intenția mea de a publica o istorie a maghiarimii bucureștene de la începuturi până în zilele noastre. Încă nu stabilisem titlul cărții. *Maghiarii din București* nu era un titlu potrivit, deoarece exista broșura lui Demény: *Maghiarii în București*. Adrian M. m-a rugat să intitulez cartea: *Bucureștiul maghiar*, deoarece el publicase o carte despre *Bucureștiul albanez* (2002), și s-ar realiza astfel o

serie a istoriilor diverselor etnii din București, în cazul în care și alte etnii și le vor scrie, lucru care se lasă încă așteptat. Era un titlu destul de provocator și a atras numeroase atacuri ale patrioților de serviciu, chiar unii maghiari l-au considerat nepotrivit, fără să cunoască însă nici unii, nici ceilalți, cartea lui Adrian M. Totuși, în anul 2011, în tiraje aproape confidentiale, au mai apărut câteva cărți axate însă mai mult pe imagini, ce prezintă personalități, instituții sau clădiri care au aparținut evreilor și grecilor. Astfel, Felicia Waldman și Anca Aurelia Ciuciu au publicat *Istории și imagini din Bucureștiul evreiesc*, iar Anca Aurelia Ciuciu, chiar o teză de doctorat: *Imagine și imaginar în Bucureștiul evreiesc*. A. A. Ciuciu a fost preocupată și într-o altă lucrare să evoce universul evreiesc prin imagini (fotografii sau anunțuri publicitare) și anume *Coduri vizuale. Evreii din București 1881-1941*, Editura Hasefer, 2013. Despre evreii bucureșteni a scris și istoricul Lya Benjamin, însă cartea sa intitulată *Viața comunitară a evreimii bucureștene 1550-1922*, apărută în 2012, nu se găsește în nicio bibliotecă; nu am avut acces la ea.

Despre oameni și locuri ce evocă istoria grecilor apăruse în 2008 cartea scrisă de Iulian Mărgărit, și anume *Farmecul grecesc al Bucureștiului*, iar în 2014, a apărut și cartea bilingvă a Georgetei Filitti (*Bucureștiul grecesc*), sponsorizată de Ambasada Greciei.

Se lasă încă așteptat un *București german*. Numeric, germanii au fost totdeauna mult mai puțini față de maghiari, dar, în general, erau înstăriți și făceau parte din clasa de mijloc. Numărul intelectualilor cu pregătire superioară, dar și al investitorilor era apreciabil, germanii contribuind substanțial la dezvoltarea orașului. Totuși ei nu și-au scris istoria, fapt explicabil prin emigrarea lor masivă în perioada comunistă și postdecembristă. Există doar câteva istorii parțiale despre comunitatea evanghelică, scrise de preoți, începând din 1869; ultima este cartea bilingvă a lui Daniel Zikeli, apărută în anul 2003; este limitată în timp, referindu-se doar la istoria de 150 de ani a bisericii evanghelice din București. Tot parțială, este și lucrarea de doctorat a lui Carmen Patricia Reneti din 2012: *Germanii din România în anii Primului Război Mondial*. Autoarea, de fapt, nu și-a propus “să reconstituie evenimente

și fapte propriu-zise, ci mai ales atmosfera, proiectele și realizările comunității germane...”. Deviza acestei comunități era: datorie, ordine, dreptate. Cartea nu poate fi consultată deocamdată decât într-un scurt rezumat, potrivit normele ce privesc protejarea lucrărilor de doctorat.

*

Am continuat cercetările în vederea scrierii unei istorii a maghiarilor bucureșteni. În afara sutelor de ore petrecute în bibliotecă sau în fața calculatorului, am avut convorbiri telefonice cu zeci de maghiari din București și din provincie. Aveam însă stringentă nevoie de câteva cărți și periodice despre catolicii maghiari; era vorba în primul rând de numerele care lipseau din *Marele Calendar al Maghiarilor din România*, editat de ziaristul Zoltán Poliány, dar și de memoriile acestuia.

Adrian M. mi-a sugerat să iau legătura cu Daniel B., un istoric german care avea acces la arhivele Arhiepiscopiei catolice din București și-și publica cercetările în *Pro Memoria*, revista anuală editată de Arhiepiscopie. I-am ascultat sfatul. I-am trimis lui Daniel B. prin e-mail studiul meu publicat în 2005, dar și lista publicațiilor pe care le căutam. S-a grăbit să-mi atragă atenția asupra faptului că preotul Gyula Jeszenszki Hering din Turnu Severin era etnic german și nu maghiar, chiar dacă vorbea și limba maghiară, fiind cetățean maghiar, deci numele său trebuia scris sub forma Julius Jeszenszki Hering. Chiar bunicii săi au fost cununați de acest preot. *“Acesta este felul nostru de a scrie istorie, cu trimiteri la obiect și cu documentare riguroasă a unor fapte din trecut. Știm foarte bine să facem distincție între cetățenie și naționalitate (de exemplu, între cetățenia maghiară și naționalitatea germană)”*, m-a atenționat istoricul.

Pentru cel de al doilea nume al preotului, și anume Jeszenszki, a dat o etimologie aberantă. Numele acesta este de fapt de origine slavă, dar folosit destul de frecvent și de către maghiari până în zilele noastre.

Nu mi-a dat însă niciodată vreun răspuns cu privire la publicațiile de pe lista trimisă, dar s-a arătat foarte interesat să știe la ce anume lucrez,

propunându-mi să colaborez și la revista Arhiepiscopiei. Dorea totodată să-l informez de îndată ce îmi va apărea cartea.

Știind că merg des la Biblioteca Academiei, mi-a cerut informații despre cărțile lui Frigyes Pesti, autor depistat de el în cartea lui Carol Auner despre maghiarii din Vechiul Regat român. I le-am furnizat. N-am mai primit niciun răspuns.

După apariția cărții mele în 2011, era în continuare nemulțumit de faptul că am scris, potrivit documentelor pe care le aveam, că Julius Hering a fost directorul mai multor școli maghiare din Muntenia. Școlile ar fi fost, de fapt germane, protesta istoricul. Mă soma să-i aduc dovezi, altminteri... etc. etc. De data aceasta, eu nu i-am mai răspuns.

Cât de riguroasă era documentarea redactorilor de la revista catolică - cu deosebire atunci când era vorba despre maghiari - aveam să constat singură, studiind articolele din colecția *Pro Memoria*. Mi-am cumpărat de la librăria Arhiepiscopiei volumele care mă interesau, deoarece colecția nu există în nicio bibliotecă din București, poate doar în aceea a Arhiepiscopiei, doar că acolo nu aveam eu acces.

*

M-am lovit de dificultăți și atunci când am vrut să citesc volumul omagial dedicat asociației Sfântul Ștefan, volum redactat de preotul catolic János Bálinth în 1901. Doream să evit varianta microfilmată ce se găsea la Arhivele Statului, deoarece aparatul de citit era vechi, de mai bine de o jumătate de secol, la fel ca cel de la Biblioteca Academiei de altminteri; se vedea foarte prost și trebuia stins din oră în oră pentru a se răci. Volumul s-a găsit și la Biblioteca Academiei, dar, se pare că fusese împrumutat unei persoane care nu l-a mai restituit. Din fericire am depistat varianta digitizată de către Biblioteca Națională din Budapesta; și aceasta se citea însă cu destulă dificultate.

*

Pe parcursul cercetărilor, am observat fenomenul de românizare a numelor maghiare încă din prima jumătate a sec. al XIX-lea. Fenomenul nu îmi era chiar străin, de vreme ce și bunicilor mei, părinților mei și chiar și mie ni se românizase numele; cunoșteam de asemenea destui maghiari ce aveau nume românizate. E adevărat că românizarea numelor poate fi explicată parțial și prin dificultatea pe care o întâmpină românii în scrierea și pronunțarea numelor maghiare, dar, după cum bine se știe, constituie și una dintre procedeele de ștergere a identității, procedeu reglementat de statul român prin legi sau dispoziții administrative încă din perioada interbelică. Același procedeu (de maghiarizare, de data aceasta) a fost folosit și de statul ungar, stârnind indignarea românilor.

În acest sens, unul dintre cei mai vehemenți acuzatori a fost A.D. Xenopol, autor al primei mari sinteze de istorie a românilor (6 volume, 1888-1893). Într-un articol din 1898, publicat la Paris și intitulat *Maghiarizarea Transilvaniei*, a acuzat autoritățile maghiare că au introdus predarea limbii maghiare încă de la grădiniță, au impus denumiri maghiare persoanelor, străzilor, localităților geografice etc.: *“Lucrul nu s-a văzut de când e lumea; dar, pentru unguri, nimic nu pare a fi peste putință... Ei sunt naivi dacă cred că această lucrare... le va schimba firea. Un popor nu a fost deznaționalizat prin asemenea mijloace, și silnicia nu face decât să întărească mai mult împotrivirea, și dă fără încetare puteri noi vieții naționale”*. Totuși a trecut sub tăcere faptul că în acest timp ceangăii din Moldova se aflau deja într-un proces ireversibil de românizare forțată, nu aveau nicio școală maghiară; până și lecțiile de religie și predicile în limba maghiară fuseseră interzise. Procesul de românizare va continua și în perioada interbelică, apoi în cea comunistă, exact prin metodele pe care Xenopol le considera *nemaivăzute*, deși sunt folosite și în alte țări europene.

Am considerat straniu faptul că aproape numele maghiare ce apar în publicațiile Asociației culturale *Petőfi* nu corespund cu cele înscrise în actele oficiale ale persoanelor respective, decât cu foarte puține excepții. În actele oficiale sunt suprimate diacriticele de pe vocale, se folosesc diacritice

românești pe consoane, iar prenumele era tradus în românește. În cazurile în care aceste prenume nu aveau corespondente românești, sunt scrise potrivit pronunției românești, în grafie românească (spre ex., Zsolt era scris Jolt, Csaba - Ciaba). Sau, pur și simplu, putea fi născocit un așa-zis echivalent de-a dreptul aberant, precum Gherasim pentru Gyárfás.

În ediția a doua a cărții am urmărit cu mai multă atenție acest fenomen și am decis ca indicele de nume să evidențieze toate variantele numelor. Acest lucru nu s-a întâmplat însă în toate cazurile.

*

După atâtea întâmplări traumatizante prin care am trecut, aveam senzația că nu voi mai apuca ziua în care îmi voi vedea tipărită cartea. Poate că și din această cauză am scris istoria maghiarilor în mare grabă, în circa cinci luni.

Urma însă încercarea cea mai grea, și anume, găsirea unui editor. Eram nu doar total necunoscută, dar și străină de lumea editorilor de carte; pe deasupra veneam cu o ofertă de care nimeni nu prea voia să audă: o carte despre maghiari. Am căutat inițial un aliat maghiar: profesorul universitar Albert K., care avea și o editură. Prețul cerut însă era enorm: 3.000 de euro pentru o mie de exemplare. Am încercat și la Editura Corint, deoarece o fostă colegă de facultate deținea aici o funcție importantă. M-a atenționat de la bun început că nu am nicio șansă ca editura să-mi publice cartea pe cheltuiala sa. În regie proprie, editura accepta un tiraj de minimum 1.000 de exemplare, costurile ridicându-se de asemenea la 3.000 de euro. Am încercat să negociez un tiraj mai mic, dar fosta colegă nu mi-a mai răspuns la nicio scrisoare electronică.

O altă editură cerea 2.000 de euro pentru 500 de exemplare; alte edituri nici măcar nu s-au ostenit să-mi răspundă. În concluzie, fără 2-3.000 euro nu aveam nicio șansă; ba mai mult, chiar având bani, acceptarea cărții era pusă sub semnul întrebării.

Deoarece urma să plec din țară cât de curând pentru o perioadă nedefinită, Adrian M. s-a oferit să caute o editură dispusă să accepte publicarea lucrării; era un autor cunoscut, îi apăruseră deja mai multe cărți despre București. Doar că atunci când era vorba despre maghiari, atitudinea editorilor se schimba brusc.

2010-2011: Pe drumul Golgotei. Cum am reușit să tipăresc *Bucureștiul maghiar* și *Bibliografia descriptivă a periodicelor maghiare din București (1860-2010)*

Era începutul lunii ianuarie. Ninsese foarte mult și se circula cu mare dificultate. Înainte de a pleca în Germania, am trecut pe la redacțiile emisiunilor de radio și televiziune în limba maghiară. Ghinion însă: nu erau interesate de cartea mea despre maghiarii din Vechiul Regat român, și nici nu o puteau prezenta pe post.

La întoarcerea în țară, spre sfârșitul lunii iunie, am continuat căutarea unui editor. Patroana unei edituri cunoscute mai ales pentru colecția *Planeta București*, mi-a fixat o întâlnire pe o căldură sufocantă. Tariful era cel cunoscut deja: 2.000 de Euro pentru 500 de exemplare. - *Va fi și distribuție în câteva orașe din provincie, mai ales în Ardeal?* am întrebat. - *Da, poate fi și distribuție*, a admis cu jumătate de gură.

Am renunțat, sperând să găsesc o soluție mai ieftină. Tot la sugestia lui Adrian M., l-am abordat pe medicul stomatolog András (Andrei) K., consilier la Ministerul Sănătății, însoțită de exemplarul-cadou și rugându-l să-mi recomande un sponsor. După ce a verificat în calculatorul său cuprinsul și numărul de pagini al cărții, mi-a cerut permisiunea să copieze un capitol. Urma să discute cu membrii Clubului maghiar în vederea obținerii unei sponsorizări.

Ce Club maghiar? Nu auzisem de așa ceva. Eram foarte sceptică, și am avut dreptate. Acest club nu avea practic nicio activitate; înființat din inițiativa doamnei consul, încerca să grupeze intelectualii maghiari într-un cerc cultural, lucru total inutil de vreme ce activități de acest gen se desfășoară

șurau deja la Casa *Petőfi*, la Calvineum și la Institutul Cultural Ungar. Pe deasupra, exista și o taxă de membru al Clubului. Nu cred că există intelectuali maghiari bucureșteni dispuși să scoată bani din buzunar pentru a asculta niște prelegeri sau pentru a participa la dezbateri culturale; nici la cele gratuite nu prea obișnuiau să vină, majoritatea celor 20-30 de participanți fiind pensionari trecuți de 70 de ani.

Potrivit CV-ului său postat pe internet, dr. Andrei K. este o persoană foarte importantă, supercalificată, având un doctorat în Științe medicale și un masterat în Drept internațional și comunitar. În afara activității desfășurate la cabinetul său stomatologic, cumula mai multe funcții: director științific al Comisiei de antropologie a Academiei Române, director-fondator al Centrului academic de studii hermeneutice, director-fondator al Asociației academice de antropologie. Deși își prezentase activitatea în cele mai mici detalii, neomițând nici cele mai umile activități din perioada stagiului militar (furier, bucătar, sanitar, culegător de porumb și săpător de șanțuri), cea de președinte sau măcar membru al Clubului maghiar nu era nici măcar menționată. Interesant!

Au mai trecut câteva săptămâni, fără ca dr. Andrei K. să-mi dea vreun semn de viață.

Am aflat în schimb câteva lucruri interesante de la Calvineum. Mi s-a sugerat să încerc să-mi public gratuit cartea la editura Bibliotecii Metropolitane. Aici se tipăreau cărți despre București în tiraje reduse de cca. 200 de exemplare, dar se ofereau autorului 100 de exemplare ca drepturi de autor; cartea însă nu intra în rețeaua de librării.

Pe atunci nu știam că sub egida editurii Biblioteca Bucureștilor se publicaseră destul de multe cărți interesante. Abia peste câțiva ani voi descoperi cartea lui C. Popescu-Cadem (*Document în replică*, 2007), în care, pe baza studierii documentelor de arhivă, autorul aducea date extrem de prețioase despre biografiile lui Tudor Arghezi, Caragiale - tatăl și fiul, Sadoveanu etc.

În luna septembrie am luat legătura cu Florin R., directorul Bibliotecii Metropolitane. S-a arătat de-a dreptul încântat că a găsit o unguroaică preocupată de istoricul etniei sale, deoarece corespundea planurilor sale de a include lucrările mele în *Biblioteca digitală a Bucureștilor*, colecția *Multiculturalitatea bucureșteană*. Era foarte mândru că până la acea dată, se scanaseră 284 de manuscrise și cărți vechi din Patrimoniul cultural armean.

Ulterior, la comunitatea armeană a fost adăugată și comunitatea germană, reprezentată doar prin scanarea parțială a periodicului *Bukarester Tagblatt* (1880-1918).

Știa că maghiarii fuseseră cea mai numeroasă comunitate de străini din București. Îl interesau în mod special publicațiile periodice ale acestei comunități și mi-a cerut să alcătuiesc bibliografia descriptivă a acestor publicații. Pentru o astfel de muncă era dispus să încheie un contract cu mine pe o durată de trei luni, căci atâtea luni ar mai fi rămas până la sfârșitul anului și până la încheierea exercițiului bugetar. Dacă depășeam timpul acordat, nu mai eram plătită.

Alcătuirea acestei bibliografii era un fel de precondiție pentru a mi se tipări cartea.

M-am cam speriat de așa o ofertă, totuși am acceptat-o în disperare de cauză, făcând imprudența de a nu pune niciun fel de condiții care să-mi faciliteze uriașa muncă la care mă înhămasem, cum ar fi, spre exemplu, obținerea unor xeroxuri de pe bibliografiile lui Monoki și Kuszálik. E adevărat că mă ocupasem de publicațiile periodice maghiare din perioada 1860-1941, dar alcătuirea unei bibliografii descriptive era cu totul altceva, ceea ce directorul se pare că habar nu avea, deoarece nu făcuse niciodată așa ceva. Nici eu nu mai făcusem așa ceva, dar, în principiu, știam că este o muncă extrem de migăloasă, care necesită foarte mult timp. Dacă în cartea mea, apărută în 2009, analizasem conținutul a cca. 100 de titluri de periodice, nici măcar nu bănuiam câte titluri mai pot exista până în 2010. Oricum, trei luni nu puteau fi suficiente, aveam nevoie de cel puțin un an. La Biblioteca Academiei lucrau de decenii colective de bibliografi, după

norme stabilite din anul 1895, schimbate însă pe parcurs. Primul volum apăruse în 1913 (pentru perioada 1820-1906), iar ultimul, al V-lea, în 2009 (*Publicațiile periodice românești. Catalog alfabetic 1931-1935, partea I, literele A-C*), deci exista o întârziere în prelucrare de cca. opt decenii. Pe lângă această întârziere, multe titluri maghiare lipseau, deci trebuiau extinse cercetările în afara Bibliotecii Academiei.

Posibilitățile mele de cercetare erau infinit mai reduse ca ale Academiei, fiind persoană privată, pensionată deja. Pentru titlurile periodicelor bucureștene aflate în afara Capitalei, m-am limitat la corespondență și zeci de telefoane date unor persoane particulare sau instituții din Ardeal. Mi-a fost de mare folos bibliografia alcătuită de István Monoki (perioada 1919-1940), continuată de Péter Kuszálik din Tg. Mureș (până în 1997). Doar că bibliografiile lui Kuszálik nu se găseau în București; puteau fi consultate doar parțial pe internet; la rugămintea mea, acesta a avut bunăvoința să-mi trimită prin poștă electronică o bună parte din materialul necesar, pe care apoi l-am printat. Chiar având aceste bibliografii, am făcut numeroase verificări și corecturi, deși eram în criză de timp. Toată dimineața lucram la bibliotecă, iar după-amiază, până seara târziu, introduceam în calculator materialele prelucrate.

Dificultatea de a întocmi o astfel de bibliografie decurgea din multitudinea elementelor care alcătuiau descrierea: titlul, subtitlul, localitatea, datarea, periodicitatea, caseta redacțională, editorul, tipografia, formatul. Trebuia menționată orice modificare a acestor elemente de-a lungul apariției periodicului; se menționa, de asemenea și cota și locația periodicului respectiv. Dacă era vorba despre un cotidian apărut de-a lungul mai multor ani sau chiar decenii, cantitatea de material ce trebuia prelucrată era enormă. Așa a fost, spre exemplu, singurul cotidian ce mai apărea în București și care trebuia prelucrat pe ultimii 13 ani. Schimbările frecvente ale comitetului de redacție, ale secretarilor de redacție, ale tipografiei etc., apariția a fel de fel de suplimente, chiar erori în numerotarea anului calendaristic au fost tot atâtea probleme cu care m-am confruntat, răsfoind mii și mii de

pagini. Chiar și depistarea casetei redacționale, ce își schimba frecvent amplasarea, presupunea un efort devorator de timp.

Trecuseră cele trei luni de grație acordate de Florin R., dar, la începutul anului 2011, încă nu terminasem de prelucrat cele cca. 4.500 de numere pe ultimii 13 ani ale cotidianului maghiar. Am continuat prelucrarea mai bine de două luni, nemaifiind plătită însă.

Totul a fost un adevărat calvar, începând de la procurarea unei colecții complete. Colecțiile aflate la Biblioteca Națională erau inaccesibile, deoarece biblioteca se afla în plin proces de mutare într-un nou sediu. Am început prelucrarea la redacția gazetei din Piața Presei Libere, însă distanța până acolo era considerabilă, iar condițiile de lucru erau improprii; pe deasupra, colecția avea goluri, deși am avut acces chiar în arhivă; căutările mele se desfășurau în acest caz pe coridor. Zăpezile abundente făceau periculoase aceste deplasări, ceea ce m-a determinat să continui la Biblioteca Academiei, aflată mai aproape de locuința mea; aici însă timpul de așteptare pentru a fi servită era mult prea mare, iar colecția avea și mai mari goluri. Biblioteca *Petőfi* avea colecția, doar că biblioteca fusese închisă de câteva luni. Atunci l-am rugat pe Richárd B. să-mi permită verificarea unor date; în acel moment nu reușisem să depistez toate numerele din suplimentul *Bukaresti Magyar Közlöny* (2002-2003). A fost de acord, spre surprinderea mea, astfel că mi-a trecut prin minte că ar fi în stare să mă acuze de sustrageri din fondul bibliotecii, deoarece rămâneam singură în bibliotecă. La plecare, predându-i cheia, i-am precizat că nu am luat nimic cu mine, în afară de propria mea poșetă. În ziua următoare însă, deși mă asigurase că pot veni din nou, l-am căutat în zadar: nu se afla în clădire. A trebuit să mă întorc la redacția cotidianului.

Decisesem ca bibliografia să includă și anuarele, calendarele, almanahurile, buletinele etc., deoarece nu le mai prelucrasem nimeni, iar unele cuprindeau date inedite; ele au numărat 31 de titluri din cele 223 câte am depistat în final. Fiecare titlu avea cuvinte-cheie, nestandardizate însă, în perspectiva unei digitizări ulterioare, potrivit intenției directorului bibliotecii.

Toată această muncă epuizantă m-a adus în prag de colaps: nu mai puteam dormi nici măcar cu somnifere. Am ajuns la Spitalul de urgență, cu suspiciunea de preinfarct. Deși a fost infirmată această suspiciune, aceste luni de stres imens mi-au zdruncinat serios sănătatea pentru totdeauna.

Am primit și răsplata doar pentru trei luni (octombrie-decembrie): 2.500 lei, echivalentul a cca. 580 euro, sumă cu care se putea cumpăra o saltea de pat de bună calitate.

După ce au sosit câteva date și din provincie, ba chiar de la Budapesta, am făcut ultimele completări ale descrierilor. În acest demers am avut și sprijinul lui András Róth, o mai veche cunoștință de la Biblioteca Documentară din Odorheiul Secuiesc, care mi-a facilitat legătura cu colegii săi. Îi mulțumesc încă o dată pe această cale.

De curând am descoperit o prezentare a acestei bibliografii în *Buletin de istoria presei* (nr. 9-10, 2014); buletinul apare din 2014, editat de Centrul român de Istoria Presei.

La cererea directorului Florin R., am alcătuit și o listă de cărți maghiare recomandate pentru traducere și o listă de periodice recomandate pentru scanare, directorul având planuri faraonice de a scana toate periodicele și de a publica diverse traduceri. Nu doar că nimic nu s-a materializat din aceste planuri, dar nici măcar colecția *Multiculturalitatea bucureșteană* a Bibliotecii digitale nu include comunitatea maghiară nici până astăzi, deși biblioteca păstrează în colecțiile sale trei titluri din cărțile mele; ultima carte se află doar la Depozitul legal local, fiind inaccesibilă pentru cititori. Bibliografia a fost doar digitizată, cartea propriu-zisă negăsindu-se în colecția bibliotecii.

Spre sfârșitul iernii, mi-a apărut o alergie cumplită pe față, consecință a intrării în contact cu atâtea ziare vechi, pline de praf și infestate de gândaci. Aproape toți banii primiți i-am cheltuit pe consultații la medic, efectuarea testelor alergologice și un tratament costisitor pentru a depăși faza acută.

Tot în cadrul discuției avute cu directorul Florin R. în septembrie 2010, s-a demarat și tehnoredactarea cărții mele, intitulată *Bucureștiul maghiar*. Răsfoind prima mea carte apărută în anul precedent, acesta s-a arătat nemulțumit de tehnoredactare. Va trebui făcută de un specialist cu experiență, a decis acesta, și anume de graficianul Mircia D., profesor universitar la Academia de Arte, și totodată graficianul *Revistei Bibliotecilor*; în anul 2013, acesta va deveni membru corespondent al Academiei Române. Prieten de-o viață cu directorul, figura și pe statele de plată ale Bibliotecii, având chiar un birou; soția sa, tot artist plastic, era unguroaică. Eram copleșită, dar am îndrăznit totuși să întreb cât m-ar costa acest serviciu. - *Cum o să vă coste? Nu-l credeți capabil pe M. D. de un asemenea gest?*- mi-a replicat.

L-a sunat în prezența mea; curând a și apărut, iar directorul i-a înmânat suportul magnetic ce conținea întreaga mea lucrare. Apoi am așteptat: a trecut o lună, încă una, fără niciun semn din partea graficianului. Nu aveam telefonul său și, oricum, n-aș fi îndrăznit să deranjez o asemenea somitate. Eu lucram pentru mai nimic la devastatoarea bibliografie descriptivă.

Spre sfârșitul lui noiembrie, Adrian M. m-a anunțat că a reușit să-i convingă pe patronii de la Curtea V. să-mi publice cartea. Era o decizie absolut normală, afirma el, de vreme ce în anul următor, în luna mai, la Târgul de carte Bookfest, invitat de onoare era Ungaria. Ce carte mai potrivită ar fi fost lansată decât cea despre maghiarii din București? Deși însuși Adrian M. avusese probleme în a-și primi banii datorati de editură, eu totuși speram să nu am astfel de probleme, doar patronul Grigore A. era chiar președintele editorilor din România, dar și membru în Consiliul de conducere al Institutului Cultural Român, iar soția sa era unguroaică.

Este adevărat, nici nu mă interesau atât de mult banii pe care i-aș fi primit, deși ar fi un act de dreptate socială să fii plătit pentru munca ta, cât difuzarea cărții în toată țara prin rețeaua de librării.

M-am văzut pusă în fața unei mari dileme. Publicarea cărții la o editură care își asuma cheltuielile de editare, tipărire și distribuție era extrem de tentantă, cea mai bună ofertă de până acum. Editura era chiar dispusă să plătească munca depusă de grafician până la acea dată. Pe de altă parte, mă simțeam vinovată deoarece urma să-l anunț pe Florin R. că intenționez să-mi retrag cartea de la editura Bibliotecii Metropolitane. Teoretic, era un lucru impardonabil, cu atât mai mult cu cât însuși graficianul Mircia D. se ocupa de ea. A urmat un schimb de e-mail-uri, în care Florin R. mă acuza pe un ton dur de lipsă de onoare, deși nu încheiasem niciun contract pentru publicarea cărții, ci doar pentru bibliografie.

Mi-am luat inima în dinți, am făcut rost de telefonul graficianului, și... surpriză! Nu, nu se apucase de tehnoredactarea cărții, pentru că pur și simplu pierduse suportul magnetic.

Nici măcar nu găsisese de cuviință să mă înștiințeze.

În convorbirea avută ulterior cu Florin R., i-am reproșat faptul că încredințase tehnoredactarea unui bun prieten, deși știa cu certitudine că acest lucru nu se va întâmpla. Din ce rațiuni a acționat în acest fel?

Mă simțeam din nou umilită, călcată în picioare.

Fiind pe punctul de a pleca din birou, directorului a mai adăugat:
- Dacă nu vă publică cei de la Curtea V., puteți să vă întoarceți la mine!

Chiar așa? În ce țară trăim? Omul ăsta a înnebunit, m-am gândit eu. Chiar nimeni nu mai are onoare în țara asta?

*

Spre sfârșitul lunii noiembrie am trimis lucrarea prin e-mail, deși din câte știam, editura primise deja materialele de la Adrian M. cu un an în urmă.

În 13 decembrie 2010, am semnat contractul. O zi cu ghinion. Actul a fost înregistrat a doua zi cu numărul 630. Cele 26 de puncte ale contractului prevedeau apariția cărții într-un tiraj de 700 de exemplare, autorul primind remunerația de 8% din prețul de vânzare (fără T.V.A.) pentru fiecare exemplar vândut. Drepturile de autor cedate vor rămâne în proprietatea

editurii 5 ani. Lucrarea va fi predată în formă definitivă până la data de 20.12.2010, cu toate materialele anexă, autorul urmând să indice locurile în care să apară materialul ilustrativ (Punctul 4 al contractului).

Alte drepturi și obligații ale părților stipulate în contract erau:

Punctul 5. Opera se consideră acceptată la data când manuscrisul are viza "bun de cules", semnată de directorul Editurii cu data certă, comunicată Autorului de către Editură. Termenul de acceptare nu va putea depăși 30 de zile de la data predării manuscrisului.

Punctul 6. Autorul se obligă să efectueze modificările (îndreptări, completări, prescurtări etc.) solicitate de Editură, după predarea manuscrisului. În acest caz părțile vor stabili de comun acord un nou termen de predare a manuscrisului.

Punctul 7. Dacă manuscrisul va fi socotit nepublicabil chiar după modificările făcute de autor, contractul se poate desface în urma motivării și comunicării scrise în acest sens din partea Editurii.

Punctul 11. Editura se obligă să publice opera (prima tranșă din tiraj) cel mai târziu până la data de 15 mai 2011.

Punctul 15. Autorul are dreptul și obligația, dacă acest lucru se cere de către Editură, să efectueze corectura în șpalturi sau în pagini.

Punctul 22. Dacă opera nu apare în termenul prevăzut la pct. 11, Editura se obligă să achite autorului în întregime rata ultimă socotită la tirajul minim prevăzut în contract, părțile putând să stabilească de comun acord un nou termen de publicare. În cazul în care nu s-a convenit un nou termen sau dacă nici noul termen nu este respectat de Editură, Autorul va putea cere rezilierea contractului cu daune.

Editorului însă nici nu-i trecuse vreodată prin gând să respecte contractul. Mihnea G., redactorul de carte, mi-a trimis primul e-mail abia după două luni de la predarea materialelor, fără să fie vorba de respectarea punctului 5 al contractului. Își încheia mereu scrisorile cu formula: *Cu cele mai bune gânduri.* Inițial mi-a cerut să traduc titlurile maghiare în limba română, mai ales pe acelea care apar în notele de la subsol, dar și denu-

mirile publicațiilor periodice. Dorea, de asemenea, să nu inversez numele de familie și prenumele maghiare, să nu le dau “în formă românească”; știa de la fratele său, fost redactor de carte la editura Kriterion în perioada comunistă, dar și de la patroana sa, că maghiarii nu le inversează, ba mai mult, inversarea este “*motiv de iritare pentru maghiari*”. Dorea cu atât mai mult să nu fac inversarea cu cât la notele de subsol nu se face inversarea.

Însă la notele de subsol există o regula precisă, pe care se pare că redactorul nu o cunoștea: se respectă întocmai descrierea de pe pagina de titlu. Deci, o carte apărută în limba maghiară nu va avea inversat niciodată numele și prenumele, dar dacă este tradusă într-o altă limbă, se operează de obicei inversarea. Chiar și redactorii revistelor maghiare de specialitate din Ungaria fac în mod curent această inversare la sumarul în limbi străine.

În timp ce redactorul de carte îmi pretindea inversarea, în același timp, chiar editura la care lucra, publicase sau erau în curs de publicare cărți care operau inversarea nume-prenume, spre exemplu, chiar cartea scriitorului ungar Péter Nádas, al cărui roman *Apocalipsa memoriilor* urma să fie lansat în luna mai.

Dar pentru atâta lucru nu merita să mă formalizez. Inversarea pe care trebuia s-o operez însemna doar o muncă în plus pentru mine. În concluzie, i-am transmis: “*Dacă editura are tradiții în privința descrierilor bibliografice și dorește să le respecte, eu n-aș vrea să le încalc. Deci, sunt dispusă să operez schimbările pe care le doriți, în felul în care le doriți*”.

Abia pe la jumătatea lunii martie - deci peste o lună, spera că va putea să-mi arate șpaltul cu eventualele sale observații pe text; după aceea vom putea face și alte ajustări, dacă va fi cazul.

La începutul lui aprilie, redactorul încă nu citise tot textul, dar îmi cerea acordul să facă modificări la timpurile verbale, urmând ca până la sfârșitul lunii să-mi trimită în două tranșe lucrarea corectată.

Începusem să fiu deja îngrijorată: Târgul de carte se deschidea în luna următoare.

Pe 15 mai trebuia să apară deja prima tranșă a tirajului, dar abia pe 16 mai am primit cartea paginată în format PDF pe adresa mea electronică, mai puțin indicele de nume. Redactorul renunțase la alcătuirea indicelui de termeni, deoarece “nu mai este timp”; dorea de asemenea ca lucrarea să se încadreze în numărul de 336 de pagini (21 de coli de tipar). Coperta era un vis urât, iar redactorul recunoștea că “*poate nu e cea mai fericită copertă*”, dar urma ca echipa de designeri să conceapă o altă copertă. Coperta propusă de mine - o fotografie a Monumentului Eroilor Aerului - nu primise acceptul conducerii editurii.

Lipsea și bibliografia, i-am atras atenția redactorului. De asemenea, fuseseră eliminate șase fotografii reprezentative ale unor clădiri care, culmea, există și astăzi. Fusesse eliminat și Procesul-verbal de intabulare a clădirii Societății Ungare din strada Zalomit (1873), care atesta dreptul de proprietate al maghiarilor asupra clădirii. L-am rugat să le includă și pe acestea, deci se mărea implicit și numărul colilor de tipar.

Nici nu s-a mai pus problema să fac corecturi și să-mi dau acordul punându-mi semnătura pe fiecare pagină, însoțită de formula *bun de tipar*. Crezând încă în buna-credință a editurii, aceste anomalii n-au constituit un semnal de alarmă pentru mine, ci am considerat a fi doar un mod ieșit din comun de a respecta un contract și de a colabora cu autorii.

Pe 18 mai, spre ora prânzului, l-am contactat telefonic încă o dată pe redactorul de carte, rugându-l să-mi spună clar dacă lucrarea se mai publică. - *Sigur că da, chiar acum am dus-o la tipografie. E drept că încă nu are o nouă copertă, dar se va da drumul la tipărire.*

Am plecat de acasă, fără să bănuiesc că la puțin timp după aceea voi fi sunată de mai multe ori. De data aceasta nu de către redactor, ci de către o altă persoană din redacție. Dorea să-mi dea vestea-bombă: cartea nu se mai publică, deoarece n-ar mai fi spațiu tipografic. Dacă doream lămuriri, puteam lua legătura cu patronul după încheierea Târgului.

Am vizitat Târgul de carte Bookfest în ziua deschiderii sale, pe 25 mai, oprindu-mă la standul editurii Curtea V. Erau prezente oficialități din

Ungaria și UDMR, patronii editurii pe care îi vedeam pentru prima dată, Béla M., care își lansa o carte bilingvă (editura respectivă i-a publicat în total trei cărți), scriitori din Ungaria, redactori ai emisiunii în limba maghiară de la televiziunea publică. Se luau interviuri.

Editura avea relații foarte bune cu scriitorul Gábor Csordás, directorul editurii *Jelenkor* din Pécs. Se afla acolo și soția sa, traducătoarea Gabriella Koszta, de asemenea câțiva dintre cei mai mari scriitori contemporani din Ungaria: Péter Esterházy, descendentul unei celebre familii de nobili, Péter Nádas sau Ádám Bodor (stabilit în Ungaria din 1982).

Publicația Asociației Editorilor din România anunțase în programul său (versiunea în limba română, pagina 5) lansarea cărții mele pe 28 mai, între orele 14:15-15; în versiunea maghiară informația fusese însă suprimată.

Suplimentul literar și artistic al ziarului *Adevărul*, din 25 mai 2011, anunța de asemenea lansarea cărții mele la pagina 8.

Cam la o săptămână după închiderea Târgului de carte, am reușit să vorbesc cu patronul editurii. Mi-a servit o mulțime de gogoși, prezentându-mi motivele halucinante ale netipăririi cărții. Ar fi răsfoit cartea mea abia în ziua de 18 mai și n-a fost de acord cu ultimul capitol. Dorea eliminarea sa sau retragerea cărții de la publicare. - *Bine*, am obiectat eu, *dar redactorul n-a făcut niciun fel de observații cu privire la conținutul cărții, ceea ce chiar m-a mirat*. - *Da*, admite Grigore A., *am fost foarte supărat pe el și distanța dintre cuvinte pare prea mare, l-am și certat din această cauză*.

Deși a recunoscut că nu am scris neadevăruri, nu-i convenea modul critic în care am prezentat doi politicieni de marcă ai UDMR-ului, politicieni cu care editura se află în relații de prietenie. Însă eu nu fusesem informată despre aceste relații. A insistat mai mult asupra lui Attila V., căruia i-am pătat imaginea, afirmând că este prieten bun cu un general de Securitate, or politicianul respectiv nici măcar nu este bucureștean (!?). Articolele de ziar despre politician, din care am preluat informațiile, n-ar fi surse credibile pentru o istorie serioasă, și editura nu poate admite așa ceva

și nici nu îndrăznește, deoarece îi este teamă că va fi acționată în judecată, a continuat patronul.

Însă sursa despre prietenia cu generalul de Securitate era din cartea de memorii a lui Domokos Géza, deci era cât se poate de credibilă, iar eu nu făcusem decât să relatez un fapt biografic. - *Trebuia să-mi semnalați la timpul potrivit observațiile dumneavoastră și unele lucruri se mai puteau discuta*, am replicat. Răspunsul său a venit imediat, deși era în contradicție cu prevederile contractului: - *“Nu-mi permit să vă cer să faceți schimbări în text, dar nici nu vă pot publica”*.

În final, a ieșit la iveală și ce anume dorea: rezilierea contractului. - *S-a lucrat foarte mult la această carte, dar din păcate nu s-a putut publica*, se lamenta patronul. De aceea voia să nu cer daune, voia ca editura să fie absolvită de orice vină și să nu invoc punctele 11 și 22 din contract.

M-a cuprins un imens dezgust. - *Nu e nicio problemă, îmi dau acordul pentru rezilierea contractului*, l-am liniștit.

A doua zi am semnat actul adițional la contractul de editare prin care se stipula rezilierea contractului: *Părțile declară de comun acord că renunță la orice alte drepturi și obligații una față de cealaltă. Editura predă autoarea varianta finală a lucrării, pe hârtie și pe suport magnetic. Autoarea are libertatea deplină de a folosi această variantă după cum crede de cuviință*.

Ultima frază a fost inclusă la cererea mea, deoarece încă nu știam în ce măsură voi folosi această variantă a lucrării sau voi face doar corecturi.

Doamna care redactase actele de reziliere mi-a confirmat - de față cu redactorul de carte și alți colegi de ai săi - că au fost într-adevăr discuții legate de conținutul cărții. - *Dar, întreb eu, aceste discuții nu au fost în ziua în care am fost anunțată că nu se va mai publica lucrarea?* - *A, nu, în niciun caz, au fost anterioare*, a venit răspunsul.

- *S-a procedat murdar*, am mai adăugat calmă.

Toată lumea tăcea mîlc, cu nasul în calculatoare.

De fapt, poate *s-a dat ordin secret pe unitate* încă din toamna anului 2010, atunci când cartea a fost predată editurii de către Adrian M.

Trebuia să primesc o lecție, să fiu călcată în picioare, să nu mai îndrăznesc să public lucruri neplăcute despre puternicii zilei. O asemenea lovitură putea să-mi fie fatală; poate că tocmai acest lucru se și voia.

*

Eram total descumpănită. Nu știam ce să fac în continuare, cui să mă adresez pentru un sfat, nu puteam aprecia nici dacă amenințarea de a fi târâtă în judecată este într-adevăr sustenabilă. Era un teren mult prea alunecos și riscam să-mi rup gâtul. Nu cunoșteam niciun fel de chichițe avocațești, și nici n-aș fi avut bani să angajez un avocat. Dar oricâtă dreptate aș fi avut, lucrurile se puteau interpreta în defavoarea mea, căci după cum se știe de secole, în țara românească dreptatea nu se împarte, ci se cumpără.

Temerile mele au fost amplificate de sfatul lui István B., care a lucrat o viață întreagă în presă: să-mi pun la adăpost lucrarea că nu-i miroase a bine.

După îndelungi ezitări, am cerut sfatul a două persoane, reprezentante de seamă ale societății civile: Alina M.-P. și Gabriel A. Primei i-am trimis o scrisoare electronică, ce a rămas fără răspuns. M-a ignorat pur și simplu. Este președinta și co-fondatoarea celui mai vechi think-tank din România (1996) și militantă pentru o *România curată*. Ani de-a rândul a reprezentat pentru mine un simbol al apărării valorilor democrației. Deși am avut de mai multe ori dubii asupra corectitudinii sale, abia după ce am citit un articol extrem de dur al conf. univ. dr. Adrian P. de la Cluj (publicat în *Evenimentul zilei* din 4 februarie 2016), în care acesta o numește “...monstru de aroganță, intoleranță și ideologie tâmpă”), m-am trezit la realitate; pe de altă parte, filologul Adrian P. avea izbucniri necontrolate față de cei care nu îi împărtășeau părerile și folosea un limbaj neacademic. Totuși opiniile sale sunt întărite și de alți colaboratori, precum fostul ziarist Cristian Gh., astăzi ministru în guvernul tehnocrat.

Cealaltă persoană, Gabriel A., rămâne unul dintre cei mai buni cunoscători ai activității UDMR-ului; onestitatea sa era dincolo de orice îndoială. L-am căutat la Facultate, având la mine xerocopia ultimului

capitol. A fost deosebit de amabil și, peste câteva zile, mi-a transmis opinia sa: nu puteam fi acuzată de denigrare.

*

Din fericire, mă puteam întoarce la directorul Bibliotecii Metropolitane, deci erau încă speranțe că nu voi fi învinsă, redusă la tăcere.

Incredibilul se produsese! Mă întorsesem la el!

Am studiat materialele tehnoredactate pe suport de hârtie, primite de la editura Curtea V.: trebuiau urgent corectate. Tot textul era ciuruit de ghilimele și liniuțe de unire; până și sintagma *fără frecvență* se scria cu linioară, potrivit cunoștințele de limba română ale redactorului. Se pare că nu auzise de folosirea caracterelor italice pentru evitarea puzderiei de ghilimele, utilizate și la sintagmele scrise în limba maghiară.

Fotografiile erau puse de-a valma, până la nouă fotografii pe pagină, fără să fie respectat niciun fel de criteriu. Un talmeș-balmeș derutant sau un haos premeditat. Era doar grabă mare ca să se demonstreze că *la această carte s-a lucrat mult?* Iată câteva rezultate ale concepției redacționale: la pagina 137, la sfârșit de capitol, au fost înșirate șase fotografii: biserica reformată a lui Koós (1864), școala catolică de fete (1904), fostul cazinou austro-ungar (1913), Centrul cultural ungar de pe strada Batiștei (1999-2010), biserica r.-catolică Sf. Elena (1916) și fosta școală catolică de băieți (1913). Apoi la pagina 217, la sfârșitul capitolului despre perioada comunistă, erau înșirate alte șase fotografii: biserica r.-catolică Sf. Anton (1936/37), biserica reformată de pe Șoseaua Viilor (1939), fosta școală catolică de băieți (1903), fosta școală reformată de băieți (1906), fostul consulat austro-ungar (1890) și biserica reformată (1974). Pe pagina următoare erau plasate aiurea nouă personalități ale maghiarimii care au trăit în perioade istorice diferite, fără să se respecte vreun criteriu: Demény Lajos, Nagy Sándor, Koós Ferenc, Domokos Géza, Árvay Árpád, dr. Fialla Lajos, Kovács Albert, Lőrinczi Gyula și Bálinth János.

În continuare, erau aruncate la întâmplare alte șase fotografii: fostul Institut catolic Sf. Maria (1859), Monumentul Aviatorilor (1935), grădinița reformată de fete (1905), biserica Bărăția, fostul Calvineum (1940) și liceul maghiar (1958).

La pagina 283, care includea patru statui, o pictură murală și o placă memorială, statuia lui Béla Bartók era inscripționată greșit, ca reprezentându-l pe poetul Sándor Petőfi.

Ce putea înțelege cititorul din aceste fotografii în nefericitul caz în care se tipărea cartea?

Greșeli erau și la indicele de nume: câteva nume omise, iar în mai multe locuri nu se respecta ordinea alfabetică.

În alte câteva locuri redactorul intervenise în text și-i falsificase conținutul. Intenționat sau din grabă prea mare?

L-am sunat la telefon să-i comunic concluziile mele despre felul cum s-a achitat de îndatoririle ce îi reveneau ca redactor de carte. Mi-a răspuns printr-un e-mail, spălându-se pe mâini ca Pilat din Pont și oferindu-mi pentru prima dată câteva lămuriri despre motivul pentru care nu s-a mai publicat cartea:

“Din punctul meu de vedere, strict redacțional, cred că mi-am făcut datoria. Nu știu de ce spunei că textul pe care l-ați citit, cel redactat și paginat de mine, v-a nemulțumit în așa măsură. Atâta timp cât nu-mi dați măcar un exemplu de intervenție scandaloaasă a mea pe text, nu pot decât să cred că opinia exprimată este un rezultat al supărării dvs. că volumul n-a mai apărut.

Dar de la această supărare până la a spune că ne-am propus de la bun început să ne batem joc de dvs. e cale lungă. Fac apel la logica dvs., ca să nu lansați acuzații nefondate: de ce am fi vrut să ne batem joc de dvs.? De ce v-am fi propus chiar noi să veniți cu cartea la Curtea V.? Și, mai ales, de ce am fi lucrat la ea cât am lucrat, de ce am fi adus-o în stadiul de BT (bun de tipar)? Eu am parcurs textul în Word, l-am paginat, l-am recitit în paginare, am introdus corecturile. Toate acestea mi-au luat, cumulate, o lună întreagă. Cum cartea n-a mai apărut, este ca și cum aș fi fost plătit o lună degeaba. În

plus, colegii mei de la grafică au făcut mai multe variante de copertă, chiar dacă primele n-au fost unele fericite. De ce ar fi făcut editura toate acestea?

Motivul este altul. Domnul Grigore A., care face totuși politica editorială a editurii al cărei patron este, a fost nemulțumit de faptul că în capitolul ultim, despre perioada contemporană, apăreau informații despre cât câștigă domnul Béla M. sau alte figuri proeminente ale comunității maghiare sau despre relațiile lor de familie, adică informații care ar putea fi considerate din categoria bârfelor, susceptibile să genereze scandaluri de care editura nu are nevoie, dat fiind că în acest an, de exemplu, am publicat un volum de versuri al domnului Béla M.

Numai acest ultim capitol a provocat rețineri în legătură cu publicarea cărții. Dar, în orice caz, decizia de a nu o publica nu a fost luată decât în ultimul moment. Când ați venit să discutați cu domnul Grigore A. la sediul editurii, intenția era de a vi se cere să renunțați ori de tot la ultimul capitol, ori la porțiuni din el. Nu știu ce ați discutat, dar în orice caz nu poate fi vorba de vreo intenție malevolentă a editurii de a-și bate joc de dvs., așa cum nu ne batem joc de nici unul dintre autorii și colaboratorii noștri.”

Domnul redactor continua cu dezinvoltură să joace rolul profesionistului ireproșabil. Nu am vreo îndoială că știa că această carte nu va vedea lumina tiparului, de aici și redactarea făcută de mântuială și chiar cu reavoință, dar a tăcut chitic.

Credeam că își va cere cel puțin scuze pentru cele întâmplare, chiar dacă așteptările mele erau cumva exagerate pentru o editură lipsită de onoare și scrupule, care a încălcat grosolan toți termenii contractului. L-am informat totuși că patronul editurii nu intenționa să-mi propună absolut nimic cu privire la o viitoare publicare a cărții, ci dorea un singur lucru: rezilierea contractului fără a plăti despăgubirile ce mi s-ar fi cuvenit, intenție care m-a dezgustat peste măsură.

*

După operarea în grabă a corecturilor, m-am reîntors la Biblioteca Metropolitană. L-am rugat pe director să citească ultimul capitol și să decidă dacă își asumă răspunderea pentru publicarea lucrării. Pe 21 iunie a dat verdictul în scris: *“Lucrarea este publicabilă”*.

Trebuia să mă grăbesc, deoarece peste cinci luni avea loc Târgul de carte Gaudeamus și nu voiam să ratez și această lansare.

De data aceasta s-a întocmit un contract care prevedea dreptul exclusiv al bibliotecii de a edita și difuza cartea ce apărea într-un tiraj de 300 de exemplare, dintre care 150 reveneau gratuit autoarei. Totodată, biblioteca avea dreptul gratuit și irevocabil de folosință a lucrării pentru a fi digitizată și postată pe site-urile www.bibliotecametropolitana.ro și www.dacoromanica.ro în scopul accesării sale de către utilizatori. Data-limită de tipărire a cărții era data de 1 noiembrie 2011.

Având în vedere calvarul prin care trecusem cu editura Curtea V., am cerut introducerea unei alte clauze: *Dacă la termenul stabilit prin contract lucrarea nu a fost tipărită, contractul devine nul de drept, iar autorul va primi varianta finală a lucrării pe hârtie și suport digital. Ca urmare, autorul va avea deplina libertate de a folosi această variantă pentru a o publica la o altă editură.*

Nu au fost obiecții nici cu privire la copertă: Monumentul Eroilor Aerului, monument conceput în forma sa finală de sculptorul József Fekete, care l-a și executat.

Doar că intrasem din nou în perioada verii, când foarte mulți salariați plecau în concediu de odihnă. Îmi era teamă de noi surprize.

Tehnoredactarea a fost făcută în cadrul bibliotecii. Concomitent, am reluat lucrul la *Bibliografia descriptivă a publicațiilor maghiare din București* pentru a scrie prefața, bibliografia, indicele de nume, indicele alfabetic și cel cronologic, dar nu mai eram plătită.

Am făcut și de data aceasta singură corecturile la ambele cărți, deși se impunea o colaționare, potrivit regulilor nescrise. Dar nu am fost în stare să găsesc un cunoscător al limbii maghiare care să accepte așa o corvoadă.

Nu aveam nici redactor de carte. Răspundeam de una singură pentru tot ce scrisesem.

A fost peste puterile mele fizice și psihice să alcătuiesc și indicele de nume pentru istoria maghiarilor.

Bucureștiul maghiar a apărut în timp util și am primit primele exemplare pe la începutul lui noiembrie. *Bibliografia periodicelor...* a întârziat puțin; aveam s-o văd abia la Târgul de carte.

Prima ediție a primei istorii a maghiarilor bucureșteni de la începuturi până în zilele noastre are 277 de pagini și cca. 80 materiale ilustrative. După o introducere amplă în care analizăm *spinoasa problemă a izvoarelor*, urmau patru capitole corespunzătoare marilor evenimente din istoria României care au marcat și destinul maghiarilor din București: *I. De la începuturi până la Primul Război Mondial: Maghiarii ca cetățeni străini; II. Perioada interbelică: Supraviețuirea ca minoritar într-un stat național unitar; III. Perioada comunistă: Mărire și decădere în umbra Puterii; IV. Perioada postdecembristă: Va mai exista un mâine?* Se încheie cu o bibliografie de 12 pagini.

Cu câteva zile înainte de lansarea cărții, organizatorii standului Bibliotecii Metropolitane mi-au cerut să desemnez două persoane care să prezinte cartea. Mă puteam baza pe Adrian M.; era un foarte bun vorbitor, și nu îi era chiar străină istoria maghiarilor bucureșteni. Trebuia să găsesc și a doua persoană. O cunoștință de la Academia Română m-a înștiințat că istoricul Georgeta F., colaboratoare de altminteri la publicația Bibliotecii Metropolitane, era interesată de carte și accepta să o prezinte. Îi transmisesem un exemplar și urma să ne întâlnim luni, 21 noiembrie, pentru o convorbire. Pe la ora prânzului, am fost sunată din nou: Georgeta F. nu va putea veni la lansare, deoarece joi pleca în provincie; mi se transmitea un număr de telefon în cazul în care aș fi dorit s-o contactez și să aflu detalii. La numărul respectiv nu răspundea însă nimeni.

Nu am înțeles comportamentul persoanei respective, dar ori de câte ori mă aflu într-o situație similară, îmi venea în minte întrebarea supărată

a graficianului Gabriel G.: - *Dar ce i-ați dat ca să..., dar cât v-a costat ca să...?* Deși era un bonom, totuși considera că fiecare gest de bunăvoință trebuia răsplătit, preferabil în bani. Cred că avea dreptate, dar eu, care am lucrat aproape pe nimic toată viața ca angajată a statului român, apoi gratuit pentru mai toate cărțile mele, am fost incapabilă să înțeleg aceste obiceiuri balcanice, considerate cât se poate de firești. Cine nu le respecta suporta consecințele!

Prin dezertarea Georgetei F. mă aflu într-o situație extrem de delicată. Trebuia să găsesc o persoană dispusă să citească aproape 300 de pagini în două zile. Am sunat la Centrul Cultural Ungar, dar directorul era antrenat în niște acțiuni culturale și nu se afla în sediu. În sfârșit, miercuri după-amiază, năvălesc în cabinetul său, îmi cer scuze pentru îndrăzneală, dar îl rog ceva aproape imposibil: să participe la lansarea de a doua zi și să spună câteva cuvinte despre carte. Spre mirarea și bucuria mea, a acceptat. Îl interesa cartea, auzise de ea încă de la Târgul de carte din luna mai, fără să știe însă și motivul pentru care n-a apărut atunci. Zoltán Br., născut la Cluj, era filosof prin formație, la fel ca tatăl său, mort de tânăr; se stabilise în Ungaria în 1982, iar din 1987 locuia la Pécs; predă în învățământul superior ca specialist în politologie.

Până a doua zi citise deja cartea. Era încântat. Nu știa nimic despre istoria Monumentului Aviatorilor și a exclamat: - *Merita să fie publicată această carte chiar și numai pentru fotografia de pe copertă!*

La sfârșitul anului, Zoltán Br. își încheia înainte de termen misiunea sa în România. Cu acest prilej a dat un interviu la emisiunea în limba maghiară. Astfel am aflat că patronii de la editura Curtea V. i-au promis că vor traduce și apoi publica o carte de a tatălui său. Până la această dată, cartea nu figurează în evidențele Bibliotecii Naționale, depozitara legală a tuturor publicațiilor apărute în România.

Lansarea cărților a avut loc în ziua de 24 noiembrie la Târgul de carte Gaudeamus. O lansare cam ciudată, dacă ținem seama de faptul că publicațiile Bibliotecii nu se puneau în vânzare. Totuși pe masă se găseau mai multe

exemplare din ambele titluri semnate de mine, aduse de către organizatori. Lansarea a fost un succes. Cuvântul de deschidere l-a avut directorul Florin R.

Tot în acele zile am dat și un interviu la Radio România Cultural, care își înjghebase un mic birou în incinta Târgului, de unde făcea transmisiuni în direct. Stabilisem în principiu, ziua și ora la care avea loc întâlnirea. Am confirmat printr-o scrisoare electronică.

S-a întâmplat un lucru aproape inexplicabil: e-mail-ul meu de confirmare nu a ajuns la redactorul emisiunii, astfel că acesta s-a mirat văzându-mă.

În următoarele luni, această ciudățenie se va repeta de vreo zece ori: e-mail-urile trimise de mine sau e-mail-urile pe care trebuia să le primesc nu ajungeau la destinație. Am început să verific dacă ajungeau la destinație cele pe care le trimiteam eu, însă doar întâmplător puteam ști de soarta celor care mi se trimiteau. Nici măcar e-mail-ul trimis de către Biblioteca Metropolitană nu mi-a parvenit: era o banală invitație de a-mi ridica o carte rezervată.

Care să fi fost explicația?

S-a dat din nou *ordin secret pe unitate*?

Acest lucru am încercat în zadar să-l aflu în următorii ani de la persoane mai avizate decât mine.

*

Din cele 150 de exemplare primite ca drept de autor, am donat circa 100 de exemplare unor instituții sau persoane particulare: bisericii reformate (care, la rândul său a donat bisericilor prietene), mai multor biblioteci din Ardeal, redacției emisiunii TV în limba maghiară, cotidianului maghiar din București etc. Vreo 15-20 de exemplare au ajuns în Ungaria. Am și vândut câteva zeci de exemplare, suma agonisită neacoperind nici măcar cheltuielile de protocol făcute cu ocazia lansărilor. Cele mai multe exemplare le-am vândut la biserica reformată, înaintea slujbei de duminică, susținută moral de îndemnurile adresate enoriașilor de către un membru al prezbiteriului,

care vindea și alte cărți și oferea gratuit publicații religioase. Mă simțeam îngrozitor de umilită în această postură, și am fost de-a dreptul indignată atunci când unul dintre enoriași m-a întrebat dacă un exemplar costă cumva 3 lei (echivalentul a 65 de eurocenți). O altă tânără intelectuală l-a refuzat pe prezbiter, motivând că ar prefera să citească o carte în limba maghiară, deoarece s-a săturat să tot scrie și să vorbească românește la serviciu. M-a impresionat, în schimb, un meșter în vârstă care era interesat de carte și a cumpărat-o; cumpărase și cartea apărută cu doi ani în urmă, în ciuda prețului său aproape prohibitiv.

Au fost puținii bani pe care i-am câștigat pentru o muncă epuizantă care m-a distrus fizic și psihic, și care a însumat mii de ore de studiu în bibliotecă și alte sute de ore în fața calculatorului.

*

O altă lansare a avut loc și la fostul meu loc de muncă, în sala de documentare de la parter. Atunci încă nu aveam informația că tot mobilierul sculptat din sala respectivă, precum și balustradele scărilor din casa avocatului Micescu se datorau unui meșter ungar, János Gáspár. Grație priceperii acestui meșter, sala de la parter fusese declarată monument de arhitectură.

Am fost asigurată că în localul bibliotecii au fost numeroase lansări de carte și exista un public interesat. Dacă doreau, autorii puteau să ofere gustări și băuturi răcoritoare, cum se proceda de altminteri la aproape toate lansările. Erau chiar persoane, cunoscute sub denumirea de *pișcotari*, care vânau aceste lansări de carte, vernisaje etc., tocmai pentru a se înfrupta din cele oferite gratuit, fără să îi intereseze câtuși de puțin ce anume se prezenta.

A participat din nou Zoltán Br. și Adrian M., dar și câțiva maghiari.

Cei de la emisiunea TV în limba maghiară mi-au solicitat un interviu (transmis în ziua de 16 ianuarie 2012). Veniseră, de fapt, într-o misiune de pedepsire a mea, deoarece prezentasem critic emisiunile realizate de ei. Acum, sub pretextul unui interviu, se ivise prilejul ca angajații emisiunii

să-și arate *profesionalismul* într-o acțiune de discreditare a mea, de la trucurile operatorului care mă filma din unghiuri nepotrivite, operarea de tăieturi parșive în text, până la comentariile zeflemitoare ale prezentatoarei Magdolna G., pentru care această carte era “o curiozitate”. Era totodată indignată că am scris cartea în limba română. Din interviu au fost eliminate câteva lucruri importante, dar mai ales finalul, despre care precizasem că doresc neapărat să apară. Era un citat dintr-o cunoscută carte cu caracter autobiografic a Mariei Berde: “...am convingerea că ar fi mare păcat dacă s-ar pierde ceea ce are de spus această carte”.

Această *înfierare* de către angajații televiziunii publice, ce se considerau *for suprem* de judecată, echivala cu un linșaj mediatic și mi-a adus aminte de o întâmplare asemănătoare, petrecută cu decenii în urmă, și relatată de Ádám Bodor în interviul său (publicat în *Mirosul pușcăriei*, 2010) despre cum elevii unei școli profesionale fuseseră puși de realizatorii emisiunii să-i critice o nuvelă; acești realizatori trăiesc astăzi în Ungaria și sunt personalități respectate în breaslă, după cum a ținut să menționeze Bodor.

Totuși, criticile mele la adresa emisiunilor făcute de mântuială au avut un oarecare efect pozitiv. Nefiind capabili să facă filme documentare despre personalități ale culturii maghiare, au început să le retransmită pe cele din perioada de glorie a redacției maghiare, și anume din perioada lui Pál Bodor. Au tot fost reluări după reluări, unele nu foarte inspirate. A fost realizat și un documentar nou, deosebit de interesant despre Viktor Román (1937-1995), un sculptor genial, de nivelul lui Brâncuși, născut în comuna Mărtiniș, județul Harghita. Documentarul, transmis în februarie 2015, a fost realizat de soții Boros: Zoltán și Veronika Nagy. Absolvent al Institutului de Arte din București, lucrările lui Román au fost imediat remarcate de criticii de artă străini, și drept urmare i s-a oferit o bursă regală în Marea Britanie, unde îl va cunoaște de Henry Moore. Din 1968, sculptorul s-a stabilit în Franța. A creat numeroase monumente de for public în bronz, expuse la Paris și în alte orașe franceze; în 1994, guvernul francez i-a conferit Ordinul de Cavaler al Artelor și Literaturii Franceze. A fost înmormântat în localitatea

Saron-sur-Aube, unde își cumpărase o proprietate. În București se află un singur monument de for public din creația sa, și anume *Patinatoarea*, amplasată în Parcul Floreasca.

De o prezentare interesantă s-a bucurat și Anna Ungureanu (n. 1980), director artistic al corului *Madrigal* și dirijor principal al Programului Național *Cantus Mundi*, destinat educației muzicale a elevilor. Este adevărat că Anna U. apăruse în mai multe rânduri în mass-media, dar niciodată nu i s-a precizat etnia. Într-un interviu (*Adevărul*, 17 mai 2013), spre exemplu, menționa condițiile materiale dificile în care se zbat artiștii în general, și cei de la corul *Madrigal*, în special; deși corul a fost declarat un bun al patrimoniului UNESCO încă din 1992, nu beneficiază de sprijin material: *“suntem idealști și vorbesc în numele generației mele care n-a primit bani de la stat, care încă locuiește în chirii și care, din salariul pe care îl ia de la faimosul Madrigal, de-abia își plătește chiria...”*

Redactorii pasionați și talentați ar putea găsi nenumărate subiecte incitante, dar este nevoie de profesionalism și de o serioasă documentare. Uneori acești profesioniști pot fi găsiți mai degrabă în provincie, la Cluj, Tg. Mureș sau Timișoara: aceștia dau știri și realizează documentare ce nu sunt transmise de către televiziunile din București, nici de către cele publice, nici de către cele private. Alteori valorile culturale ale maghiarilor pot fi prezentate chiar în emisiunile românești, cum a fost, de pildă, o emisiune despre localitatea Rimetea (Trascău) din județul Alba, ce are o populație maghiară de peste 85%.

*

După încheierea Târgului de carte *Gaudeamus*, am aflat și alte lucruri interesante despre editura Curtea V., dar și despre legăturile sale strânse cu politicienii. Imobilul din str. Ion Mincu în care a funcționat până în iulie 2010, era o clădire monument istoric; patronul editurii s-a străduit încă din 1999 să declaseze clădirea de pe lista monumentelor și să dobândească folosință gratuită pentru întreaga clădire, dar nu a reușit, fiind

constrâns astfel să-și găsească un alt sediu. În această acțiune a fost ajutat de Béla M., după cum mi-a destăinuit o persoană foarte importantă, lucru pe care nu aveam de unde să-l știu. Totuși citisem pe internet relatările din 2009 ale unui anume Adrian Ci. despre faptul că această editură *nu-și respectă autorii*. Și lui i s-a cerut să nu pretindă daune în urma rezilierii contractului. A avut probleme și Adrian M. cu plata unor drepturi de autor, dar eu credeam că mie nu mi se poate întâmpla așa ceva, de vreme de patroana era unguroaică. Or, tocmai din această cauză mi s-a întâmplat incredibilul.

Mi s-a mai relatat o întâmplare absurdă, asemănătoare oarecum cu a mea, care avusese loc cu ocazia editării romanului *Bunicuța pierdută* a scriitoarei Márta Józsa (născută în anul 1962 la Cluj și emigrată în 1983). Patroana editurii, Irina A., descoperise în carte o referire la *Imnul* poetului Ferenc Kölcsey și nu voia să mai publice cartea; decizia fusese comunicată doar traducătorului. *Imnul*, scris în 22 ianuarie 1823, pus pe muzică de celebrul Ferenc Erkel în 1844, și inclus ulterior în Cartea cu psalmi a cultului reformat, a avut o istorie plină de peripeții. Începe cu versul: *Dumnezeule, binecuvântează-l pe maghiar!* Alături de o poezie a lui Vörösmarty, inclusă și ea în Cartea cu psalmi, precum și de Psalmul 55 al biblicului David (care a inspirat oratoriul *Psalmus Hungaricus* al compozitorului Zoltán Kodály) au fost interzise de către autoritățile române încă din 1923, considerând că “*aduc atingere sentimentelor patriotice ale poporului român*”. Interdicția s-a păstrat și sub comunism. În anul 1989, poezia a devenit imnul național al Ungariei.

Am depistat în romanul cu caracter autobiografic al Mártei Józsa fragmentul buclucaș, aflat la pagina 283. Scriitoarea relatează metoda folosită de către o profesoară pentru a-i învăța pe elevi *Imnul*. Și anume, chema elevii să vină la școală cu o oră mai devreme, apoi “*cerceta cu ochii încremeniți de spaimă să descopere cu mai mult sau mai puțin succes turnătorii ascunși pe coridor, apoi, profitând de faptul că dimineața la șapte și turnătorii sunt somnoroși, iar conducerea la fel, înclina ușa pe dinăuntru și, cu ochii scăldați în lacrimi (emoționată, și pe bună dreptate, de propriul său*

curaj) ne învăța Imnul. De pildă și eu aș fi putut să-l învăț acolo, dacă nu mi-ar fi fost băgat cu forța în cap acasă, de când eram mică. Pe vremea aceea copiii români dormeau și nici nu bănuiau ce făceam noi”.

Scandalul iscat de patroană era neîntemeiat din cel puțin două motive. Unul dintre motive ar fi acela că se ridicase interdicția asupra celor trei psalmi, Episcopia Reformată a Ardealului incluzându-le în ediția din 1999 a Cărții cu psalmi. Pe de altă parte, nu cred că știe vreun român că *Imnul* a fost o poezie interzisă; nu apărea nici numele autorului. Sau poate a intervenit traducătorul, eliminându-i numele. Nu am date despre felul în care s-a aplanat conflictul, dar cartea a apărut totuși și a fost lansată la Bookfest în anul 2011.

Nu același “noroc” am avut și eu. O fi cântărit în balanță și faptul că am scris pe larg despre psalmii pe care nu-i iubeau nici autoritățile române și nici patroana?

An greu pentru editură: a avut de luptat cu mai mulți *dușmani*! Victoria cea mai strălucită a repurtat-o cu mine. Bravo!

*

Pe la începutul lunii decembrie, la cercul cultural Koós de la Calvineum a participat o persoană importantă de la Ambasada Ungariei; era interesată de cartea mea. Știa și suficient de bine românește încât să o poată citi. După vreo săptămână-două, probabil că în urma unor convorbiri cu patronii de la Curtea V. și cu politicieni ai UDMR-ului, mi-a sugerat să abandonez istoria recentă a maghiarilor și să mă limitez să public doar un album cu clădirile comunității, sau despre pictorul Barabás (?!); dar pentru moment, ar fi dorit mai multe exemplare din cartea ce abia apăruse. I-am mulțumit pentru sfaturi. Oare chiar nu știa ce cheltuieli enorme ar implica publicarea unui album cu fotografii de bună calitate ? Și unde aș fi găsit un sponsor? Despre asta nu mi-a dat nicio idee.

2012: Linșaj mediatic

Pe la mijlocul lui ianuarie s-a transmis la televiziunea publică o infimă parte din interviul acordat emisiunii în limba maghiară, interviu la care am mai făcut referire.

O altă lansare a cărții a avut loc la Calvineum, pe la începutul lunii februarie, pe un viscol cumplit. Întrunirea nu mai putea fi anulată și credeam că nu vor veni mai mult de 4-5 persoane. Surpriză însă! Au venit chiar persoane care niciodată nu trecuseră pe la acest foarte modest cerc cultural; fuseseră trimiși și doi reprezentanți ai UDMR-ului: medicul stomatolog Andrei K., consilier la Ministerul Sănătății, și publicistul István Zs., fost șef al Oficiului pentru Minorități din cadrul Guvernului român.

László Sz., ziarist timp de decenii la cotidianul maghiar din București, își pregătise discursul menit să-mi desființeze cartea. Principale sale acuzații se concentrau pe faptul că nu am dat suficiente nume de sportivi și ziariști, două domenii de activitate care îl interesau în mod deosebit. Despre cutare ziarist, colegul său de breaslă, doar atât am avut de scris, ignorându-i meritele?, dar despre cutare? și cutare? și marile glorii sportive?

Cum eu nu am o părere tocmai bună despre reprezentanții acestor domenii de activitate, nu înțelegeam motivul pentru care ar fi trebuit să fiu în consonanță cu părerile sale și să înșir zeci de nume maghiare, total necunoscute românilor, cu câteva excepții. În carte menționasem un singur sportiv, pe Imre (Emerich) Jenei; echipa Steaua, antrenată de el, a atins cea mai importantă victorie a fotbalului românesc: câștigarea Cupei Campionilor Europeni în 1986. Membrii echipei au fost răsplătiți regește; oricum fotbaliștii au avut un statut privilegiat atât în regimul comunist, cât și în cel postdecembrist. În 1998, Jenei a primit gradul de general de armată.

Oricât de scandalos le-ar părea unora, sportul de performanță și fotbalul erau domenii care nu mă interesau chiar deloc. Nu înțeleg de ce m-ar interesa faptul că un sportiv a mai dat un gol, a mai câștigat o partidă de tenis sau și-a întrecut adversarul cu o zecime de secundă sau cu un centimetru la nu știu ce sport. Mi se părea absurd ca o țară săracă să inves-

tească anual zeci de milioane de euro în sport, atâta vreme cât mii de tineri intelectuali capabili, umiliți prin salarii derizorii, își luau lumea în cap, în speranța găsirii aiurea a unui trai decent, speranță, care de cele mai multe ori, nici măcar nu se împlinea.

Competițiile sportive au devenit demult o adevărată industrie a divertismentului; zguduite de tot mai mari scandaluri de corupție, ele aduc îmbogățirea exagerată a câtorva, dar niciodată nu vor scoate o țară din sărăcie și înapoiere. Poporului i se oferă circ, dar nu și pâine. Iată, spre exemplu, valoarea premiilor acordate sportivilor medaliați la Jocurile Olimpice din anul 2012: s-au oferit 16 autoturisme din partea sponsorului Renault România și cinci milioane de euro din partea Guvernului român, după cum urmează: 35.000 euro pentru medalia de aur, 28.000 euro pentru medalia de argint și 21.000 euro pentru cea de bronz. Aceste sume puteau fi dublate la propunerea Comitetului Olimpic, lucru care s-a și întâmplat de fiecare dată. În goană după popularitate și voturi la alegeri, mulți primari sau directori de întreprinderi de stat falimentare găseau bani foarte mulți pentru sportivi, dar nu și pentru grădinițe, școli sau spitale. Zelul unora este atât de mare, încât în 2012, primarul Capitalei declara că intenționează să asigure din bani publici bugetul echipei feminine de handbal din Râmnicu Vâlcea!

În decembrie 2015, echipa națională feminină de handbal a câștigat o medalie de bronz. Jucătoarele s-au bucurat de atenția ieșită din comun din partea noului prim-ministru tehnocrat, primind fiecare echivalentul a peste 13.000 de euro, ceea ce a stârnit revolta celorlalți sportivi, răsplătiți cu mult mai puțini bani la competiții mai importante.

“Meseria” de sportiv de performanță a devenit chiar mai rentabilă decât cea de parlamentar, datorită numeroaselor privilegii sfidătoare pe care le primesc aceștia. După retragerea din activitate, statul român acordă sportivilor de performanță o rentă viageră lunară de cca. 1.700 Euro, indiferent de existența unor alte venituri, în condițiile în care salariul mediu net pe economie nu depășea 600 euro în 2016.

Nu la fel de generos sunt răsplătiți și elevii olimpici, poate pentru că ei nu sunt protagoniștii emisiunilor de divertisment și încă nu s-a găsit nimeni să facă un ciclu de emisiuni despre valorile potențiale ale României. După ce ani de zile au fost ignorați atât de autorități, cât și de sponsori, în ultimii ani, scotocindu-se după mărunțiș, Ministerul Educației le-a acordat sume mai mult decât modeste, ba chiar meschine, dacă le comparăm cu cele oferite sportivilor. Astfel, pentru medalia de aur și punctaj maxim, au primit 12.180 lei (cca. 2.700 euro), pentru premiul I: 9.430 lei, pentru premiul al II-lea: 8.080 lei, pentru premiul al III-lea: 5.770 lei, iar pentru mențiune: 3.940 lei. Primea un premiu în bani și profesorul care i-a pregătit, *“în cuantumul cel mai mare prevăzut pentru unul din elevii premiați”*. Totuși, mai sunt și alte concursuri, în care elevii geniali ai României, nevoiți să-și cerșească banii de transport către competițiile internaționale, după cum observa un ziarist, *încă mai speră în lupta împotriva mizeriei provocate de lăcomia umană*.

Într-un climat favorabil, acești tineri ar putea schimba destinul unei țări, dar recrutarea creierelor nu i-a interesat niciodată pe guvernanții români.

Dar și alți participanți la lansare se grăbeau să-mi găsească nod în papură. Dr. András K., care mai vizitase o singură dată Calvineum-ul, și anume în ajunul alegerilor, îmi citea muștrător rândurile referitoare la Attila V., iar publicistul István Zs. susținea că articolele din ziar nu constituie izvoare istorice și ultimul capitol nu are ce căuta în carte. Nu s-a lăsat mai prejos nici preotul Laszló B., care mă avertiza: *Va citi și arhiepiscopul catolic de București ce ați scris despre ei! Ce veți face atunci?!*

Pastorul Béla Zs., cel care găzduia dezbaterile, a încercat să potolească spiritele și a declarat că trebuie să ne intereseze pe toți ce fac politicienii pe care îi votăm, deoarece de ei depinde viitorul copiilor noștri.

Béla Sz., un modest fost angajat al Curții de Conturi, nu reușise să ia cuvântul, dar i-a transmis pastorului o scrisoare electronică, cu rugămintea de a o redirecționa către mine, ceea ce acesta a și făcut. Béla Sz. m-a sunat în ziua următoare, dorind să afle opinia mea despre cele scrise. Doar că eu

nu primisem niciun e-mail; astfel, din nou, dispărea în mod misterios un e-mail, de data aceasta unul transmis către mine.

Se activase *ordinul secret pe unitate*?

Mă aflu chiar în fața calculatorului și l-am rugat să-mi transmită în direct scrisoarea.

Iată conținutul aproape integral al scrisorii: *“Preastimate Domnule Pastor! Am impresia că în multe cazuri criticile la adresa cărții au fost dominate de patimă și de orgolii rănite. Mesajul cărții îl văd în intenția autoarei de a evidenția integrarea socială și viața maghiarimii în diferite perioade istorice și în niciun caz biografia unor persoane publice; nici nu îi putem pretinde autoarei să cunoască și să comunice biografia amănunțită a persoanelor publice sau a sportivilor de performanță. De aceea, pentru mine este de neînțeles atacul vehement al lui László Sz. la ultimul capitol al cărții, cel referitor la perioada postdecembristă. Am impresia că referirile la reprezentanții politici nu sunt pe placul unora și deranjează, însă asumarea rolului politic, felul în care sunt transpuse în realitate drepturile minorităților sunt tot atâtea motive de îngrijorare pentru maghiari.*

Scriu aceste rânduri deoarece nu consider demn raportul dintre cuvintele de apreciere și cele critice, luând în considerare toată munca depusă pentru strângerea datelor necesare, prelucrarea lor, și, nu în ultimul rând, dificultățile legate de publicarea cărții; toate aceste lucruri au presupus timp și efort, și au făcut posibilă apariția unei asemenea cărți cu o viziune atotcuprinzătoare, care, după cunoștințele mele, este prima de acest fel.

După părerea mea, autoarea merită toată lauda.

Aș vrea să subliniez în ce constă importanța cărții:

- Oferă o imagine de ansamblu despre destinul maghiarilor ca minoritate de la începuturi până în zilele noastre, și chiar dacă, potrivit titlului este vorba de maghiarii bucureșteni, nu se limitează doar la București, acolo unde iau naștere deciziile politice, ci sesizează repercusiunile acestei politici atât în Vechiul Regat, cât și în viața maghiarilor din Ardeal. Se fac referiri la multe instituții, la viața și activitatea personalităților publice

maghiare, autoarea străduindu-se să schițeze o imagine cât mai veridică a evenimentelor din perioada respectivă.

- Consider o opțiune fericită faptul că lucrarea a apărut în limba română, dând astfel posibilitatea publicului român să cunoască situația maghiarimii, știut fiind faptul că politica românească față de minorități – atât în trecut, cât și în prezent – se caracterizează prin dezinformare și ocultarea evenimentelor reale.

- Aș evidenția în mod deosebit faptul că autoarea a avut curajul să abordeze probleme sensibile, să evoce atrocitățile împotriva maghiarilor, tendințele de românizare forțată, evidente în folosirea limbii materne și în domeniul învățământului. Aceeași atitudine curajoasă a avut în scrierea ultimelor două capitole – perioada comunistă și postdecembristă – deoarece referirile la unele persoane publice puteau provoca nemulțumiri. Prin urmare, se poate concluziona că pe baza materialului pe care l-a avut la dispoziție, autoarea comunică propria sa viziune și în niciun caz nu este o carte scrisă la comandă.

- Consider inspirat subtitlul pentru perioada comunistă: “Mărire și decădere în umbra puterii”, perioadă care, inițial, dăduse speranțe maghiarilor, repede frânte prin măsurile represive luate după evenimentele din 1956, apoi cele din epoca Ceaușescu, prin tendințele de lichidare a maghiarilor. După opinia mea, același subtitlu ar fi fost foarte potrivit și pentru perioada postcomunistă, deoarece și acum ne aflăm în umbra puterii, dar, în vreme ce în perioada comunistă personalitățile publice nu aveau alternativă, astăzi se oferă alternativa de a rămâne în opoziție. Calea aleasă a fost însă mereu de complicitate cu puterea, iar lupta pentru drepturile minorităților se manifestă zgomotos de obicei doar înaintea alegerilor..., dovadă jalnică de sprijin al unui sistem de putere corupt.

- În ultimul capitol se pune marea întrebare: “Va mai exista un mâine?”. Dacă ne referim la maghiarimea bucureșteană, nu putem fi prea optimiști potrivit ultimelor date statistice. Rămâne marea întrebare: “până când există un mâine?” pentru maghiarii din România, mai ales în situația în

care nu există o deschidere pentru reprezentarea unitară a intereselor, Uniunea divizându-se.

- *Subliniez ca merit deosebit tonul curajos și critic totodată din ultimul capitol, atunci când se referă la probleme actuale (căci mulți tac de frică sau din interes), atitudine care ne influențează și viitorul*".

*

Spre sfârșitul lui februarie, după mai multe ezitări, am avut proasta inspirație să-i răspund în scris lui László Sz., în speranța că, dacă totuși va exista o a doua ediție, îmi va putea furniza câteva date utile; trăise doar o viață întreagă în viesparul presei. Scrisoarea i-am înmânat-o soției sale, la Calvineum, înaintea slujbei de duminică. El nu venise, iar în duminica precedentă nu fusesem eu.

Redau textul aproape integral al scrisorii: "*Stimate Domnule L. Sz., sunt convinsă că știți multe lucruri despre maghiarii bucureșteni, lucruri pe care eu nu le știu. Totuși, rămân cu impresia că ați cam exagerat cu critici prea puțin întemeiate la adresa mea.*

Nu m-am supărat, deoarece presupun că ați fost de bună-credință.

În principiu, sunt de acord că ar fi fost bine să mai adaug câteva fraze ici și colo despre unii sau despre alții, cu precădere despre performanțele unor intelectuali din învățământul superior sau din cercetare.

Ignorați însă faptul că nici Dvs., nici distinșii Dvs. colegi și prieteni pe care i-ați amintit n-au scris articole de sinteză despre aceste personalități: profesori universitari, medici, ingineri, arhitecți, economiști, informaticieni, artiști, regizori, editori, redactori, fie și sportivi, și nici despre emisiunile radio-TV.

Nu pot fi găsite nici în publicațiile editate de Asociația Petőfi, mulți nu se regăsesc nici măcar în Ki Kicsoda 2010, deși există o filială locală a UDMR-ului, care ar trebui să fie interesată de acest lucru. Deci, practic, nu am avut o bază de date de la care să pornesc într-o asemenea analiză.

Iolanda B. apare în Wikipedia cu tată român și bănuiesc că în actele oficiale are întreg numele românizat, ca și mulți alți maghiari. Apoi femeile

sunt, practic, de nedepistat, dacă sunt căsătorite cu români. E adevărat că am auzit de ea, dar am omis-o... Deși performanțele sportive nu intră în criteriile mele valorice, în carte ar putea exista o frază care să menționeze toți recordmanii maghiari din sport care locuiesc în București. M-am ferit, în general, să fac liste cu nume de maghiari, lista lui Demény fiind o excepție.

De-a lungul anilor, am contactat telefonic sau direct mai multe persoane publice. Câteva s-au comportat de-a dreptul straniu, ca să mă exprim eufemistic. De-altminteri am avut parte de surprize foarte neplăcute din partea maghiarilor, încât nu o dată mi-a crăpat obrazul de rușinea lor atunci când românii, aflând de pățaniile mele, m-au întrebat: "Ăștia sunt maghiarii tăi?".

Deci, mi-a cam pierit curajul și disponibilitatea de a mai face ceva.

A nu scrie despre maghiarii bucureșteni este mult mai simplu și are cauze multiple. Dar, în esență, știți poate mai bine decât mine că nu se recomandă să scrii despre astfel de lucruri, pentru că te poți trezi cu fel de fel de surprize neplăcute, și atunci nimeni nu-ți mai sare în ajutor. Dimpotrivă.

De pildă acum, am impresia că îmi sunt supravegheate e-mail-urile.

Poate greșesc și vă rog să mă corecți.

Orice impresie, sugestie, critică etc. sunt binevenite; le înțeleg și pe cele izvorâte din orgoliu sau frustrări.

Teoretic, lucrurile s-ar mai putea îndrepta.

Dar, sinceră să fiu, nu cred că va mai apărea o altă ediție, în lipsa unei oferte din partea vreunei edituri. Iar eu nu mai vreau să trec prin ce am trecut. De fapt, lipsa de solidaritate a maghiarilor spune mult despre caracterul lor.

Pentru orice eventualitate, dacă doriți, puteți să-mi furnizați următoarele informații, (însoțite, eventual, de trimiteri bibliografice) despre:

- numărul special al *Romániai Magyar Szó* din 22 decembrie 1989 (colecțiile nu păstrează acest număr);
- informații despre calitatea de colaboratori ai Securității: pastorul Zoltán Z.-A etc., dezvăluiri apărute de altminteri și în presa maghiară;
- informații despre maghiarii din Ministerul de Externe și diplomație, eventual și din fostul Minister al Comerțului Exterior;

- performanțele unor artiști și regizori. Știți ceva despre Alice Barb și fratele ei?
- performanțele unor sportivi.
- locul Dvs. în culturismul din România. Pe internet am găsit următoarele: “În România, în perioada 1965-1969, s-au pus bazele culturismului din punct de vedere teoretic și practic, organizatoric și competițional, anul 1966 marcând începutul unei noi etape în viața culturismului, când se organizează sub egida Federației Române de Haltere /.../. La 24 martie 1970, Biroul Consiliului Național pentru Educație Fizică și Sport a hotărât ca Federația Română de Haltere să-și schimbe denumirea în Federația Română de Haltere și Culturism (F.R.H.C.), pe care a menținut-o până în 1989”.

Și cine știe? Poate luați decizia, ca împreună cu colegii Dvs., să editați măcar un *Ki Kicsoda bukesti magyarok*. Ar trebui tradus și în limba română pentru că ungurii știu românește, dar românii nu, în covârșitoarea lor majoritate”.

Răspunsul său a luat forma unui pamflet publicat pe la mijlocul lui martie în *Új Magyar Szó*, sub titlul *Recenzie-surogat*, în care realitatea a fost înlocuită cu un dialog imaginar. Articolul său trebuie să fi fost, fără îndoială, o comandă politică. La începutul articolului, mărturisea că titlul și mai ales subtitlul cărții i-au trezit un interes ieșit din comun și spera că va citi un studiu aprofundat și nu o “însăilare”. Deoarece nu este istoric decât pe jumătate (s-a ocupat cândva de istoria diplomației), refuzase să recenzeze cartea. A citit-o totuși “cu atenție” și și-a exprimat “sincer” opiniile. L-a revoltat faptul că nu aș fi menționat mari personalități care se bucură de o apreciere deosebită: cercetători, profesori universitari, medici, arhitecți, ziariști, reporteri radio-TV, precum și sportivi sau antrenori de renume mondial: Károlyi Béla, Károlyi Gyöngyvér-Márta, Balázs Jolán, Sötér János, Birtalan István, Udron Jozefina, Nagy Irén.

Doar că doi dintre *marii* sportivi menționați de László Sz. erau de fapt niște iluștri necunoscuți, iar soții Károlyi nu erau din București.

S-a simțit *lovit drept în inimă* de faptul că am desconsiderat performanțele atletei Balázs Jolán (al cărei nume, culmea, l-am și românizat!).

Afirmația că am auzit de ea, dar n-am considerat necesar s-o menționez, iar – la o eventuală altă ediție – aș fi dispusă doar să enumer într-o propoziție (*una singură!*) mai mulți sportivi, l-a adus în pragul isteriei: *“Iată vorbe care dau de gândit. Ce oglindesc? Superficialitate? Îngâmfare? Malițiozitate? Lipsa cunoștințelor de specialitate?”* Dar cea mai crasă dovadă de superficialitate ar consta în faptul că nu cunosc date esențiale despre culturism (domeniu de care L. Sz. s-a ocupat intens), și m-am informat de pe internet, în loc să mă documentez din *Enciclopedia sportului românesc* în patru volume. *“Oare și pentru redactarea cărții s-a documentat în primul rând de pe internet?”*, se întreba ziaristul pentru care calculatorul a rămas o mare necunoscută.

Avalanșa de acuze a continuat: *“Dar ce valori aveți? Să săriți la gâtul altora? Ce vă interesează? Teoria nebuloasei de pe Andromeda?”* Apoi a concluzionat: *“Fusesem naiv să cred că această carte voluminoasă despre maghiarii bucureșteni va prezenta în câteva rânduri cercetători științifici de origine maghiară, artiști, profesori, sportivi... Dar, după cum reiese din rândurile citate mai sus, cartea denotă doar o jignitoare apatie și indiferență... Văzând atâta desconsiderare din partea autoarei, mă bucur că n-am acceptat să fac recenzie cărții. Pe timpuri, în loc de cafea se bea un surogat făcut din ovăz, și numit, în batjocoră, nechezol. Acum am scris și eu ceva asemănător, o recenzie-surogat. Îmi cer iertare cititorilor dacă au rămas cu o senzație amară în gură, și eu am avut aceeași senzație la citirea scrisorii”*.

Mi-a aplicat și o “sanctiune” suplimentară, inversând numele și prenumele meu, așa cum procedasem și eu în carte. Era revoltat totodată că abia după trei săptămâni i-am dat un răspuns la cele discutate în cadrul cercului, și încă în română, ca și cum aș fi avut vreo obligație să port corespondență cu el, și, în mod obligatoriu, doar în maghiară.

*

Totuși, alți cititori sau recenzenți au fost de-a dreptul entuziasmați de carte. Alexandru Sk., redactor la editura Humanitas, a citit-o într-o noapte; a fost atât de încântat, încât mi-a promis că mă va prezenta

istoricului Neagu Djuvara cu care colaborase. Deocamdată era extrem de ocupat, având termene strânse de predare a unor lucrări. Între timp, discutând despre cartea mea cu Irina A., patroana editurii Curtea V., cu care se afla în relații de strânsă prietenie, a uitat de promisiune.

La fel de entuziasmat a fost și Marian P. de la Facultatea de Ziaristică.

Au apărut și alte două recenzii ale unor maghiari. Prima a fost semnată de Attila Sánta în gazeta *Moldvai Magyarország* (nr. 8, 2012), sub titlul *O carte obiectivă despre asimilare și omogenizare*. Considera cartea o *“lucrare fundamentală despre maghiarii bucureșteni...”*, precizând de la bun început că *“nu am mai întâlnit o lucrare atât atotcuprinzătoare, bine documentată și limpede redactată”*. Chiar dacă autoarea devine mai subiectivă în aprecierile sale despre politica și cultura maghiară actuală din București, *“să arunce primul piatra cel care poate sta departe de politica actuală”*. Această carte, mai afirmă recenzentul, *“ar trebui să devină lectură obligatorie pentru toți acei maghiari din Regat care suferă de complexul de inferioritate, dar și pentru românii care suferă de complexul de superioritate, căci din carte reiese că mai multe mari personalități ale culturii române au fost maghiari care au contribuit la dezvoltarea culturii române”*.

O altă recenzie a publicat ziarista Eva Galambos, însă ceva mai târziu. Am cunoscut-o în perioada când luasem decizia să scriu a doua ediție a cărții. Căutam date despre evreii bucureșteni, deoarece datele strânse până atunci mi se păreau insuficiente. Esteticianul Ion Ianoși mi-a fost profesor la Universitate, iar eseurile Marianeii Șora le citisem cu mulți ani în urmă, pe vremea când predam literatură română la liceu; mult mai târziu am aflat că cei doi erau vorbitori de limbă maghiară. Am mai găsit din pură întâmplare la Biblioteca Metropolitană memoriile lui Egon Blatt. După ce Lya Benjamin m-a informat că există o listă cu toți evreii recenzați în 1838, m-am grăbit să consult această listă la biblioteca Centrului evreiesc de pe strada Mămulari. Nu am descoperit însă niciun nume maghiar, deci nici pe Wilczek, presupusul anticar evreu, proprietar al Hotelului Stadt Pesth de pe Calea Victoriei, construit pe la jumătatea sec. al XIX-lea; era posibil să nu

se fi stabilit încă în oraș. Deși materialul catagrafiei se află la Arhivele Statului, fiind scris de mână (în alfabet chirilic), nu reușisem să-l descifrez.

Dorind să consult și cărțile scrise despre Bucureștiul evreiesc, mi s-a pus la dispoziție doar o ediție englezească a cărții *Istorie și imagini din Bucureștiul evreiesc*, mai degrabă un album despre clădiri și personalități ale comunității evreiești; fotograful era maghiar după nume: Árpád Harangozó. Am reținut și numele medicului Hugo Seligman: publicase articole și în gazetele maghiare bucureștene.

Eram destul de dezamăgită de rezultatul căutărilor mele. Am fost sfătuită să mă adresez ziaristei Eva Galambos, de la care am primit, într-adevăr, câteva nume mai importante. Printre acestea, poeta și traducătoarea Éva Lendvay, una dintre fiicele cunoscutului scriitor Ferenc Szemlér; poeta își găsisse un ultim adăpost la Căminul evreiesc din București. Recenzia Evei Galambos despre prima ediție a cărții mele a apărut în 22 mai 2013, în *Revista Baabel*. Iată câteva dintre aprecierile sale: cartea nu este “rodul unor viziuni personale, ci al unei documentări temeinice, al sutelor de ore petrecute în arhive, biblioteci, arhive personale, amintiri. Nu știu dacă cineva a mai scris o asemenea lucrare - nu numai despre maghiari, ci și despre alte minorități din București - dar această carte ar trebui să servească drept model. Istoria, prezentată de Hilda Hencz, nu mai este atât de idilică, cum au relatat persoanele intervievate în culegerea lui Zoltán Rostás. Este, într-adevăr o istorie”. /.../. Primul război mondial care a pus cele două țări în două tabere opuse, apoi sfârșitul războiului, formarea României Mari au fost elemente care au influențat negativ situația maghiarilor din București. Li s-au confiscat clădirile, bisericile, școlile și numai o parte dintre ele au fost date înapoi, aveau o serie de interdicții, nu mai trăiau în acea atmosferă liberală din secolul precedent. Cel de-al doilea război mondial și perioada comunistă, mai ales ceașistă - care a încercat, prin deplasări de populație, românizarea regiunilor, a orașelor locuite majoritar de maghiari - au determinat plecarea în număr mare a maghiarilor din România, inclusiv din București. Perioada de după 1989 a asigurat din nou drepturi extinse minorităților dar, ca să zicem așa, răul fusese făcut.

Minoritatea maghiară din București descrește an de an. Chiar dacă maghiarii nu se mută în Ungaria, se duc în orașele din Ardeal cu o populație masivă maghiară. Dar comunitatea maghiară nu a fost afectată numai de factori externi, relevă autoarea, ci și de conflictele interne de ordin social, politic și religios. În decursul timpului, ele au fost profunde și au schimbat structura populației maghiare... Un capitol foarte interesant este cel care enumeră personalitățile comunității maghiare care au contribuit nu numai la crearea de valori pentru propria minoritate, ci și pentru populația majoritară românească, oameni de știință, de cultură, cunoscuți și recunoscuți și în mediul românesc și care consideră drept cea mai bună soluție dubla lor identitate...”

*

În primăvară, Biblioteca Metropolitană mi-a scanat cele două cărți, întâi *Bibliografia...*, iar ceva mai târziu și istoria maghiarilor bucureșteni, și le-a postat pe *site*-ul său, în format pdf. De-acum puteau fi citite de către oricine reușea să le depisteze. Inițial, se depistau mai greu, deoarece trebuiau căutate pe *site*-ul editurii Bibliotecii Metropolitane, or aproape nimeni nu știa nimic despre existența acestei edituri, așa cum n-am știut nici eu până în anul 2010. Acum se accesează mai ușor.

*

Am fost ignorată constant de către colectivul de profesori de la liceul maghiar, atitudine care a rămas o adevărată enigmă pentru mine până astăzi. În timp ce pregăteam bibliografia descriptivă a publicațiilor maghiare, am discutat telefonic în câteva rânduri cu profesorul de chimie de la liceu, rugându-l să-mi dea câteva indicații tehnice pentru a reuși să caut în bazele de date online ale Bibliotecii Széchényi. Am discutat și cu mama acestuia, Gabriella Cs., cerându-i informații despre soarta publicațiilor pentru copii pe care le redactase cu câțiva ani în urmă. Nu am reușit să aflu nimic de la niciunul.

Nu fusesem niciodată invitată la liceu, deși sponsorul primei mele cărți bilingve donase școlii mai multe exemplare, iar eu îmi publicasem deja a doua carte ce includea cea mai documentată istorie a școlii maghiare din București. Avusesem o tentativă eșuată de a merge la liceu. În acest scop, am contactat-o pe Ágnes Ö., dar a refuzat să se implice. Invitația totuși a sosit în primăvara anului 2012, la circa o jumătate de an de la apariția cărții *Bucureștiul maghiar*. Întâlnirea a avut loc într-o sală minusculă, în fața a vreo 15 elevi; dintre cadrele didactice venise doar Ágnes Ö. și Rudolf P., fostul director al școlii; acesta mi-a declarat că am avut mare curaj scriind această carte. Același lucru mi-l spusese și profesorul de chimie. Atât și nimic mai mult, nicio implicare de niciun fel.

Știau ei mai multe lucruri concrete decât mine despre ce este voie și ce nu este voie să scrii despre istoria maghiarilor? Cu siguranță!

Eu trăiam cu iluzia că este suficient să fii onest și să dorești cu ardoare să descoperi adevărul, chiar dacă acesta este incomod, apoi ai libertate absolută de a face cunoscut rezultatul cercetărilor tale.

*

Într-o atmosferă total diferită a avut loc întâlnirea, apoi colaborarea mea cu istoricul Lucian Boia, profesor universitar cu numeroase cărți publicate, traduse în mai multe limbi, renumit pentru atitudinea sa nonconformistă în interpretarea istoriei românilor. Inițial, intenționasem doar să-i semnalez apariția cărții mele despre maghiari, deoarece citisem despre interesul său față de limba maghiară în cartea lui Avram P. Todor, publicată la editura Kriterion în 1983. Am ezitat mai multe luni până să îndrăznesc să-l abordez și, dacă nu l-aș fi găsit în cartea de telefon, această întâlnire nu ar fi avut loc niciodată. Receptivitatea sa, lipsa totală de aroganță sau dispreț față de ceilalți, atitudini de care mă izbisem adesea până atunci, m-au impresionat. Încă nu bănuiam rolul pe care îl va juca în cunoașterea numelui meu de către cititorii români prin includerea cărții mele despre *Bucureștiul maghiar* în bibliografia unor extrem de citite cărți ale sale. Și

nici nu aş putut anticipa rolul său hotărâtor în apariția ediției a doua a *Bucureștiului maghiar*.

După ce am citit interviul său cu istoricul Eugen Stancu, publicat sub titlul *Istoriile mele*, mi-am dar seama că, în sfârșit, întâlnisem omul providențial, lipsit de prejudecăți, dispus să accepte diversitatea de opinii. Concepția sa despre felul în care se scrie istorie este total diferită de aceea a confracților săi, dar și a multor români, din această cauză nu era scutit de atacuri furibunde: “...în istorie sunt atâtea perspective posibile, atâtea scenarii, atâtea interpretări, încât ar fi pur și simplu penibil să cauți să-ți impui punctul de vedere... Istoria se remarcă tocmai prin diversitate și asta ar trebui să înțeleagă oamenii, pentru că, în general, ei nu vor să înțeleagă asta. Vor un grad de siguranță și e de înțeles că vor să afle ceva precis din istorie. Din păcate, istoria refuză să dea asemenea verdicte simple și definitive. Sigur, dacă vrei să faci educație patriotică, e foarte bine, dar la nivelul mai elevat al istoriei nu faci educație patriotică și nu faci educație de nici un fel. Istoria este un domeniu intelectual unde trebuie să cauți, să-ți pui întrebări, să cauți răspunsuri. Să cauți răspunsuri la nesfârșit: asta este istoria!”.

*

Cu prilejul vernisajului unei expoziții la Institutul Cultural Ungar, am fost abordată de Márta F., responsabilă cu activitățile culturale ale Institutului. Deși nu știa românește decât foarte puțin, s-a arătat extrem de interesată de cartea mea și căuta o soluție pentru a fi tradusă; găsisse și un potențial sponsor. I-am mărturisit că deocamdată nu doream traducerea ediției apărute în anul precedent, deoarece făcusem descoperiri extrem de interesante despre maghiarii bucureșteni și mă decisesem să public o a doua ediție.

Deocamdată eram în faza căutărilor febrile.

Până de curând nu prea mă interesase istoria Bucureștiului, decât în măsura în care existau referiri la maghiari. Cercetasem prea puțin sursele românești, poate și pentru că informațiile despre maghiari erau extrem de puține în cele câteva istorii consultate (N. Iorga, Constantin C. Giurescu

ș.a.), precum și în *Cronologia Bucureștilor* (1459-1989) a lui Gh. Parusi. Pe de altă parte, maghiarii care au scris despre București au ignorat sursele românești.

Din 2012, am început să citesc destul de sistematic zeci de monografii, ghiduri și cărți de adrese ale Bucureștiului, dar și memoriile unor personalități românești. Am extins cercetările prin studierea istoriei învățământului medicinei umane și veterinare sau istoriei farmaciei, dar și cărți despre destinul fostei nomenclaturi comuniste. Am avut astfel revelația importanței surselor românești. Deși informațiile despre cea mai numeroasă comunitate de străini continuau să rămână dezamăgitor de puține, câteva s-au dovedit de o valoare cu totul specială, deoarece aruncau o lumină nouă asupra elitei intelectuale, economice și politice maghiare, chiar dacă numele maghiare erau aproape toate românizate și se evita precizarea etniei. Această elită era aproape necunoscută până acum, sursele maghiare limitându-se doar la menționarea câtorva nume.

Într-una dintre aceste istorii ale orașului am dat peste fotografia *casei croitorului Török*, casă menționată și în prima ediție a cărții mele, de altminteri. Nu era o casă oarecare cum crezusem până atunci, ci o casă de raport - probabil prima casă de raport din București - și una din puținele clădiri cu două etaje de la acea dată. Fusesse ridicată prin anul 1855, și se afla la intersecția Căii Victoriei (Podul Mogoșoaiei) cu strada Câmpineanu (fostă Știrbei), în fosta Piața a Teatrului cel Mare. Török, proprietarul imobilului, închiria apartamente și spații comerciale elegante. Unul dintre chiriașii săi de vază a fost Clubul Român, club aristocratic, inaugurat pe 21 noiembrie 1856 de către prințul Dimitrie Ghica, prefectul Poliției. Printre președinții clubului s-a numărat arhitectul și politicianul Al. Orăscu. După o lună, în 19 decembrie 1856, s-a mutat în clădire și cofetăria Fialkowski, frecventată de toată protipendada vremii; primul anunț al acestei mutări apărea în *Vestitorul românesc*, datarea făcută de istoricul Potra fiind eronată. Tot în casa Török a locuit scriitorul Nicolae Filimon, în a cărui nuvelă *Nenorocirile unui slujnicar*, scrisă în anul 1861, apăreau pentru prima dată maghiarii ca

personaje literare. Și tot aici, I.L. Caragiale și-a deschis o berărie în 1901; a funcționat doar câteva luni.

Dimensiunile casei Török m-au determinat să am îndoieli cu privire la existența unui croitor ungar atât de bogat și căutam o *dovadă oficială*. Îndoielile mele erau determinate și de afirmația lui George Costescu, care menționa un *arhitect străin Török*, proiectant al casei cu același nume, dar și al vestitului Pasaj Român sau al clădirii ce va adăposti mai târziu magazinele Luvru, toate situate pe Calea Victoriei. Pentru a dezlega acest mister am îndrăznit să apelez la academicianul D. B., care se ocupase de perioada respectivă, și avea o noră ungueroaică. - *Cu certitudine nu era arhitect*, a fost tot ce am reușit să aflu, dar nu era suficient.

Eram încredințată că voi dezlega misterul casei Török dacă reușeam să citesc manuscrisul inginerului Sándor Veress despre *Istoria României*, manuscris aflat la Budapesta, și din care au fost traduse doar câteva pagini referitoare la descrierea Bucureștiului. Speranța mea se baza pe faptul că inginerul fusese contemporan cu croitorul.

La rugămintea Mártei F., András K., directorul nou-numit al Institutului Ungar Balassi, mi-a pus la dispoziție o xerocopie a Istoriei; încă nu fusese informat că figurez pe lista neagră a UDMR-ului. După evacuarea din strada Batiștei, clădirea în care se mutase de curând Institutul fusese obținută cu sprijinul UDMR-ului, după cum aveam să aflu, iar la Institut predă cursuri de limba maghiară Zita E.-V., nora politicianului Attila V.

Din păcate, xerocopia era aproape ilizibilă, chiar studiată cu lupa, astfel că lectura devenise un adevărat calvar. Deși am găsit mai multe lucruri interesante, o frază chiar despre familia Török, fără să i se precizeze meseria, dar și despre statutul avocaților străini, sau despre campania antimaghiară a cotidianului *Românul*, senzația finală a fost cea de profundă frustrare.

Confirmarea existenței croitorului Török a venit abia cu descoperirea numelui și ocupației sale în *Monitorul Principatelor Unite* (nr. 139, 14 iunie 1860). Apoi am extins cercetările, răsfoind registrele de evidență a

cununiilor, botezurilor și deceselor de la Calvineum și de la biserica evanghelică germană. Din pură întâmplare am găsit în aceste registre câteva documente despre Török.

În esență, am dezlegat misterul.

Fiul croitorului, cu prenume identic, a fost membru al Partidului Liberal, membru în Consiliul Municipal și președinte interimar al Consiliului timp de aproape trei luni, din 5 noiembrie 1883 până în 27 ianuarie 1884.

Descoperirea destinului fabulos al familiei Török m-a determinat să iau decizia de a scrie ediția a doua a istoriei maghiarilor bucureșteni. Coperta acestei ediții va reprezenta, de altminteri, o foarte frumoasă fotografie executată de Szathmáry în 1875, fotografie în care apare casa Török în fundal, pe partea stângă.

Se cereau deslușite și alte câteva mistere. Pe cel al *cizmarului ungar Ioji* (diminutivul românizat al prenumelui József) nu am reușit să-l dezleg. Potrivit surselor românești, acesta ar fi construit aproape toată strada Regală (actuala stradă Câmpineanu, fostă Aristide Briand, cuprinsă între strada Academiei și bulevardul Nicolae Bălcescu); însă nu i s-a menționat numele de familie, iar sursele maghiare nu amintesc de niciun cizmar bogat cu nume sau prenumele identic sau asemănător. Sau poate că nici nu era cizmar.

Nu am dezlegat nici misterul lui József Kövesdi, domiciliat pe strada Regală, cel care întocmise actele de cumpărare a unei case pentru Anna Charlotte Szathmáry. Să fi fost acesta misteriosul Ioji? Sau József Czapkai, consulul american de origine maghiară?

Cercetările întreprinse dovedesc că, de fapt, nici nu se poate scrie o istorie adevărată a maghiarilor bucureșteni fără a dezlega zecile de fire încâlcite care o legau de istoria românilor bucureșteni, dar și de istoria altor străini din acest oraș multiethnic, în care, potrivit recensământului din 1899, doar 65,54% erau români. Erau 53.896 de străini, majoritatea austro-ungari (37.884), adică 13,71% din populația Capitalei.

Informații-surpriză despre numărul maghiarilor din București (și nu al austro-ungarilor, ca până acum) se găsesc în recensământul din 1912; datele finale au fost publicate abia în 1995, în volumul de documente aflate în Arhivele Statului, și intitulat *Minorități naționale din România, 1918-1925*, coordonat de Ioan Scurtu și Liviu Boar. Din tabelele de la pagina 646 și următoarele, rezultă că în Capitală erau 341.321 de locuitori, dintre care 243.496 de români, restul fiind cetățeni străini, precum și apatrizi (în special evrei: 39.853 evrei). Dintre cetățenii străini, 28.170 erau maghiari, 3.415 germani etc. Maghiarii erau răspândiți și în alte orașe din Muntenia: 2.902 (Brăila), 2.547 (Craiova), 1.878 (Turnu Severin), 1.437 (Ploiești), 850 (Râmnicu Vâlcea), 800 (Pitești), 749 (Câmpina), 706 (Sinaia) etc., precum și în mai multe comune din mediul rural, cei mai mulți găsindu-se în județul Ilfov: 2.000 de persoane, dar și în județele Vâlcea (1.400), Ialomița (1.300), Brăila, Buzău și Prahova cu câte 1.200 de persoane etc.

Prin extinderea cercetărilor, am găsit primul ghid de conversație multilingv - în zece limbi - în care figurează și limba maghiară (1839), prima carte de medicină veterinară scrisă de un maghiar în limba română și tipărită la București (1842), primul abecedar maghiar (1847) etc. De asemenea, am aflat că primul curs de medicină veterinară, dar și primul curs universitar de oftalmologie au fost ținute de medici maghiari, iar *meșterul ungur Ioji (József) Weltz*, menționat de istoricul N. Iorga, a fost de fapt arhitect. Coroborând sursele românești cu datele oferite de arhivele parohiei calvine, am depistat și alte nume de ingineri, arhitecți, medici umani și veterinari, farmaciști, artiști, începând cu prima jumătate a sec. al XIX-lea. Mai mult decât atât, aceștia nu se aflau doar în București, ci și în cele mai importante orașe din Valahia și Moldova.

Aproape nimic din aceste informații extrem de valoroase nu se găsesc în studiile istoricului Lajos D. consacrate primei jumătăți a secolului al XIX-lea.

*

Mi-a fost imposibil să cercetez registrele parohiei catolice Bărăția, în ciuda mai multor demersuri. Registrele bisericești păstrează ascunse date prețioase despre zeci de intelectuali maghiari și germani, unii dintre ei angajați în căsătorii mixte, începând cu familia arhitectului József Weltz și continuând cu familiile Enderle, Exner sau Czikó din perioada comunistă.

Inițial, am apelat la preotul Cristinel Ț., originar din ceangăime, care îmi citise cartea; mi-a atras atenția că arhiepiscopul catolic de București nu are origini ceangăiești. - *Chiar dacă ar fi ceangău, sper că nu consideră jignitor acest lucru*, i-am replicat eu. Superiorul preotului mi-a cerut să fac o cerere în care să specific numele persoanelor care mă interesează din registrele de decese. Din registrul de nașteri mă interesau în mod special părinții sculptorului George Julian Zolnay, născut în 4 iulie 1862; nu reușisem să-i depistez în Arhivele orașului București.

Cererea mea s-a pierdut, mi s-a spus după vreo două luni. Era nevoie de o altă cerere, dar să fie adresată Arhiepiscopiei. Am renunțat: acolo figuram deja pe lista neagră. Îndrăznisem să scot la lumină informații unice despre școlile și bisericile catolice maghiare din București, dar și din spațiul extracarpatic românesc, date ocluate în articolele apărute în revista *Pro Memoria*, editată de Arhiepiscopie. Revista publicase studiile a doi autori preocupați de istoria bisericilor și școlilor catolice din Moldova și Muntenia, și anume preotul Iosif Gabor (1922-1988) și istoricul Dănuț Doboș (n. 1961) de la Iași. I. Gabor a făcut închisoare politică și nu a publicat nimic în timpul vieții din cele 101 titluri de lucrări pe care le-a scris. În *Pro Memoria* din 2008, i-au apărut fragmente din studiul *Școlile romano-catolice din București* (întocmit în 1975), dar au fost eliminate sau trunchiate informațiile despre școlile maghiare. Situația este oarecum similară și în cazul articolelor lui Dănuț Doboș, care dezinformează prin omisiune în *Școlile catolice din Valahia* (*Pro Memoria*, 2005) și *Despre începuturile școlii catolice din București* (*Pro Memoria*, 2002). “Din lipsă de spațiu”, prezentarea începuturilor școlii catolice s-a oprit la anul 1847. Au fost omise însă toate informațiile despre predarea în limba maghiară, începând din anul 1824,

deși apărea numele maghiarului Lajos Bodor în varianta *Ludovico* Bodor, fără precizarea etniei. La începutul anilor 1840, maghiara era predată de un slovac, după cum aflăm din jurnalul lui S. Ürmösy. Ba mai mult, a apărut chiar și primul abecedar maghiar în 1847, existând și abecedare maghiare aduse din Ungaria.

Consider o mare victorie identificarea școlii catolice de fete de pe fosta stradă Scaune, pe care o considerasem demolată; în *Ghidul Bucureștilor* (1934) strada apărea în spatele spitalului Colțea. Grație citirii unor cărți românești despre istoria Bucureștiului, am aflat că fosta stradă Scaune își schimbase denumirea în perioada interbelică. Școala de fete, inaugurată în 1904, a fost dărâmată curând în urma sistematizării străzii Scaune; s-a construit o altă clădire alături, în 1905, păstrându-se însă vechea adresă. Cu fotografia veche a clădirii în mână, am bătut din nou drumul până în strada Cantacuzino, acolo unde se află și acum fostele clădiri care au aparținut comunității catolice maghiare, vechi de peste un secol: școala de băieți, grădinița și clădirile destinate personalului didactic. Școala de fete se află în fundul curții; clădirea respectivă adăpostise și Inspectoratul școlilor germane și maghiare. Mi s-a permis să intru în clădirea spațioasă și am admirat impresionanta sală de festivități, folosită acum ca amfiteatru de către studenții de la Medicină.

Însemnul de *Monument istoric* nu apare pe niciuna dintre fostele clădiri ale catolicilor maghiari.

*

Nu puteam considera încheiate cercetările mele fără să fi citit încă o dată cartea pastorului Koós și prima gazetă editată de acesta în 1860. Le puteam găsi la Biblioteca Teleki din Tg. Mureș, ceea ce însemna un nou drum până acolo. Însă demersul meu era întemeiat: în urmă cu aproape 20 de ani știuseseam prea puține lucruri despre maghiarimea bucureșteană. Acum eram convinsă că pot avea mari surprize la o a doua lectură. Notițele erau de mult aruncate. Speram totodată să găsesc și alte publicații, eventual

cartea lui János Molnár despre foștii colaboratori ai Securității din rândurile clerului protestant din România. Presupunerile mele s-au adeverit. Cireașa de pe tort a fost depistarea pastorului reformat Zoltán Z-A. pe lista colaboratorilor Securității. Acest lucru putea explica măcar parțial boicotul său.

2013: Apare *Bucureștiul maghiar*, ediția a II-a

În februarie am finalizat ediția a II-a revizuită și adăugită a cărții *Bucureștiul maghiar*.

În această perioadă am avut o convorbire telefonică cu profesorul Lucian Boia cu privire la noutățile pe care le aduc în această ediție. S-a oferit imediat să-mi fie referent științific. În momentul respectiv încă nu știam că voi avea nevoie de un referent științific, deoarece, în principiu, editurile nu pun condiția existenței acestuia pentru cărțile apărute pe cheltuiala autorului.

Aș fi avut mare nevoie însă de un redactor de carte, chiar dacă ar fi însemnat cheltuieli suplimentare pentru mine și chiar dacă colaborarea cu redactorul de la Curtea V. a fost una cât se poate de nefericită. Am fost însă incapabilă pur și simplu să rezolv această problemă. Singura persoană care cunoștea destul de bine maghiarimea bucureșteană nu avusese timp să-mi citească nici prima ediție; pe de altă parte, specializarea sa era cea de sociolog. Apoi eram convinsă că m-ar fi refuzat în mod direct sau indirect prin amânări repetate, și, după mai multe ezitări, am renunțat să-l solicit.

Foarte repede am realizat că nu aveam nicio șansă de a găsi un sponsor, dar n-a fost ușoară nici găsirea unui editor. Am dat zeci de telefoane și am trimis peste zece scrisori electronice (la care n-am primit niciodată răspuns). Sumele cerute pentru publicare rămăseseră neschimbate. Suma era comunicată imediat la telefon sau după presupuse calcule îndelungate care durau câteva zile: 2.000 de euro (circa 9.000 de lei) pentru 500 de exemplare. În principiu, editorul nu voiau să publice mai puțin de 500 de exemplare, deoarece în realitate tipărea cca. jumătate din tiraj, umflându-și implicit câștigul personal. Deși editorul ar fi trebuit să accepte și distribuția

în librării, recuperarea cheltuielilor era practic, un vis frumos. Unul dintre aceștia, dispus să tipărească un tiraj mic, mi-a pus atâtea condiții în precontract, încât, înspăimântată, am renunțat. Alt editor a fost de acord să tipărească 250 de exemplare cu 6.000 de lei, dar nu accepta distribuția: - *Vă luați Dvs. exemplarele acasă*, m-a sfătuit. Spunându-mi că am recomanda istoricului Lucian Boia, a făcut o criză de nervi: - *Istoricul care își bate joc de poporul român și are o mamă catolică?* Mai târziu am citit că editura sa avea în pregătire cartea academicianului Ioan-Aurel Pop de la Cluj (*Istoria, adevărul și miturile*), "*străbătută de un foarte necesar spirit patriotic*", care desființa scrierile lui Boia.

Un al treilea editor, Elek, era de origine maghiară. Îmi pusesem mari speranțe în el. Mi-a mărturisit că se pregătea să publice memoriile tatălui său; totuși cartea acestuia încă nu figurează în evidențele Bibliotecii Naționale. Urma să negociem prețul editării unui număr mai mic de exemplare. Am stabilit întâlnirea în Piața Presei Libere pentru a merge la editura sa, aflată în apropiere. După aproape o oră de așteptare, l-am sunat ca să-l întreb ce s-a întâmplat de nu a ajuns încă. Mi-a răspuns că se afla la o altă întâlnire în acel moment și va ajunge la editură abia peste vreo 2-3 ore. Dacă vreau, pot să-l aștept.

N-am vrut! Abia atunci am înțeles că își bătuse joc de mine.

Nu i-am înțeles motivele.

I s-a transmis și acestuia *ordinul secret pe unitate?*

Îmi fusese recomandat de aceeași persoană care mi-o recomandase și pe Georgeta F.

Exista și varianta găsirii unei edituri din provincie, deși aducerea în București a 100 de exemplare ar fi fost o problemă serioasă pentru mine. Totuși l-am rugat pe Szabolcs Sz. să-mi recomande un editor din Sf. Gheorghe, dar n-am primit niciun răspuns.

În sfârșit, pe la începutul lunii mai s-a ivit posibilitatea publicării contra cost a volumului la editura Ars D. L-am rugat pe Ioan Cr., directorul

editurii să-mi comunice din timp toate pretențiile sale, deoarece peste puțin timp studenții intrau în sesiunea de examene, apoi urma vacanța universitară ce dura până în septembrie. Mi-a declarat ferm că nu am nevoie de referenți științifici de specialitate.

După câteva săptămâni de discuții preliminare, în data de 27 mai 2013 am încheiat un *Proces-verbal* cu Editura, ocazie cu care am plătit și un avans.

Potrivit acestor discuții, costul estimat al lucrării pentru 150 de exemplare urma să se ridice la cca. 750 Euro (adică circa 3.375 de lei, echivalentul a 22,50 lei exemplarul); din această sumă, 150 Euro reprezentau costul tehnoredactării. Doream însă reducerea numărului de exemplare la 120, con-siderând costul final mult prea ridicat.

Lucrarea urma să apară peste două luni, adică la sfârșitul lunii iulie.

Ar mai fi necesar totuși un text pentru coperta a IV-a, mi-a cerut directorul cu ocazia unei alte întâlniri pe o căldură înăbușitoare.

Sosise momentul să-i solicit profesorului Lucian Boia un text potrivit pentru coperta a IV-a, text pe care l-am trimis directorului prin scrisoare electronică în data de 18 iunie. Iată finalul acestui text: *“Pe baza unei întinse documentații, cu remarcabilă minuțiozitate și rigoare profesională, autoarea reconstituie pas cu pas evoluția comunității maghiare bucureștene. O certă reușită istoriografică.”*

De fapt, interveniseră între timp schimbări esențiale în atitudinea directorului, schimbări în contradicție flagrantă cu cele convenite și parafate, dar în strânsă legătură cu vigilența tehnoredactorului Cristian D., căruia nu-i plăcuse ce citise în cartea mea despre români. L-a alertat pe director; acesta speriat, s-a consultat cu fostul director al editurii, de asemenea inginer de profesie.

Îi intrase spaima în oase și, pur și simplu i-a fost frică să-mi publice cartea, după cum a mărturisit ulterior unui profesor universitar de la Facultatea de Ziaristică, care, de altminteri îmi recomandase această editură.

Prima sa reacție a fost temporizarea publicării.

Nu doar că semnătura lui Lucian Boia nu avea nicio importanță pentru editor, dar dorea de astă dată doi referenți științifici, solicitare făcută pe 11 iunie. Aceștia ar fi trebuit să fie specialiști în istorie contemporană și să predea la Facultatea de Istorie a Universității București.

Cu alte cuvinte, schimbase regulile jocului în timpul jocului!

Nu cunoșteam niciun alt istoric de la Universitate. Profesorii erau în plină sesiune de examene, și urmau concediile de vară. O mai veche cunoștință s-a oferit să mă ajute și a luat legătura cu Laurențiu C. de la Universitate, care a acceptat imediat această sarcină delicată. I-am transmis materialul prin scrisoare electronică.

Au trecut alte zece zile și încă nu primisem niciun răspuns. În data de 21 iunie, aflându-mă din nou la editură, directorul - care avea numărul de telefon al acestuia - l-a sunat.

Surpriză! Laurențiu C. se răzgândise, nu își mai onora promisiunea făcută. Ba mai mult: nu comunicase nimănui această decizie.

Strategii asemănătoare folosiseră Georgeta F. și Elek, iar intermediara *amabilă* fusese aceeași persoană.

Interesant!

Apoi directorul mi-a mărturisit că el însuși a căutat doi referenți la Facultatea de Istorie a Universității. Cadrele didactice de acolo nu numai nu cunoșteau nimic despre istoria orașului și cu atât mai puțin despre istoria maghiarilor din București, dar auzind că este vorba de maghiari, toți având o solidă educație antimaghiară, au fugit ca potârnicile, nici nu voiau să audă de așa ceva. Într-un final, reușise să-l convingă pe profesorul universitar Mihai R., naționalist convins, ce lucrase anterior la Editura Militară; acesta a promis un referat, dar abia în toamnă. Exista însă posibilitatea ca referatul său să fie negativ, deci s-ar fi amânat implicit *sine die* data publicării volumului. Suspiciunea mi-a fost într-un fel confirmată de o declarație a directorului: editarea unei cărți poate dura și un an-doi: *Nu trebuie să ne grăbim!*

Cu intransigența unui comisar sovietic, insista în continuare să-l găsec și pe al doilea referent.

În principiu, obținerea unor referate favorabile din partea istoricilor români pentru o carte despre maghiari este o problemă extrem de delicată, aproape imposibilă, cunoscut fiind antimaghiarismul declarat al celor mai importante personalități ale culturii române de-a lungul ultimelor două secole.

Eram total derutată, nu știam ce hotărâre să iau. Se apropia și perioada concediilor de vară.

La complicațiile neașteptate legate de găsirea referențelor, se adăugau nemulțumirile mele privind munca tehnoredactorului, dar și cele privind creșterea prețului de tehnoredactare.

În aceeași zi de 21 iunie, răsfoind lucrarea tehnoredactată, am sesizat câteva lucruri care mi s-au părut inacceptabile: s-a lucrat în program Word și în câteva locuri se suprapunea fotografia peste text; orice fel de re-poziționare a materialului ilustrativ putea determina perturbări imprevizibile nu doar în pagina respectivă, ci și în celelalte pagini. Însă de corecturi era neapărată nevoie, deoarece se introduseseră peste zece fotografii-parazit, nesolicitate de mine, unele noi, altele existente în prima ediție a cărții, dar eliminate de mine în cea de a doua, deoarece trebuia totuși să mă limitez la un număr rezonabil de fotografii (erau deja cca. 80). Apoi monumentul lui Horia, Cloșca și Crișan, creat de József Fekete, nu se afla în București, deci nu avea ce să caute în carte.

Cu tehnoredactarea încă neterminată, fără un proiect pentru copertă și fără corecturi, am fost anunțată că prețul tehnoredactării a crescut la 200 Euro, pe motiv că ar fi necesitat mai multe ore de lucru decât se prevăzuse inițial. În consecință, mă puteam aștepta în continuare la creșteri de preț-surpriză sub diverse pretexte.

La un calcul sumar, reieșea că se introduceau în text cam șapte fotografii pe zi. De fapt, tehnoredactarea n-ar fi trebuit să dureze mai mult de 3-4 zile: locul unde trebuiau inserate fotografiile fusese marcat cu *bold*, existând, de asemenea, un fișier cu *Inscripționări foto*, în care se preciza

pagina. Timpul consumat în plus se explica prin depășirea atribuțiilor de către tehnoredactor.

Această stare de fapt de-a dreptul kafkiană, care îmi pune nervii la grea încercare, nu mai putea continua. Pierdusem totodată un timp prețios de aproape două luni, timp în care aș fi putut găsi o altă editură, cu care să închei un contract ferm, care să fie și respectat.

Am luat o hotărâre radicală. Pe 27 iunie, printr-o scrisoare electronică l-am anunțat pe director că renunț la colaborarea cu editura pe care o conduce; ceream și returnarea avansului.

Trebuia să merg mai departe.

Ca prin minune, am reușit să fiu acceptată imediat de o altă editură. Directorul editurii, Marian B., mi-a spus că, în cazul meu, ar fi recomandat să am referenți științifici. Oricum, autorul textului de pe coperta a IV-a, respectiv prof. univ. dr. Lucian Boia, era unul din referenții științifici. La sugestia Mărtei F., am găsit un al doilea referent științific, pe conferențiarul universitar Mihai Ch.; avea datele de contact pe internet și totul a decurs foarte repede.

Celor doi istorici le mulțumesc încă o dată și pe această cale pentru încrederea pe care au avut-o în mine.

După întreruperea activității în luna august timp de două săptămâni, pe timpul concediului de odihnă, tehnoredactarea a decurs fără incidente. Eram deja atât de epuizată fizic și psihic, atât de terifiantă la gândul că s-ar mai putea ivi încă o surpriză neplăcută care să periclitizeze publicarea, încât am renunțat la o a doua corectură de text. După finalizarea tehnoredactării, mi-am asumat alcătuirea indicelui de nume, deoarece numele maghiare puteau crea probleme unui necunoscător al limbii.

Cartea a apărut pe la mijlocul lunii septembrie în 100 de exemplare. Avea 365 de pagini, 364 note de subsol, 77 fotografii sau alte materiale ilustrative. Cheltuielile de editare și tipărire s-au ridicat la aproape 900 de Euro.

Cartea nu a intrat în rețeaua librăriilor, dar cinci exemplare au fost puse în vânzare *online* de către editor.

*

Primul telefon pe care l-am dat ca să anunț marea veste a fost pentru Márta F. de la Institutul Cultural Ungar. Am aflat cu surprindere că și-a încheiat misiunea în România. Alte informații nu am mai reușit să aflu și nici să mai iau vreodată legătura cu aceasta. Am încercat să iau legătura și cu directorul Institutului, dar niciodată nu se afla în clădire.

Într-un târziu, am înțeles că sunt *persona non grata*, prin urmare nu avea de gând să stea de vorbă cu mine.

Cu câteva zile înainte de apariția cărții, fusesem sunată de Sever M., unul dintre redactorii blogului *MaghiaRomania* de la gazeta *Adevărul*; nu auzisem de el, nici de blogul său. Scria uneori articole despre relațiile româno-maghiare, după cum aveam să constat. Mă invita să particip la *Ziua diversității culturale*, manifestarea anuală organizată de Biblioteca Metropolitană. Evenimentul nu era anunțat nici în incinta bibliotecii, nici la avizierul său stradal, așa încât am crezut că este vorba de o farsă. L-am sunat pe Zsolt Á., deoarece ziaristul invocase numele fiicei sale, de la care avea de altminteri și numărul meu de telefon. Da, era adevărat, vor veni și ei la eveniment. Am avut inspirația să chem și eu câteva persoane, altminteri mica sală ale cărei geamuri nu se deschideau niciodată, ar fi fost destul de goală. Nu eram mai mult de 15 persoane. Printre cei chemați de mine a fost și arhitectul Dan I., pasionat de istoricul vechilor clădiri din București, fost colaborator la *Atlasul-ghid* al confratelui său, arhitectul N. Ionescu-Ghinea. Câțiva dintre colegii săi de serviciu, arhitecți și istorici, s-au arătat interesați ulterior de cartea mea care include numele a zeci de arhitecți maghiari, începând din prima jumătate a sec. al XIX-lea, dar și date despre clădirile maghiarilor construite cu peste 100 de ani în urmă. Printre numele arhitecților menționați de mine se afla și Artúr Sebestyén din Ungaria, cel care a proiectat în 1930 vestita piscină cu valuri de la hotelul Lido. De curând, consultând *Lexiconul biografic maghiar (Magyar életrajzi lexikon)*, am găsit informația potrivit căreia nu era de fapt prima piscină cu valuri din Europa

(potrivit lui Paul Constantin: *Dicționar universal al arhitecților*), ci a doua. Prima piscina de acest fel fusese proiectată de arhitect la Budapesta, orașul său natal, în 1927.

Nu știu în ce măsură informațiile din cartea mea vor determina conducerea instituției în care lucrează arhitectul Dan I. să fixeze pe diverse clădiri însemnul de *Monument istoric*, inclusiv la piscina de la Lido.

Eu, folosindu-mă de prilejul de a vorbi despre cărțile mele, le-am adus pe toate cele patru la manifestarea de la Biblioteca Metropolitană; ultima abia apăruse de două zile. În preambul, am făcut o scurtă prezentare a lor. Printre cei prezenți s-a aflat și directorul Institutului Cultural Ungar, invitat de Sever M.; a părăsit sala după vreun sfert de oră. Dezbaterile erau urmărite cu atenție de un individ cu ochelari aflat în primul rând: își lua sânguincios notițe. Sever M. l-a abordat frontal și l-a întrebat dacă este de la S.R.I.; acesta a confirmat și și-a spus chiar numele. Am fost atât de stupefiată, încât nu i l-am reținut. În principiu, se știe că toate întrunirile maghiarilor sunt supravegheate, de la slujbele religioase la clubul pensionarilor. Dacă cunoșteai bine comunitatea și participai frecvent la acțiunile sale, reușeai să-ți dai seama cine îndeplinește această misiune, dar nu cred că s-a mai întâmplat ca un agent să se deconspire. Ceea ce s-a petrecut sub ochii mei întrecea orice închipuire.

Apoi nu înțelegeam de ce anume ar fi fost nevoie de serviciile sale, de vreme ce totul era filmat și înregistrat.

În anul următor, acțiunile destinate diversității culturale au fost suspendate. Este adevărat că și fostul director al bibliotecii avea probleme cu legea pentru deturnare de fonduri și fusese demis încă din primăvară. Din anul 2015, acțiunea a fost integrată în Zilele Bucureștiului și se reducea la un spectacol de dansuri populare prezentate de diverse comunități etnice.

*

În următoarele săptămâni, am dat numeroase telefoane și am trimis vreo 50 de scrisori electronice prin care anunțam apariția ediției a doua a cărții *Bucureștiul maghiar*. Deoarece aveam exemplare puține, i-am anunțat în primul rând pe cei menționați în carte, aproape toți artiști sau intelectuali distinși, din mediul academic bucureștean. Surprizele nu s-au lăsat așteptate: doar câțiva dintre ei au cumpărat cartea, vândută de altminteri sub prețul său real de editare și tipărire. Nu a fost nimeni interesat de carte nici de la redacțiile emisiunilor de radio sau TV în limba maghiară, nici de la liceul maghiar, nici de la Institutul Cultural Ungar. Este adevărat că au fost persoane care au solicitat două sau mai multe exemplare, dar le expediau în Ardeal, la rude sau la cunoștințe. Un astfel de exemplar a ajuns, de pildă, la Gyula Dávid, decanul de vârstă al istoricilor literari maghiari; în necrologul prietenului său István Bántó, mă numea *scriitoarea germană* a cărții *Bucureștiul maghiar*, carte pe care Bántó o recenzase.

În București nu se găseau nici măcar 50 de maghiari interesați de istoria comunității lor; preferau revistele cu cuvinte încrucișate.

Maghiarii de la Centrul evreiesc ar fi dorit cartea doar sub formă de donație.

Privind gratuitățile, nu dorea cartea nici măcar Adrian M. Se săturase și el de maghiari! Sau fusese avertizat să abandoneze acest subiect? Fusese numit de curând într-o funcție de conducere.

Pentru a răspunde celor câteva solicitări, am mers la Casa *Petőfi* în dimineața zilelor în care funcționa Clubul seniorilor. O traducătoare mi-a reproșat că pe ei i-am ignorat mereu și din această cauză nici nu îmi vor cumpăra cartea. O alta, fostă soție de diplomat, a afirmat că ar fi fost suficient să vin să discut cu ei și așa fi aflat o mulțime de date despre maghiarimea bucureșteană, suficiente pentru scrierea unei cărți.

Însă cea mai mare surpriză am avut-o din partea unui redactor de la editura Humanitas, Alexandru Sk. Nu-i plăcuse deloc ce citise despre fratele său, era de-a dreptul isteric și, timp de peste o oră m-a bombardat la telefon cu reproșuri. Cum am îndrăznit să scriu despre fratele său că era un